श्रीपूज्यपादात्रेयमुनिविरचितम्

तैलप्रकरणम्

प्रधानसम्पादिका

विदुषी डा. प्रा. एच्.पि. देवकी एम्.ए., पिएच्.डि.

निर्देशिका, प्राच्यविद्यासंशोधनालयः

सम्पादकः :

डा. एम्. रङ्गस्वामी एम्.ए., पिएच्.डि.

सहायकसंशोधकः, श्रेणी-2

प्राच्यविद्यासंशोधनालयः

मैसूरु विश्वविद्यानिलयः, मैसूरु-570005

CC-0. Oriental Reasearch Library Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

UNIVERSITY OF MYSORE

ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE SERIES NO.208

मैसूरुविश्वविद्यानिलयः

प्राच्यविद्यासंशोधनालयग्रन्थमाला-२०८

TAILAPRAKARAṆAM

of

ŚRĪPŪJYAPĀDĀTREYAMUNI

श्रीपूज्यपादात्रेयमुनिविरचितम्

तैलप्रकरणम्

ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE

MYSURU

प्राच्यविद्यासंशोधनालयः

मैसूरु

२०१६

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

First Edition : 2016

Copy Right : Oriental Research Institute, Mysore

Copies : 1000

Price : Rs. 80 /-

Published by : The Director
Oriental Research Institute
University of Mysore, Mysuru-570 005

Printed at : Vani Press
1098/4, Geetha Road,
Chamarajapuram, Mysuru-570005

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

श्रीपूज्यपादात्रेयमुनिविरचितम्

तैलप्रकरणम्

प्रधानसम्पादिका :

विदुषी. डा. प्रा. एच्.पि. देवकी एम्.ए., पिहेच्.डि.

निर्देशिका, प्राच्यविद्यासंशोधनालयः

निवृत्तप्राध्यापिका, स्नातकोत्तरसंस्कृताध्ययनविभागः

मानसगङ्गोत्री, मैसूरुविश्वविद्यानिलयः, मैसूरु

प्राच्यविद्यासंशोधनालयः

मैसूरु

२०१६

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

TAILAPRAKARAṆAM

of

ŚRĪPŪJYAPĀDĀTREYAMUNI

General Editor :

Vidushi : Prof. Dr. H.P. DEVAKI M.A., Ph.D.
Director, Oriental Research Institute
University of Mysore, Mysuru

Retired Professor
Department of Studies in Sanskrit
Manasagangothri, Mysuru

ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE
MYSURU

2016

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

प्राच्यविद्यासंशोधनालयग्रन्थमाला-२०८

श्रीपूज्यपादात्रेयमुनिविरचितम्

तैलप्रकरणम्

सम्पादकः :

डा. एम्.रङ्गस्वामी एम्.ए., पिहेच्.डि., डिप्लोमा

सहायकसंशोधकः, श्रेणी-२

प्राच्यविद्यासंशोधनालयः

मैसूरुविश्वविद्यानिलयः, मैसूरु-५

प्राच्यविद्यासंशोधनालयः

मैसूरु

२०१६

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE SERIES NO.208

TAILAPRAKARAṆAM
of
ŚRĪPŪJYAPĀDĀTREYAMUNI

Editor :

Dr. R. RANGASWAMY M.A., Ph.D., Diploma
Research Assistant, Grade-2
Oriental Research Institute
University of Mysore, Mysuru-5

ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE
MYSURU
2016

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

FOREWORD

It is heartening to see that a rare manuscript of 'Tailaprakaraṇam' ascribed to the great sage Ātreya who commanded high reputation in the field of 'āyurveda' (traditional Indian medicine) is being brought out by the Oriental Research institute, University of Mysore, Mysuru. So far about 207 unbublished manuscripts of scholarly works in Sanskrit language were edited printed and published under 'Oriental Research Institute Series' from this 125 year old prestigious Institute. The present work 'Taila-prakaraṇam' bears the serial number 208 among the publications of this institute which is devoted to the research and publication of rare Sanskrit works written on palm leaf and paper manuscripts. The editorial task of the text 'Tailaprakaraṇam' by Dr.M.Rangaswamy, Research Assistant-II, is based on a single palm leaf manuscript bearing the number P.9780/4 preserved in the Oriental Research Institute. The text is a metrical composition on the methodical preparation of therapeutic oils processed with selected medicinal herbs. Some of these oils are specially meant for massage and

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

few of them for oral consumption. The text 'Tailaprakaraṇam' describes the medicinal benefits of each oil effective in the healing of certain serious diseases. The author has adopted simple style and most of the verses are in 'anuṣṭup' metre.

SAGE ĀTREYA : As documented in some ancient texts like Mahābhārata, sage Kṛṣṇa Ātreya is the great teacher of Kāya-Cikitsitā. Āyurveda is the science of life (Āyur = life, Veda = science or knowledge) and the indian tradition admits the divine origin of Āyurveda. Accordingly, lord Brahma imparted the knowledge of Āyurveda to Prajāpati. In course of time, Prajāpati taught it to Aświni-kumāras (twin gods). The knowledge then transferred to Sahasrākṣa (Lord Indra). Indra decided to convey this unique knowledge to Bharadwāja and from him this precious knowledge was instructed to Atri's son (Ātreya-punarvasu) and other sages.

According to the Caraka tradition, there existed six schools of medicine, founded by the disciples of the sage Punarvasu Ātreya. The six disciples are Agniveṣa, Bhela, Jatūkarṇa, Parāśara, Hārīta and Kṣārapāṇi.

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

Among the six, the treatise composed by Agnivesa was most revered. But, neither of them has survived. In course of time, Caraka taking cues from 'Agniveṣa-samhitā' produced the now renowned book Caraka-samhitā around 300 B.C., which survived and has been handed down to us in the form of 'Bower Manuscript' dated around 4th century BC. Caraka-samhitā which is an embodiment of Ātreya's teaching is the foundational text of Āyurveda. But Caraka-samhitā does not say explicitly that Ātreya learnt the science from Bhardwāja. But, it just mentions that Bhardwāja having brought the sacred wisdom from Indra, imparted it to Marīci and other sages, among whom Ātreya is also one. Ātreya, taught this holy science of life to his disciples for the benefit of all creatures. Each disciple of Ātreya individually composed a treatise.

Bhela, being a disciple of Ātreya along with Agniveṣa and others refers to Ātreya as ' Kṛṣṇa Ātreya' in the Bhela-samhitā. He is credited as the writer of Bhela-samhitā, dating to a period of 6th century BC. Ātreya is also known as 'Punarvasu Ātreya' and Bhagwan Ātreya in the Caraka-samhitā. The prefix Punarvasu is used as a synonym for Ātreya. The opening line of every chapter contains the words *'evam āha bhagavan ātreyah'*. It is also possible that the epithet

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

'Punarvasu' may be significant of Ātreya being born during the dominance of the constellation of punarvasu. Such a method of nomenclature may be noted in case of many great personalities of ancient period. Considering the dominance of Phalguṇa constellation at the time of his birth, Arjuna who is one among the Pāṇḍavas is also called 'Phalguṇi'. Thus 'Bhagwān-ātreya', 'Punarvasu-ātreya' and 'Kṛṣṇa-ātreya' are the names of a single individual sage who is the teacher of the science of medicine scripted in the Caraka Samhitā.

The text 'Tailaprakaraṇam' :

The text refers to the preparation and medicinal benefits of about 141 varieties of āyurvedic oils. Each āyurveda oil (thailam) has a unique and specific formula that contains the components of different plants. Hence it may be noted that the text Tailaprakraṇam also sheds light on the plants of medicinal value and their therapeutic usage when blended with oil in a particular quantity. As the oil molecule is extremely small it easily penetrates the skin when applied through massages. The medicinal ingredients blended in the oil certainly effect and tone up all the cells in the body and helps to restore the body's natural state of health.

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

Tailaprakaraṇam enlists about one hundred and forty one (141) types of such therapeutic oils . Beginning from Prasāranī and upto Phanijjaka Taila, Atreya enumerates the methodological preparations of oil meant for massage, and some of them for oral consumption. A few of them are Prasāranī Tailam, Nimbādi Tailam, Rāsnādi Tailam, Laghu Prasarani Tailam, Indrāṇi Tailam, Eraṇḍādimūla Tailam, Mahāvīrya Tailam, Laśunādi Tailam, Vaṭārka Tailam, Phanijjaka Tailam etc.

Along with medicinal value these oils are also within the reach of common man. The massaging with Prasāranī-taila eradicates different types of Rheumatism, Orthritis and Bone fractures and it relieves from all sorts of muscular pain and the textual line assures the merits of this oil in the statement *'sarvam praśamayatyāśu tailam ātreya pūjitam'*. The next one 'Nimbādi-taila' helps to over come the blemishes of the skin and wounds and also improves the glow of the skin. Sahadevī-taila is a good remedy for different types of fevers and Rāsnādi-taila eliminates cold and cough.

Thus, some of these oils are useful in serious health disorders such as Cardiac diseases, Tuberculosis,

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

Rheumatism, problems pertaining to Fever, Fracture, problems of Obstetrics and Gynecology etc. In this way these oils are useful in therapies pertaining to all the eight branches of 'āyurveda'.

The present work 'Tailaprakaraṇam' is a good reference book for practicing doctors and the students who are learning the system and laymen who are curious about Indian traditional medicine.

I sincerely thank Dr.K.S.Rangappa, Vice-chancellor of the University of Mysore for his constant encouragement and cooperation in the academic progress of 125 year old Oriental Research Institute. I am also thankful to the Registrar and Finance Officer, University of Mysore for their encouragement in bringing about this book.

My thanks are due to the Director, Prasaranga, University of Mysore for his suggestions and timely help. The neat appearance of the text is due to the efficiency of Vani Press, Chamarajapuram, Mysuru and I am thankful to the propriter of this printing press.

27-09-2016

Dr(Mrs) H.P.Devaki
Director
Oriental Research Institute
University of Mysore, Mysuru

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

कृतज्ञतासमर्पणम्

कार्यसंसिद्ध्यनन्तरं तत्रोपकृतवतः सहृदयान् स्मृत्वा तेभ्यः कृतज्ञता समर्पणं समेषमाद्यकर्तव्यं भवति । ग्रन्थादौ तत्सङ्कलनां शिष्टाचाराश्च ।

तदिदानीं मया प्रकाशनीयस्यास्य ग्रन्थस्यारम्भादासमाप्तो प्रोत्साहादिना सहकारं कृत्वा ग्रन्थसमाप्तिं प्रति कारणीभूताः ये माननीयास्तेभ्यः कृतज्ञता समर्पणं ममाद्यकर्तव्यत्वादत्तदर्थमत्र प्रवर्ते ।

संशोधनाकार्ये तत्रापि ग्रन्थप्रकाशनकार्ये समर्थस्य मार्गदर्शकस्य तद्विषयिका सूचना मार्गदर्शनादयश्च आवश्यकाः भवन्ति ।

अस्मिन्नवसरे अस्माकं प्राच्यविद्यासंशोधनालयस्य भूतपूर्वः गौरव-निर्देशकः डा.के.वि.रमेशमहोदयः इदं "तैलप्रकरणम्" नामक वैद्यकीयं ग्रन्थं संशोध्य प्रकटनार्थं मामसूचयन् ।

तथैव च वर्तमाननिर्देशिका डा.प्रा.एच्.पि. देवकीश्च ग्रन्थस्यास्य प्रकाशनार्थं सहानुभूतिं प्रदाय मां प्रोत्साहितवन्तः सन्ति ।

तेभ्यः माननीयेभ्यो भूतपूर्वनिर्देशकेभ्यो डा. के.वि. रमेशमहोदयेभ्यो वर्तमान निर्देशकेभ्यश्च धन्यवादानर्पये ।

एषः ग्रन्थः पाठशुद्ध्यादि परिष्कारं प्राप्य इदमिदानीं प्रकाशं गमिष्यति । तदर्थं प्रोत्साहनसंसूचनादीन् तत्तत्समये सम्प्रदत्तवन्तः प्रातः स्मरणीयाः गुरवः प्रो.डा.बि.ए.दोडमनि महाभागः, प्रो.एम्.आर्. वीरभ

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

स्वामि महाभागाः, डा. सि.एन्.बसवराजु महाभागाः, भूतपूर्व उपनिर्देशकेभ्यो अस्मिन्नवसरे तेभ्यः प्रणामपूर्वकं कृतज्ञतां समर्पये ।

प्रारम्भादासमाप्तिपर्यन्तं मार्गदर्शनं कृत्वा ग्रन्थपरिष्कारादिकर्मणि मां सहकृतवन्तः अस्य विश्वविद्यानिलयस्य संस्कृताध्ययनविभागस्य अध्यक्ष अपि च सहप्राध्यापकः डा. के.नारायणभट्ट महाभागः तेभ्यश्च धन्यवादान्विधस्ये ग्रन्थोऽयं हस्तलेखनात्मकः । तदध्ययनादिषु ये तत्परास्ते ते एव तत्स्खालित्यानपाकर्तुं समर्थाः भवन्ति ते सन्ति डा. टि.वि.सत्यनारायण महाभागाः। ग्रन्थस्यास्य लोपदोषानपसार्य ग्रन्थसम्पादनकार्ये मां सहकारं कृतवद्भ्यस्तेभ्यः वरीयसंशोधकेभ्यः नमस्कारपूर्वकं धन्यवादानतिदेशे ।

एवं चास्मिन् कर्मणि ये प्रत्यक्षतः परोक्षतश्च सहकारं प्रदत्तवन्तः तेभ्यश्च धन्यवादनर्पयित्वान्ते यद्यत्र लोपदोषाः सम्भवेयुस्ते मम बुद्धिजाड्यादेवेति मत्वा तदपास्य निर्दोषं स्वीकृत्य तन्मां सूचयन्तु विद्वांस इति प्रार्थये ।

इति सज्जनविधेयः

डा.एम्.रङ्गस्वामि

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು

ಯಾವುದೇ ಸಾಧನೆಗೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ವಿಧದಲ್ಲೂ ಸಹಕರಿಸಿದ ಸಹೃದಯರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಸಲ್ಲಿಸುವುದು ಎಲ್ಲರ ಆದ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯ. ಇದು ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಆಗಿದೆ. ಅದರಂತೆಯೇ ನಾನು ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಆರಂಭದಿಂದ ಅಂತ್ಯದವರೆಗೆ ಎಲ್ಲಾ ರೀತಿಯ ಸಹಾಯ ಸಹಕಾರ ಮತ್ತು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವನ್ನು ನೀಡಿ ಗ್ರಂಥ ಮುಕ್ತಾಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣೀಭೂತರಾದವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಸಲ್ಲಿಸುವುದು ನನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಸಂಶೋಧನೆ ಮಾಡುವಾಗ ಅದರಲ್ಲೂ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವಾಗ ಒಬ್ಬ ಸಮರ್ಥ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರ ಸಲಹೆಗಳು ಸೂಚನೆಗಳು ತುಂಬಾ ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಪ್ರಾಚ್ಯವಿದ್ಯಾಸಂಶೋಧನಾಲಯದ ಗೌರವ ನಿರ್ದೇಶಕರು ಆದ ಡಾ. ಕೆ.ವಿ.ರಮೇಶ್‌ರವರು "ತೈಲಪ್ರಕರಣಮ್" ಎಂಬ ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸಂಶೋಧಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಲು ಸೂಚಿಸಿದರು. ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಅನಂತ ಪ್ರಣಾಮಗಳು. ಪ್ರಸ್ತುತ ನಿರ್ದೇಶಕರಾಗಿರುವ ವಿದುಷಿ ಪ್ರಾ.ಡಾ. ಹೆಚ್.ಪಿ. ದೇವಕಿರವರು ಸಹ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಪ್ರಕಟವಾಗಲು ಎಲ್ಲಾ ರೀತಿಯ ಸಹಕಾರ ನೀಡಿ ಕೃತಿಯ ಪ್ರಕಟಣೆಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಗೂ ಸಹ ನನ್ನ ನಮನಗಳು.

ಈ ಗ್ರಂಥವು ಪ್ರಕಟಣೆಯಾಗಲು ಎಲ್ಲಾ ರೀತಿಯ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ, ಸಲಹೆ ಹಾಗೂ ಸಹಕಾರಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ ನನ್ನ ಪೂಜ್ಯ ಗುರುಗಳಾದ ಡಾ. ಬಿ.ಎ.ದೊಡಮನಿ, ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು, ಡಾ. ಎಂ.ಆರ್. ವೀರಭದ್ರಸ್ವಾಮಿ, ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು, ಡಾ.ಸಿ.ಎನ್.ಬಸವರಾಜು, ವಿಶ್ರಾಂತ ಉಪನಿರ್ದೇಶಕರು, ಪ್ರಾಚ್ಯವಿದ್ಯಾ

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ಸಂಶೋಧನಾಲಯ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು, ಇವರುಗಳಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತಾಪೂರ್ವಕ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಪ್ರಾರಂಭದಿಂದ ಮುಕ್ತಾಯದವರೆಗೆ ನನಗೆ ಎಲ್ಲಾ ರೀತಿಯ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡಿ ಸಲಹೆಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ನೀಡಿದಂತಹ ಡಾ.ಕೆ. ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟ, ವಿಭಾಗಾಧ್ಯಕ್ಷರು ಹಾಗೂ ಸಹಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು, ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗ, ಮಾನಸಗಂಗೋತ್ರಿ, ಮೈಸೂರು ಇವರಿಗೆ ನನ್ನ ಅನಂತಾನಂತ ಧನ್ಯವಾದಗಳು. ಹಾಗೂ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿ ಕೆಲವು ತಿದ್ದುಪಡಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ವಿದ್ವಾನ್ ಡಾ.ಟಿ.ವಿ.ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ, ಹಿರಿಯ ಸಂಶೋಧಕರು, ಹಾಗೂ ವಿಶ್ರಾಂತ ಉಪನಿರ್ದೇಶಕರು ಮತ್ತು ಗೌರವ ಸಲಹಗಾರರು, ಪ್ರಾಚ್ಯವಿದ್ಯಾಸಂಶೋಧನಾಲಯ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು, ಇವರಿಗೆ ನನ್ನ ವೈಯಕ್ತಿಕ ನಮಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬಯಸುತ್ತೇನೆ. ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಶತಾಯುಷಿ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರು, ದಿ. ತಾಯಿ ಮಾದಮ್ಮ ಹಾಗೂ ಸೋದರರಾದ ಶ್ರೀ ಎನ್. ಭೈರಯ್ಯ, ಶ್ರೀಯುತ ಮನಿಯಪ್ಪರವರಿಗೆ ನನ್ನ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ನಮಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾ ಹಾಗೂ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಸಹಕರಿಸಿದ ನನ್ನ ಎಲ್ಲಾ ಸಹೋದ್ಯೋಗಿ ಮಿತ್ರರಿಗೂ ನನ್ನ ಅಭಿನಂದನೆಗಳು.

ಇಂತಿ ತಮ್ಮ ವಿಧೇಯ

ಡಾ. ಎಂ.ರಂಗಸ್ವಾಮಿ

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

प्रस्तावना

"शरीरमाद्यं खलु धर्मसाधनम्" इत्येषा कालिदासोक्तिः शरीरस्य धर्मसम्पादकत्वेन तत् प्रधानसाधनत्वं प्रतिपादयति । लोके शरीरं विना धर्मसम्पादनं न दृश्यते । अतः स्वर्गादिसुखफलप्रापकसुकृतसम्पादनकामः आर्दो शरीरसंरक्षणं कुर्यात् । तत्संरक्षणं चारोग्यसम्पादनद्वारा सिध्यतीत्यतः तत्सम्पादनार्थमारोग्यविषयकं वैद्यकीयशास्त्रमध्यायितव्यं भवति ।

यद्यप्यद्यत्वे विज्ञानविकसिते समाजे अलोपति, होमियोपति, युनानि, आयुर्वेदेत्यादीनि वैद्यकीयशास्त्राणि विराजन्ते । तथापि तेषु 'आयुर्वेदः' भारतीयानां वैद्यकीयं शास्त्रमस्ति । चरक-सुश्रुतादिभिः विरचितैः आकर-ग्रन्थैः संवलितमिदं शास्त्रं वाग्भटचक्रपाणिदत्तादि वैद्यकीयर्विद्वन्मणिभिः विरचितैः टिप्पण्यादिभिः ग्रन्थैः विस्तारमगमत् । तत्राग्निवेश चरकसंहिता-मारचयदिति इत्यग्निवेषकृते तन्त्रे चरकं प्रति संस्कृते इत्यस्मादध्याय-समाप्तिवाक्यात् अवगम्यत स चाग्निवेषः 1000 तमे वर्ष आसीदीति पाश्चात्यानां केषाञ्चन भारतीयानामभिप्रायः । अतः ततः प्रभृति आयुर्वेद-प्रचारस्य सत्वात् स च आयुर्वेदस्य काल इति ते मन्यन्ते ।

नैतद्रोचते यतो हि "ब्रह्मणा हि यथाप्रोक्तमायुर्वेदं प्रजापतिः । जग्राह निखिलेनादौवश्विनौ तु पुनस्ततः । अश्विभ्यां भगवच्छक्रः प्रतिपेदे ह केवलम् । ऋषिप्रोक्तो भरद्वाजस्तस्माच्छक्रमुपागमत्" इत्येषः चरक-ग्रन्थसन्दर्भः आयुर्वेदस्य ब्रह्मप्रोक्तत्वं बाधयति । तद्यथा ब्रह्मप्रजापति-मकथयत् स अश्विभ्यामवोचेत् । इन्द्रः ताभ्यामायुर्वेदं जग्राह । स च

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

भारद्वाजायोपदिदेश । भारद्वाजऋषिभ्योऽकथयत् इत्यनयरीत्या भुवि आयुर्वेदः विस्तृतिमगमदिति प्रस्तूयते । तेन ज्ञायते यत् भारतीयं वैद्यकीयशास्त्रमायुर्वेदं प्राचीनतमम् । अतः कालनिर्धारणमत्र रोचते इति ।

अपि च ऋक्संहितायां "अश्विभ्यां ते नासिकाभ्यां कर्णाभ्याम्" इति यक्ष्मादिरोगापहाः मन्त्राः श्रूयन्ते । तथैव यजुर्वेदे "आप उन्दन्तु जीवसे दीर्घायुत्वाय वर्चसे" इत्यादिनवेद्यविषयकान् मन्त्रान् तत्र तत्र पश्यामः । अथर्ववेदे तु गुह्यं देवा प्रियंमणि आयमगान् पर्णमणिर्बलीनक्तजातास्येषघे रामे कृष्णे असिक्नि च "बभ्रोरर्जुनकाण्डस्य यवस्य ते पलाल्या" "जङ्गिडोमणिः भार्गव्यां महाशान्तै सहस्रकाण्डमणिबन्धनेऽपि एतत् सूक्तम्" इत्यादिमन्त्र-कौशिकसूत्रसन्दर्भाच्च मणिमन्त्रोषद्यादीनां बह्वः प्रयोगाः तत्र समुपलभ्यन्ते। अपि च आयुर्वेदः अथर्ववेदस्य उपाङ्गत्वेन लोके प्रसिद्धत्वात् । आयुर्वेदविषयः वेदोदित इति निश्चिनुमः । एतेन वैद्यकीयशास्त्रे आयुर्वेदस्य प्राचीनतमत्व महत्तं च सिध्यति ।

आयुर्वेदपदपदार्थविचारः -

आयुषः वेदः आयुर्वेद इति विगृह्यते । आयुष शब्दस्य जीवितकाल इत्यर्थः । तं च जीवितकालम् "आयुष्य" शब्देनापि व्यवहारन्तः जनाः दृश्यन्ते लोके अनेन शास्त्राध्ययनेन आयुर्वृद्धिविषयः संज्ञायते । तस्मात् "आयुर्ज्ञायते अनेन इत्यायुर्वेद" इत्येवं तच्छब्दसिद्धिः अथवा आयुरनेन विन्दति प्राप्नोतीति ।

कश्च आयुः पदार्थः इति चेत् शरीरेन्द्रियसत्वात्मसंयोगोधारिजीवितं नित्यराश्चनुबन्धश्च पर्यायैरायु उच्यते इत्यस्माच्चरकवचनात् शरीरेन्द्रियमनसः आत्मना संयोगः आयुः पदार्थ इत्यवगम्यते अस्यैव धारि जीवितं नित्यगः

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

अनुबन्ध इत्येते पर्यायशब्दाः भवन्ति । शरीरं च पञ्चमहाभूतानां विकारात्मकम् आत्मनः भोगायतनरूपम् । इन्द्रियाणि तु श्रोत्रादिपञ्चज्ञानेन्द्रियसमुदायः वाक्पाण्यादि पञ्चकर्मेन्द्रियसमुदायश्च । सत्वं नाम मनः । तच्च अन्तरिन्द्रियमिति विख्यातम् । ज्ञानाधिकरणः ज्ञानस्य प्रतिसन्धात च आत्मा । एतेषां संयोगः आयुरिति वैद्यकीयशास्त्रस्यायुर्वेदस्याभिप्राय आयुरभिवृद्धि संरक्षणादि समग्रविषयः सङ्कलित आयुर्वेदः । ते च विषयाः हितायुः अहितायुः सुखायुः दुःखायुरिति चतुर्भिः संरक्षिताः भवन्ति । अपि च आयुः प्रमाणस्य तत्रोपवर्णितत्वात्तस्यायुर्वेद इति नाम समन्वीयते तथा च चरकेनोक्तं हिताहितं सुखं दुःखमायुस्तस्य हिताहितम् ।

मानं च तच्च तत्रोक्तमायुर्वेदः स उच्यते इति । स चायुर्वेद उपाङ्गोपेतः। तान्यष्टाङ्गानि । यथा - शल्य, शालाक्य, कायचिकित्सा, भूतविद्या, कौमारभृत्या, अगदतन्त्र, रसायनतन्त्र, वाजीकरणानि चेति ।

तत्र शरीरोद्भवानां शल्यानां निस्सारणविषयकं शल्यतन्त्रं भवति । शलाकायाः कर्म शालाक्यम् । शालाक्यविषयकं तन्त्रं शालाक्यम् । शरीरस्य सर्वाङ्गेषु उत्पत्स्यमानानां ज्वरातिसारशोषोन्मादादीनां चिकित्सा यत्र विधीयते तत् कायचिकित्सातन्त्रम् । कायचिकित्सानाम सर्वाङ्गसंश्रितानां व्याधीनां ज्वररक्तपित्तशोषोन्मादापस्मारकुष्ठातिसारादीनामुपशमनार्थम् इत्युक्तत्वात् ।

देवतापितृपिशाचग्रहविष्टानां तन्निरसनविषयाः यत्रोपदर्शिता सा भूतविद्या इति ।

कुमारावस्थापन्नानां भरणपोषणव्यवस्थाविषयकं कौमारभृत्यं भवति। "कौमारभृत्यं नाम कुमारभरणधात्रीक्षीरदोषसंशोधनार्थम्" इति सुश्रुतेनोक्तत्वात् ।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

षष्ठमगदतन्त्रम् । सर्पक्रिमिकीटादिदंशनेन तद्विषसंयुक्तत्वे सति विषनिवारणोपायविषयकं विषसंरक्षणोपायविषयकं वा तन्त्रमगदतन्त्रमित्याख्यायते । अगदतन्त्रं नाम सर्पकीटलूतमूषकादिदृष्टविषव्यञ्जनार्थम् इत्युक्तत्वात् ।

सप्तमं रसायनतन्त्रम् । शरीरं तरुणावस्थापन्नं कर्तुं शरीरे रसरक्ताद्युपलब्धिकर्तुम् औषधसेवनादयो यः उपायः तत्समन्वितं तन्त्रं रसायनतन्त्रमिति गीयते । "रसायनं नाम वयःस्थापनामायुर्मोधाबलकरं रोगापहरणसमर्थं च" इत्यस्मात्सुश्रुतवचनात् ।

अष्टमं वाजीकरणम् । अल्पवीर्याणां क्षीणपौरुषाणां सन्तानोत्पत्यसमर्थानां पुरुषाणां पौरुषसम्पन्नत्वसन्तानोत्पत्तिसामर्थ्यकत्वविषयकं तन्त्रं वाजीकरणमित्याख्यायते । "अवाजी वाजीक्रियते अनेन इति वाजीकरणम्" इति व्युत्पत्तेः । वाजीकरणतन्त्रं नामाल्पदुष्टक्षीणविशुष्करेतः सामाप्यायनप्रसादोपचयजननिमित्तं प्रहर्षजननार्थम् इति सुश्रुतवचनात् समग्रं चिकित्साविषयमष्टाङ्गेष्वन्तर्गर्भितं कृत्वा भारतीयचिकित्साशास्त्रमायुर्वेदाख्यं साम्प्रतं विश्वेऽस्मिन् प्रथितमस्ति ।

प्रसारिण्यादि तैलम्

चरकसुश्रुतादिग्रन्थानामवलोकनेनेदं प्रतिभाति वैद्यकीयमिदं शास्त्रं द्विप्रभेदसमन्वितमिति तत्रैको लेह्यचूर्णासवभस्माद्यौषधप्राशनेन शरीरस्य रोगोपचारात्मकः । अपरश्च तैलकल्क्यादीनामनुलेपनाभ्यञ्जनसेवननस्यादिकर्मणा वातप्लीहुकुष्ठास्थिभङ्गादिरुक्निरसनात्मकश्चेतिदकर्मणा । तत्र प्रस्तुतं "प्रसारिण्यादि" तैलविषयकः ग्रन्थं द्वितीयप्रभेदमाविशति । तद्ग्रन्थोक्तानि तैलानि बाह्यशरीरे त्वचि अनुलेपनप्रधानानि भवन्ति ।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

तथा चोक्तं वातान्तकतैलसन्दर्भ यथा "लोपमात्रेण नश्यन्ति स्नायुसन्ध्यस्थी-कोष्ठजम्" इति । कस्यचित्तैलस्यानुलेपनमात्रविधानं दृश्यते । अपरस्य कस्यचित् प्राशनं च । कस्यचित् बस्तिकर्मणा संप्रयोगः । कस्यचित् तैलस्याभ्यञ्जनं क्वचिदभ्यञ्जनानुलेपनमित्याद्युपचारविधानं तत्र संदृश्यते।

तत्र ग्रन्थे प्रसारिणीतैलविधानादारभ्य पञ्चवल्कलादितैलान्तानिपर्यन्तम् एकचत्वारिंशदुत्तरशत 141 तैलविधानान्याकलितानि सन्ति । एषः तैल-विधानात्मकः ग्रन्थः हस्तलिखिता मातृकात्मिका । ताडीपत्रे कर्नाटकलिप्यां संलिखिता च मातृकायाः प्राचीनत्वात् तत्स्या लेखनशैली अपि अत्यन्त-दुरूहं भवति । तैलसंरचनानुलेपनादयो विषयाः पद्यरूपेण समकालिता दृश्यन्ते । तत्रानुष्टुप् छन्दसां प्रयोगाधिक्यं दृश्यते । तत्रापि क्वचित् वर्णानां न्यूनाधिक्यता उपलभ्यते स स्खालित्याद्व्याकरणदोषाद्वा स्यादिति विजानीमः क्वचिदत्र स्रग्धरादीयोऽपि छन्दसान्तराणि दृश्यन्ते । ग्रन्थस्यास्य कर्ता क इति निर्णेतुं न पारयामः । यतो हि ग्रन्थे तदादावन्ते वा तन्नामोल्लेखनं तद्गमकं वा नावगम्यते । तथापि प्रसारिणितैलस्यन्ते सर्वं प्रशमयत्याशु तैलमात्रेयपूजितम् इत्युक्तत्वादस्य कर्ता आत्रेय इति विजानीमः । तत्रैव महानागरादितैलस्य, निम्बादितैलस्य, इन्द्राणितैलस्य चान्ते "पूज्यपादेन भाषितम्" नाम्ना श्रीपूज्यपादोदितमति इतदं इति मे वाक्ये दृश्यते । तेन ग्रन्थकर्ता आत्रेय अथवा पूज्यपादनाम्ना । अन्ये वा इति मे संशयः सञ्जायते । तस्य समाधानं यथा प्राथमिके प्रसारिणितैलप्रकरणे "तैलमात्रेयपूजितम्" इत्युक्त्वा तदनन्तरवर्तिनिम्बादितैलसन्दर्भे "पूज्यपादेन भावितमित्युक्तत्वात् गौरवसूचकः पूज्यपादशब्दः अत्रेयं संसूचयतीत्यतः आत्रेय एवास्या कर्ता इति निश्चिनुमः ।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

तथापि कोऽयमात्रेय इति निर्णेतुं न पारयामः । यतो हि अत्रिगोत्रोत्पन्नः इत्यर्थे अत्रि शब्दात् ढक् प्रत्यययोगेन एय आदेशेन च शब्दः सिद्ध्यति आत्रेय शब्दस्य अत्रिवंशद्भवा इत्यर्थः तदा तु भवन्ति बह्वः आत्रेयः वैद्यकशास्त्रे तु भारद्वाजशिष्य अग्निवेशस्य गुरुः आत्रेय नाम्ना प्रथित आसीदिति "आत्रेयेण पुनर्वसुनोपदिष्टम्" इत्यनया शङ्क्त्यावगम्यते । तेनोपदिष्टा विषयाः अग्नि-वेशतन्त्रे अग्निवेशेन सङ्कलितारसन्तीत्यतः तमेवात्रेयमस्य ग्रन्थस्य कर्ता इति यदि विजानीमः । तदापि न विमुञ्चति संशयः । चरकसूत्रे सूत्रस्थाने "कृष्णात्रेयेण धीमता" इति च दृश्यते । तेन वैद्यकशास्त्रे अयमपरः कृष्ण आत्रेय आसीदिति संदिह्यते । अपि च यदि भारद्वाजशिष्या एव अस्य कर्ता स्यात्तर्हि चरकसुश्रुताद्या आकरग्रन्थेषु अनुक्तानि अत्र सङ्गृहीतानि कथं सम्भवेत् अपि तु न दृश्यते साप्रतिकेषु चरकाध्याकरग्रन्थेष्वेतानि तैलानि ।

अतः कर्तृविषये निश्चयमतिलब्धुं न पारयामः । चरकाद्याकरग्रन्थेषु एतत्तैलविधानस्यनुल्लेखितत्वात्तैलविधानग्रन्थोऽयं एतावत्पर्यन्तं न मुद्रितः ना वा प्रकाशित इति विश्वसिमि । मैसूरु प्राच्यविद्यासंशोधनालये प्रसारिण्या-दितैलविषयका हस्तलिखिता ताडिपत्रात्मिका मातृका एक एवोपलब्धा । अत एवास्मिन्विषये पाठान्तरं प्रदेशभेदः प्रस्थानान्तरं वा नाप्नुयामः । यत्र तु वर्णलोपः स्खालित्यं वा दृष्टं तत्र मया साधारः परिष्कारः कृतः ।

अस्मिन् ग्रन्थे प्रसारिण्यादारभ्य पञ्चवल्कलपर्यन्तानि एकचत्वारिंशशत तैलानि समुपलभ्यन्ते । तत्र एरण्डतैलं त्रिरावृत्तं दृश्यन्ते । तथैव बला निर्गुण्ड्यादि तैलेष्वपि । तत्र तु द्रव्यभेदोपचारभेदविधानभेदो वा अस्तीति तेषां समाहारमकृत्वा तथैव पृथक् पृथक् सङ्ग्रहणमत्र कृतम् ।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

अत्र प्रत्येकास्मिन् तैलविधाने संयोज्यमानान्यौषधद्रव्याणि तत् प्रमाणानि चोक्त्वा केन विधानेन तत् संस्कर्तव्यं कथं वा तस्यानुलेपनोपचारो वा तत्कस्य रोगस्य निस्सारकं चेत्यादिनो विषयाणि सविस्तराणि सङ्कलितानि दृश्यन्ते । अतः महत्त्ववानपूर्वोऽयं ग्रन्थः अत्रस्यानि तैलानि धनुर्वातदण्ड-वातसुप्तवातादि निवारकाणि । अपि च हृद्रोगनिवारकाणि चतुर्थिकादिज्वर-नाशकानि गर्भे दोषपरिहारयोग्यानीति चेति ।

धनुर्वातं दण्डवातं सुप्तवातं बुडादितम् ।
गृद्रसिं वातभग्नं च ज्वरमष्टविधं जयेत् ।।
ये नराः नष्टशुक्लस्य ऋतुहीनाश्च याः स्त्रियः ।
मूढवन्ध्याः लभेद्गर्भम् ऋतुस्नाता न संशयः ।।

इत्येतैश्शोकसन्दर्भैरवगम्यते यद्यप्यधुना समाजे हृद्रोगादिनिवारणे शल्य-चिकित्सादयः सन्ति । ताश्च चिकित्सा बहुधनव्ययसाध्यत्वात् नाल्पधनवतां सुलभसाध्यम् । तैलसम्मर्दनमनुलेपनकार्यं तु स्वल्पधनव्ययसाध्यत्वात् समेषां सुलभसाध्यम् । अपि च शरीरं छित्वा शल्यचिकित्सा सम्भवति । शरीरं संच्छेदनं विना तैलानुलेपने नमनं हृद्रोगकुष्टयक्ष्मादिमहारोगाणामुपशमा भवति आत्रेयेणोक्तत्वात्समेषामुपकारकाणानिमानि तैलानि इति सिध्यति। अतः वातादिरोगविमोचनेप्सवरोगादि जिगीषव पिपठीषव वैद्यश्च ग्रन्थ-मिममवलोक्य रोगार्थानुपकारयन्त्विति आशासे ।

इति सज्जनविधेयः

डा.एम्.रङ्गस्वामि

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ

"ಶರೀರಮಾದ್ಯಂ ಖಲು ಧರ್ಮಸಾಧನಮ್" ಎಂಬ ಕಾಳಿದಾಸನ ಈ ಉಕ್ತಿಯು ಶರೀರವು ಧರ್ಮ ನಿಷ್ಪಾದಕವೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಧರ್ಮೋ-ತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಶರೀರದ ಪ್ರಧಾನ ಸಾಧನತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶರೀರವಿಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮನಿಷ್ಪಾದನೆಯಾಗದಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವರ್ಗವೇ ಮುಂತಾದ ಸುಖಫಲವನ್ನು ಹೊಂದುವ ಸುಕೃತ ಸಂಪಾದನೆಯನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವವನು ಮೊದಲು ಶರೀರ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕು. ಶರೀರ ಸಂರಕ್ಷಣೇಯ ಆರೋಗ್ಯ ಸಂಪಾದನೆಯ ಮೂಲಕ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದರಿಂದ ಶರೀರವನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವವನು ಮೊದಲು ಆರೋಗ್ಯ ವಿಷಯಕವಾದ ವೈದ್ಯಕೀಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನ ವಿಕಸಿತವಾದ ಈ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಲೋಪತಿ, ಹೋಮಿಯೋಪತಿ, ಯುನಾನಿ, ಆಯುರ್ವೇದವೇ ಮುಂತಾದ ವೈದ್ಯಕೀಯಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಉಪಲಬ್ಧ-ವಾಗುತ್ತಿವೆ. ಆದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಆಯುರ್ವೇದವು ಭಾರತೀಯರ ವೈದ್ಯಕೀಯ ಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಚರಕ-ಸುಶ್ರುತಾದಿ ಮೊದಲಾದ ಆಚಾರ್ಯರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ಆಕರ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವು ವಾಗ್ಭಟ, ಚಕ್ರಪಾಣಿದತ್ತಾದಿ ಮುಂತಾದ ವೈದ್ಯಕೀಯ ವಿದ್ವನ್ಮಣಿಗಳಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ಟೀಕೆ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ವಿಸ್ತಾರಗೊಂಡಿದೆ. ಅಗ್ನಿವೇಷ ಎಂಬುವವನು ಚರಕಸಂಹಿತೆಯನ್ನು ವಿರಚಿಸಿರುತ್ತಾನೆಂಬುದು "ಇತ್ಯಾಗ್ನಿವೇಷಕೃತೇ ತಂತ್ರೇ ಚರಕ ಪ್ರತಿಸಂಸ್ಕೃತೇ" ಎಂಬ ಚರಕಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿನ ಅಧ್ಯಾಯ ಸಮಾಪ್ತಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಅಗ್ನಿವೇಷನು ಕ್ರಿ.ಪೂ. 1000 ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಇದ್ದನೆಂಬುದು ಕೆಲವು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರ

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ಹಾಗೂ ಭಾರತೀಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಆಯುರ್ವೇದ ಪ್ರಚಾರವು ಆರಂಭಗೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ಆಯುರ್ವೇದ ಕಾಲವೆಂದು ಅವರು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಸರಿಯೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ "ಬ್ರಹ್ಮಣ ಹಿ ಯತ್ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಆಯುರ್ವೇದಪ್ರಜಾಪತಿಃ | ಜಗ್ರಾಹ ನಿಖಿಲೇನಾದಾವಶ್ವಿನೌ ತು ಪುನಸ್ಥತಃ | ಅಶ್ವಿಭ್ಯಾಂ ಭಗವಾನ್ಚ್ಛಕ್ರಃ ಪ್ರತಿಪೇದೇ ಹ ಕೇವಲಮ್ | ಋಷಿಪ್ರೋಕ್ತೋ ಭರಧ್ವಾಜ ತಸ್ಮಾಚ್ಛಕ್ರಮುಪಾಗಮತ್ ||" ಮುಂತಾದ ಚರಕಸಂಹಿತಾ ವಾಕ್ಯವು ಆಯುರ್ವೇದವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಉಪದೇಶವಾಗಿದೆಂಬುದನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಪ್ರಪ್ರಥಮವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ ಆಯು-ರ್ವೇದವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದನು. ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳಿಗೂ, ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಇಂದ್ರನಿಗೂ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು. ಇಂದ್ರನು ಭರಧ್ವಾಜನಿಗೆ ಯಥಾಕ್ರಮವಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಿದನು. ಭರಧ್ವಾಜನು ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಆಯುರ್ವೇದವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿರುವ ಕಾರಣ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆಯುರ್ವೇದದ ಪರಂಪರೆಯು ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ನಡೆದು ಬಂದಿರುವುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಭಾರತೀಯ ವೈದ್ಯಕೀಯಶಾಸ್ತ್ರವಾದ ಆಯುರ್ವೇದವು ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಾಚೀನತಮವೆಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಆಯುರ್ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಕಾಲವನ್ನು ನಿಗದಿಪಡಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ಋಕ್‌ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ "ಅಶ್ವಿಭ್ಯಾಂ ತೇ ನಾಸಿಕಾಭ್ಯಾಂ ಕರುಣಾಭ್ಯಾಮ್" ಎಂಬ ಮಂತ್ರವು ಯಕ್ಷ್ಮರೋಗ ನಿವಾರಣ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಯಜುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ "ಆಪ ಉಂದಂತು ಜೀವಸೇ ಧೀರ್ಘಾಯುತ್ವಾಯ ವರ್ಚಸೇ" ಇತ್ಯಾದಿ ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಷಯಗಳ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಅಥರ್ವವೇದ-ದಲ್ಲಿಯೂ "ಗುಹ್ಯಂ ದೇವಾಃ ಪ್ರಿಯಂ ಮಣಿವ್", "ಆಯಾಮಗಾನ್

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ಪರ್ಣಮಣಿರ್ಬಲಿ", "ನಕ್ತಜಾತ ಶಿಯೋಸದೆ ರಾಮೇ ಕೃಷ್ಣೇ ಅಸಕ್ನಿ ಚ", "ಬಭ್ರೋರರ್ಜುನಕಾಂಡಸ್ಯ ಯವಾಸ್ಯ ತೇ ಪಲಾಲ್ಯಃ", "ಜಂಘಿಡೋ ಮಣಿಃ ಭಾರ್ಗವ್ಯಾಂ ಮಹಾಶಾಂತೌ ಸಹಸ್ರಕಾಂಡ ಮಣಿಬಂಧನೇಽಪಿ ಏತತ್ ಸೂಕ್ತಮ್" ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರ ಮತ್ತು ಕೌಶಿಕಸೂತ್ರದ ಆಯಾಯಾ ಸಂದರ್ಭಗಳಿಂದ ಮಣಿಮಂತ್ರೌಷಧಿಗಳ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿವೆ ಮತ್ತು ಆಯುರ್ವೇದವು ಅಥರ್ವವೇದದ ಉಪಾಂಗವೆಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿರುವುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಯುರ್ವೇದ ವಿಷಯವು ವೇದ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವೆಂಬುದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲಾ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಆಯುರ್ವೇದವು ವೈದ್ಯಕೀಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಹಾಗೂ ಮಹತ್ತ್ವವುಳ್ಳದೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಆಯುರ್ವೇದ ಪದಪದಾರ್ಥ ವಿಚಾರಗಳು

'ಆಯುಷಃ ವೇದಃ ಆಯುರ್ವೇದ' ಎಂದು ಆಯುರ್ವೇದ ಶಬ್ದವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ. 'ಆಯುಷಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವಿತಾವಧಿ ಎಂದರ್ಥ. ಜೀವಿತಾವಧಿಯನ್ನು 'ಆಯುಷ್ಯಾ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜನರು ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಆಯುರ್ವೇದಶಾಸ್ತ್ರ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಆಯುಷ್ಯದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ವಿಷಯವು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ "ಆಯುರ್ಜ್ಞಾಯತೇ ಅನೇನ ಇತಿ ಆಯುರ್ವೇದಃ" ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಆಯುರ್ವೇದ ಶಬ್ದವು ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ ಅಥವಾ "ಆಯುಃ ಅನೇನ ವಿಂದತಿ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ" ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಆಯುಃಪದಾರ್ಥವು ಯಾವುದೆಂದು ವಿಚಾರಿಸತೊಡಗಿದಾಗ ಚರಕಸಂಹಿತೆಯ "ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯ ಸತ್ವಾತ್ಮಸಂಯೋಗಾದಿ ಜೀವಿತಮ್" "ನಿತ್ಯಗಶ್ಚಾನುಬಂಧಶ್ಚ ಪರ್ಯಾಯೈರಾಯುರುಚ್ಯತೇ" ಈ ವಾಕ್ಯವು ಸ್ಮೃತಿಪಥಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದೇನೆಂದರೆ ಶರೀರ, ಇಂದ್ರಿಯ, ಮನಸ್ಸುಗಳ ಆತ್ಮದೊಂದಿಗೆ

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ಸಂಭವಿಸುವ ಸಂಯೋಗವೇ ಆಯುಷ್ಪದಾರ್ಥವೆಂದರ್ಥ. ಈ ಆಯುಷ್ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ದಾರಿಜೀವಿತಮ್ ನಿತ್ಯಗ್ರಹ, ಅನುಬಂಧ. ಇವು ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳಾಗಿವೆ. ಯಾವುದೂ ಆತ್ಮನ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಿದ್ದು ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳ ವಿಕಾರ ರೂಪವಾಗಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಶರೀರವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂದರೆ ಶ್ರೋತ್ರಾದಿ, ಪಂಚಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಸಮುದಾಯ ಮತ್ತು ವಾಕ್ಪಣ್ಯಾದಿ ಪಂಚಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಮುದಾಯಾತ್ಮಕವಾಗಿದೆ. ಸತ್ತ್ವವೆಂದರೆ ಮನಸ್ಸು. ಅದು ಅಂತರಿಂದ್ರಿಯವೆಂದೂ ವಿಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನದ ಅಧಿಕರಣ ಮತ್ತು ಅದರ ಪ್ರತಿಸಂದಾತೃ ರೂಪವಾಗಿರುವುದೇ ಆತ್ಮ. ಇವುಗಳ ಸಂಯೋಗವೇ ಆಯುಷ್ಪದಾರ್ಥವೆಂಬುದು ವೈದ್ಯಕೀಯಶಾಸ್ತ್ರವಾದ ಆಯುರ್ವೇದದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ-ವಾಗಿದೆ. ಈ ಆಯುರ್ವೇದವು ಆಯುಷ್ಯದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹಾಗೂ ಅದರ ಸಂರಕ್ಷಣಾದಿ ಸಮಗ್ರವಿಷಯವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಅವು ಯಾವ ವಿಷಯಗಳೆಂದರೆ ಹಿತಾಯು, ಅಹಿತಾಯು, ಸುಖಾಯ, ದುಃಖಾಯು ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಿಧದಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಆಯುಷ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣವು ಸಹ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಅದಕ್ಕೆ ಆಯುರ್ವೇದ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕ-ವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಚರಕನು "ಹಿತಾಹಿತಂ ಸುಖಂ ದುಃಖಂ ಆಯುಸ್ತಸ್ಯ ಹಿತಾಹಿತಮ್ | ಮಾನಂ ಚ ತಚ್ಚ ಯತ್ರೋಕ್ತಮ್ ಆಯುರ್ವೇದ ಸ ಉಚ್ಯತೇ ||" ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.

ಇಂತಹ ಆಯುರ್ವೇದವು ಅಷ್ಟಾಂಗಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ ಶಲ್ಯ, ಶಾಲಾಕ್ಯ, ಕಾಯಚಿಕಿತ್ಸಾ, ಭೂತವಿದ್ಯಾ, ಕೌಮಾರಭೃತ್ಯ, ಅಗದತಂತ್ರ, ರಸಾಯನತಂತ್ರ ಮತ್ತು ವಾಜೀಕರಣವೆಂಬುದಾಗಿ ವಿಭಾಗಗೊಂಡಿದೆ.

1. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವ ಪೀಡೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ದುರ್ಮಾಂಸವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಶರೀರದಿಂದ ಹೊರಹಾಕುವ ವಿಷಯವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ತಂತ್ರವೇ ಶಲ್ಯತಂತ್ರ.

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

2. ಶರೀರದ ಕಂಠ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ರೋಗಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವ ಮುಂತಾದವು ಶಾಲಾಕ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ತಂತ್ರವೇ ಶಾಲಾಕ್ಯ.

3. ಶರೀರದ ಸರ್ವಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಜ್ವರಾತಿಸಾರ, ಶೋಷೋ-ನ್ಮಾದಾದಿ ರೋಗಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಗ್ರಂಥವೇ ಕಾಯಚಿಕಿತ್ಸಾ ತಂತ್ರ. ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ಸುಶ್ರುತನು "ಕಾಯಾಚಿಕಿತ್ಸಾ ನಾಮ ಸರ್ವಾಂಗ-ಸಂಶ್ರಿತಾನಾಂ ವ್ಯಾಧಿನಾಂ ಜ್ವರರಕ್ತಪಿತ್ತಶೋಷೋನ್ಮಾದಾಪಸ್ಮಾರಕುಷ್ಠ ಕುಷ್ಠಾತಿಸಾರಾದೀನಾಮುಪಸಮನಾರ್ಥಮ್" ಎಂಬುದಾಗಿ ತನ್ನ ಆಕರ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.

4. ದೇವತಾ-ಪಿತೃ-ಪಿಶಾಚಿಗಳಿಂದ ಆಶ್ರಿತರಾದ ಜನರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ದೂರಗೊಳಿಸುವ ವಿಷಯವು ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಭೂತವಿದ್ಯಾ.

5. ಕೌಮಾರಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರ ಭರಣಪೋಷಣವ್ಯವಸ್ಥಾದಿ ವಿಷಯ-ವನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವ ತಂತ್ರವು ಕೌಮಾರಭೃತ್ಯವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ಸುಶ್ರುತನು "ಕೌಮಾರಭೃತ್ಯನ್ನಾಮಾ ಕುಮಾರಭರಣಧಾತ್ರಿ-ಕ್ಷೀರದೋಷ ಸಂಶೋಧನಾರ್ಥಮ್" ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.

6. ಸರ್ಪಕ್ರಿಮಿಕೀಟಾದಿಗಳು ಜೀವಿಗಳನ್ನು ಕಚ್ಚುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಿಷವು ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ವಿಷವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ ಉಪಾಯವನ್ನು ಅಥವಾ ವಿಷದಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಉಪಾಯಾದಿಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ತಂತ್ರವೇ ಅಗದತಂತ್ರವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ಕುರಿತಾಗಿ "ಅಗದತಂತ್ರನ್ನಾಮಾ ಸರ್ಪಕೀಟಲೂತಮೂಷಕಾದಿದಷ್ಟ ವಿಷವ್ಯಂಜನಾ-ರ್ಥಮ್" ಎಂದು ಸುಶ್ರುತನು ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

7. ಶರೀರವು ತಾರುಣ್ಯತನವನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಮತ್ತು ಮೇಧ ಹಾಗೂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವ ಹಾಗೂ ರೋಗಾದಿಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವ ಔಷಧಸೇವನಾದಿ ಉಪಾಯ ವಿಷಯಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವ ತಂತ್ರವು ರಸಾಯನತಂತ್ರವಾಗಿದೆ. ಈ ಕುರಿತಾಗಿ ಸುಶ್ರುತನು "ರಸಾಯನ್ನಾಮಾ ವಯಸ್ಥಾಪನಾಮಾಯುರ್ಮೇಧಾಬಲಕರಂ ರೋಗೋಪಹರಣಸಮರ್ಥಂ ಚ" ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.

8. ವಾಜೀಕರಣವೆಂಬುದು ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪವೀರ್ಯಾದಿ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಸಂತಾನೋತ್ಪತ್ತಿ ಜನನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದೆಯಿರುವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ದೋಷವನ್ನು ಔಷಧಸೇವನಾದಿ ಮಾರ್ಗೋ-ಪಾಯಾದಿಗಳಿಂದ ದೂರೀಕರಿಸುವ ವಿಧಾನವೇ ವಾಜೀಕರಣವೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು "ಅವಾಜಿ ವಾಜೀಕ್ರಿಯತೇ ಅನೇನ ಇತಿ ವಾಜೀಕರಣಮ್" ಎಂಬುದಾಗಿ ವಾಜೀಕರಣ ಶಬ್ದದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ಸುಶ್ರುತನು "ವಾಜೀಕರಣತಂತ್ರಂ ನಾಮಾಲ್ಪದುಷ್ಟಕ್ಷೀಣ ವಿಶುಷ್ಕರೇತಸಾಮಾಪ್ಯಾಯನ ಪ್ರಸಾದೋಪಚಯ-ಜನನನಿಮಿತ್ತಂ ಪ್ರಹರ್ಷಜನನಾರ್ಥಮ್" ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿರುವುದನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸರ್ವವಿಧವಾದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಎಂಟು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗರ್ಭಿತವಾಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಭಾರತೀಯ ಚಿಕಿತ್ಸಾಶಾಸ್ತ್ರ-ವಾದ ಆಯುರ್ವೇದವು ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಸಾರಿಣ್ಯಾದಿತೈಲಮ್

ಆಯುರ್ವೇದ ಆಕರಗ್ರಂಥವಾದ ಚರಕ ಸುಶ್ರುತಾದಿಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿದಾಗ ತಿಳಿದು ಬರುವುದೇನೆಂದರೆ ಆಯುರ್ವೇದವು ಎರಡು ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನೊಳ-ಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಅವು ಲೇಹ್ಯ, ಚೂರ್ಣ, ಅಸವ ಭಸ್ಮಾದಿ, ಔಷಧಿಗಳ ಸೇವನೆಯಿಂದ

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ರೋಗಗಳನ್ನು ದೂರೀಕರಿಸುವುದು ಒಂದು ವಿಧಾನವಾದರೆ, ತೈಲ ಕಲ್ಕಾದಿಗಳ ಅನುಲೇಪನ, ಅಭ್ಯಂಜನ, ಸೇವನ, ನಸ್ಯಾ ಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ವಾತ, ಪ್ಲೀಹ, ಕುಷ್ಠ, ಅಸ್ಥಿಭಗ್ನಾದಿ ರೋಗಗಳನ್ನು ದೂರೀಕರಿಸುವುದು ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಭೇದವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿರುವ ಪ್ರಸಾರಿಣ್ಯಾದಿತೈಲ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ತೈಲಗಳು ಬಾಹ್ಯಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅನುಲೇಪನಾದಿ ಉಪಚಾರ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿವೆ. ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ವಾತಾಂತಕ ತೈಲ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವ "ಲೇಪಮಾತ್ರೇಣ ನಶ್ಯಂತಿ ಸ್ನಾಯು ಸಂಧ್ಯಸ್ಥಿಕೋಷ್ಠಜವಮ್" ಎಂಬಿವೇ ಮುಂತಾದ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವಾರು ತೈಲಗಳು ಲೇಪನ ಮಾತ್ರ. ಉಪಚಾರ ವಿಷಯಕಗಳಾದರೆ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ತೈಲಗಳು ಪ್ರಾಶನ ವಿಧಾನ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿವೆ. ಕೆಲವು ತೈಲಗಳು ಬಸ್ತಿಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ತೈಲಗಳು ಅಭ್ಯಂಜನ ಕರ್ಮ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿಯೂ ಇನ್ನೂ ಹಲವು ತೈಲಗಳು ಅಭ್ಯಂಜನ ಅನುಲೇಪಾದಿ ಉಪಚಾರ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾರಿಣಿತೈಲದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಪಂಚವಲ್ಕಲಾದಿ ತೈಲವಿಧಾನ ಪರ್ಯಂತವಾಗಿ 141 ತೈಲಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ವಿಧಾನಾದಿಗಳು ಸಂಕಲಿತವಾಗಿವೆ.

ಈ ಪ್ರಸಾರಿಣ್ಯಾದಿ ತೈಲವಿಧಾನಾತ್ಮಕ ಗ್ರಂಥವು ಹಸ್ತಲಿಖಿತವಾದ ತಾಳಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆ. ಇದು ಕರ್ನಾಟಕದ ಕನ್ನಡ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಭಾಷೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಸಂಕಲಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ತಾಳಗ್ರಂಥವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಅದರ ಲೇಖನ ಶೈಲಿಯೂ ಸಹ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಕಠಿಣವಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ತೈಲನಿರ್ಮಾಣ ವಿಧಾನ ಮತ್ತು ಅನುಲೇಪನಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಶ್ಲೋಕರೂಪವಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃವು ಬಹಳಷ್ಟು ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಟುಪ್ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ರಚಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಕೆಲವು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಗಳ ನ್ಯೂನತೆ ಹಾಗೂ ಆಧಿಕ್ಯವು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳು ವರ್ಣಸ್ಖಾಲಿತ್ಯದಿಂದ ಅಥವಾ ವ್ಯಾಕರಣದೋಷದಿಂದ ಸಂಭವಿಸಿರಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿಯಲು

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಕಡೆ ಸ್ರಗ್ಧರಾದಿ ಅನ್ಯಾನ್ಯ ಛಂದಸ್ಸುಗಳ ಪ್ರಯೋಗವು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಅಪೂರ್ವ ಗ್ರಂಥದ ಕರ್ತೃ ಯಾರೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವೇ ಸರಿ.

ಈ ಗ್ರಂಥದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿಯಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಾಗಲೀ ಕರ್ತೃವಿನ ನಾಮೋಲ್ಲೇಖನ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ ಅಥವಾ ಅದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ವಾಕ್ಯವು ಸಹಾ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ ಪ್ರಸಾರಿಣಿ ತೈಲದ ಕೊನೆಭಾಗದಲ್ಲಿ "ಸರ್ವಂ ಪ್ರಶಮಯತ್ಯಾಸು ತೈಲಮಾತ್ರೇಯಪೂಜಿತಮ್" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಆತ್ರೇಯ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದ ಇವನೇ ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಅದೇ ಗ್ರಂಥದ ಮಹಾನಾಗರಾದಿತೈಲ ಮತ್ತು ನಿಂಬಾದಿತೈಲ ಹಾಗೂ ಇಂದ್ರಾಣಿತೈಲದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ "ಪೂಜ್ಯಪಾದೇನ ಭಾಷಿತಮ್" "ನಾಮ್ನಾ ಶ್ರೀಪೂಜ್ಯಪಾದೋದಿತ ಮತಿ ಇತದಮ್" ಎಂಬ ಇವೆರಡು ವಾಕ್ಯಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಪೂಜ್ಯಪಾದ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಗ್ರಂಥಕರ್ತನನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದರೆ ಇವರೀರ್ವರಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃವು ಯಾರೆಂಬುದು ಸಂಶಯಕ್ಕೆಡೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ವಿಚಾರಿಸಿ ಸಂಶಯ ಪರಿಹರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ.

ಗ್ರಂಥದ ಉಪಕ್ರಮ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಸಾರಿಣಿ ತೈಲ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ "ತೈಲಮಾತ್ರೇಣ ಪೂಜಿತಮ್" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಆತ್ರೇಯಶಬ್ದವು ಬಂದಿರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಅನಂತರ ಇರುವ ನಿಂಬಾದಿತೈಲ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ "ಪೂಜ್ಯಪಾದೇನ ಭಾಷಿತಮ್" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಬಂದಿರುತ್ತದೆ. ಪೂಜ್ಯಪಾದ ಶಬ್ದವು ಗೌರವ ಸೂಚಕದ ವಿಶೇಷಣಾತ್ಮಕವಾಗಿದೆ. ವಿಶೇಷಣವು ವಿಶೇಷ್ಯದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವ ಕಾರಣ ಇದಕ್ಕೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ಆತ್ರೇಯ ಶಬ್ದವೇ ವಿಶೇಷ್ಯರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ರೇಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾದ

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ಪೂಜ್ಯಪಾದ ಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟಗೊಳಿಸಿದಾಗ ಪೂಜ್ಯಪಾದರಾದ ಆತ್ರೇಯರು ಈ ಗ್ರಂಥದ ಕರ್ತೃವೆಂಬುದು ನಿರ್ಣಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಆತ್ರೇಯನು ಈ ಗ್ರಂಥದ ಕರ್ತೃ ಎಂಬುದನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೂ ಯಾವ ಆತ್ರೇಯನೆಂದೂ ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅತ್ರಿವಂಶೋತ್ಪನ್ನ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅತ್ರಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಢಕ್ ಪ್ರತ್ಯಯಯೋಗದಿಂದ ಏಯಾ ಆದೇಶವಾಗಿ ಆತ್ರೇಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಆತ್ರೇಯರೆಂದರೆ ಅತ್ರಿಗೋತ್ರೋತ್ಪನ್ನರಾದವರು ಎಂದರ್ಥವಾಗುವ ಕಾರಣ ಇವರ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಅಧಿಕವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಭರದ್ವಾಜನ ಶಿಷ್ಯ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿವೇಷನ ಗುರುವಾಗಿರುವವನು ಆತ್ರೇಯನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದನೆಂದು "ಆತ್ರೇಯೇಣ ಪುನರ್ವಸುನೋಪದಿಷ್ಟಮ್" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿದಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅವರಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸಿದ ವಿಷಯವು ಅಗ್ನಿವೇಷ ತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿವೇಷನಿಂದ ಸಂಕಲಿತವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಆ ಆತ್ರೇಯನೇ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಕರ್ತೃವಾಗಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಸಂಶಯಪಥದಿಂದ ಹೊರಬರುವಂತಿಲ್ಲ.

ಏಕೆಂದರೆ ಚರಕಸೂತ್ರದ ಸೂತ್ರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ "ಕೃಷ್ಣಾತ್ರೇಯೇಣ ಧೀಮತಾ" ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇದರಿಂದ ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕೃಷ್ಣಾತ್ರೇಯನೆಂಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಆಗಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುವ ಕಾರಣ ಅವನೇ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಕರ್ತೃ ಆಗಿರಬಹುದೆಂದು ಸಂಶಯ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಭರದ್ವಾಜ ಶಿಷ್ಯನಾದ ಆತ್ರೇಯನೇ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಕರ್ತೃವಾಗಿದ್ದರೆ ಚರಕಸುಶ್ರುತಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಕ್ತವಾಗಿರುವ ಈ ತೈಲಾದಿ ವಿಧಾನವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಸಮಗ್ರ ವಿಷಯಕವಾದ ಆಕರ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಅವನು ಕೆಲವು ತೈಲವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರಸಾರಿಣ್ಯಾದಿ ತೈಲವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸದೆ ಇರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಾರದು.

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ಆದರೆ ಈ ತೈಲಗಳು ಚರಕಾದಿ ಆಕರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಕರ್ತೃ ಯಾವ ಆತ್ರೇಯನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯವೇ ಸರಿ. ವೈದ್ಯಕೀಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಆಕರಗ್ರಂಥವಾದ ಚರಕಸುಶ್ರುತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ತೈಲವಿಧಾನಗಳು ಸಂಗ್ರಹಿಸದೆಯಿರುವ ಕಾರಣ ಪ್ರಸ್ತುತ ಇದು ಅಪೂರ್ವವಾದ ಪ್ರಸಾರಿಣ್ಯಾದಿ ತೈಲ ಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಇಲ್ಲಿಯತನಕ ಇದು ಯಾರಿಂದಲೂ ಮುದ್ರಣ ಅಥವಾ ಪ್ರಕಾಶನವನ್ನು ಹೊಂದಿರದ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಪ್ರಾಚ್ಯವಿದ್ಯಾಸಂಶೋಧನಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾರಿಣ್ಯಾದಿ ತೈಲ ಪ್ರಧಾನವಿಷಯಕವಾದ ಹಸ್ತಲಿಖಿತ ತಾಳಪತ್ರ ರೂಪವಾದ ಏಕಮಾತ್ರ ಗ್ರಂಥವು ಇದಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪಾಠಾಂತರ-ವಾಗಲೀ ಪ್ರದೇಶಭೇದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಅಥವಾ ಪ್ರಸ್ಥಾನಂತರ ವಿಷಯವಾಗಲೀ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಲೋಪ, ವರ್ಣಸ್ಖಾಲಿತ್ಯವು ಕಂಡುಬರುವುದೋ ಅಲ್ಲಿ ಉಪಲಬ್ಧ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಪರಿಷ್ಕಾರ-ವನ್ನು ಸಹ ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾರಿಣ್ಯಾದಿ ತೈಲವಿಧಾನದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಪಂಚವಲ್ಕಲಾದಿ ತೈಲದವರೆಗೆ 141 ತೈಲಗಳ ವಿಧಾನವು ಕ್ರೋಢಿಕರಿಸಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಏರಂಡತೈಲ ವಿಧಾನ ಮೂರು ಬಾರಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಬಲಾತೈಲ ಮತ್ತು ನಿರ್ಗುಂಡ್ಯಾದಿ ತೈಲಗಳು ಸಹ ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಭೇದ ಮತ್ತು ತೈಲವಿಧಾನ ಭೇದಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ಅವುಗಳನ್ನು ಕಡಿತಗೊಳಿಸದೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೇ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ತೈಲ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಉಪಯುಕ್ತ-ವಾಗುವ ಔಷಧ ಮತ್ತು ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾ

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ಆಯಾಯಾ ತೈಲವನ್ನು ಯಾವ ಯಾವ ವಿಧಾನದಿಂದ ತಯಾರಿಸಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಅವುಗಳ ಅನುಲೇಪನ ಮತ್ತು ಆ ಕುರಿತಾದ ಉಪಚಾರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಅವುಗಳು ಯಾವ ಯಾವ ರೋಗಗಳನ್ನು ದೂರೀಕರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವೆಂಬುದನ್ನು ಸಹ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅಪೂರ್ವ ಗ್ರಂಥವು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವ ತೈಲಗಳು ಧನುರ್ವಾತ, ದಂಡವಾತ, ಸುಪ್ತವಾತಾದಿಗಳ ನಿವಾರಣ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಮತ್ತು ಹೃದ್ರೋಗಾದಿ ಮಹಾರೋಗಗಳ ನಿವಾರಕ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಚಾತುರ್ಥಿಕಾದಿ ಜ್ವರನಾಶಕ ಮತ್ತು ಗರ್ಭದೋಷ ಪರಿಹಾರ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆಂಬುದು

ಧನುರ್ವಾತಂ ದಂಡವಾತಂ ಸುಪ್ತವಾತಂ ಬುಡಾದಿತಮ್ |
ಗೃಧ್ರಸಿಂ ವಾತಭಗ್ನಂ ಚ ಜ್ವರಮಷ್ಟವಿಧಂ ಜಯೇತ್ ||
ಯೇ ನರಾಃ ನಷ್ಟಶುಕ್ಲಸ್ಯ ಋತುಹೀನಾಶ್ಚ ಯಾ ಸ್ತ್ರಿಯಃ |
ಮೂಢವಂಧ್ಯಾಃ ಲಭೇತ್ ಗರ್ಭಂ ಋತುಸ್ನಾತ ನ ಸಂಶಯಃ ||

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ.

ನವನೂತನವಾದ ಆಧುನಿಕ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹೃದ್ರೋಗವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ ಶಲ್ಯಚಿಕಿತ್ಸಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿದಿನ ಹೊಸ ಹೊಸ ಅವಿಷ್ಕಾರವನ್ನು ನಾವು ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದೇವೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಆ ಎಲ್ಲಾ ಶಲ್ಯಚಿಕಿತ್ಸಾದಿ ವಿಧಾನಗಳು ಅಪಾರ ಧನವ್ಯಯದಿಂದ ಹೊಂದಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವ ಕಾರಣ ಅಲ್ಪಧನವುಳ್ಳ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಅದು ಸುಲಭ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ ತೈಲವು ಈ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ತೈಲಗಳ ಮಜ್ಜನ ಮತ್ತು ಲೇಪನಾದಿ ಕಾರ್ಯಗಳು ಅತ್ಯಲ್ಪ ಖರ್ಚಿನಿಂದ ಸಾಧಿಸಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ನಿರ್ಧನಿಕರೂ ಸಹ ಇದನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿ ಹೃದ್ರೋಗಾದಿ ಮಹಾರೋಗಗಳಿಂದ ಪಾರಾಗಲು

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ಅಥವಾ ಗುಣಮುಖರಾಗಲೂ ಸಾಧ್ಯ ಮತ್ತು ಶಲ್ಯಚಿಕಿತ್ಸಾದಿಗಳು ಶರೀರದ ಹೃದಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಮಾಡುವ ಉಪಚಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ. ತೈಲಾನುಲೇಪನವು ಶರೀರಭೇದವಿಲ್ಲದೆಯೆ ಉಪಚಾರಯೋಗ್ಯ ವಿಧಾನವಾದ್ದರಿಂದ ರೋಗಿಗಳಿಗೆ ಶಲ್ಯಚಿಕಿತ್ಸೆಯಿಂದಾಗುವ ವೇದನೆಯು ಇದರಿಂದ ಆಗಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಅತ್ಯುತ್ತಮ ವಿಧಾನವೆಂದು ಹೇಳಲು ತುಂಬ ಸಂತೋಷದಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವ ತೈಲಗಳು ಹೃದ್ರೋಗ, ಕುಷ್ಠ, ಯಕ್ಷ್ಮ, ಪ್ಲೀಹ ಮುಂತಾದ ಮಹಾರೋಗಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ ಅಥವಾ ಗುಣಪಡಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ-ವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಋಷಿಯಾಗಿರುವ ಆತ್ರೇಯನಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುವ ಕಾರಣ ಸಮಸ್ತ ಜೀವಿಗಳಿಗೂ ಸಹ ಈ ತೈಲಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಉಪಕಾರಕಗಳು ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾತಾದಿ ಮಹಾರೋಗಗಳಿಂದ ವಿಮೋಚನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಲಿಚ್ಛಿಸುವವರು ಮತ್ತು ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವವರು ಹಾಗೂ ಸಂಶೋಧನಾಮತಿಯುಳ್ಳವರು ಮತ್ತು ವೈದ್ಯರು ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿ ರೋಗಗ್ರಸ್ಥರಿಗೆ ಉಪಕಾರಗೈಯ್ಯಲೆಂದು ಆಶಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಇಂತಿ ತಮ್ಮ ವಿಧೇಯ

ಡಾ. ಎಂ.ರಂಗಸ್ವಾಮಿ

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

विषयानुक्रमणिका

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

पृ.सं.

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

श्रीमद्धन्वन्तराय नमः

तैलप्रकरणम्

1. प्रसारणीतैलम्

"तैलप्रकरणम् प्रसारणीतैलम्"

प्रसारणी तुलां चापि दशमूलं बलाद्वयम् ।
एरण्डद्वयपूतीक शिग्रुद्वयपुनर्नवम् ।। 1 ।।
भूनिम्बद्वयचव्याग्नि सायकार्जुन मोरटि ।
विदद्रुम जयाङ्कोल वृषवृक्षादनीयवा ।। 2 ।।
मूर्वातिक्तपटोलार्कदेवदारुनृपद्रुमम् ।
निर्गुण्डिद्वयभूपीलूछागगन्धिकुरण्टिका ।। 3 ।।
सुरसेन्द्रयवाळर्क निमि खदिरपुष्करैः ।
अतसी सणबीजाचाङ्कोलस्नूत्करञ्जकैः ।। 4 ।।
मुण्डिवार्तागलू शिरुश्वेतवाहर्तकिंशुकाः ।
येषां पृथदशफलं चतुर्द्रोणैर्जलैः पचेत् ।। 5 ।।
अष्टभागावशेषेऽस्मिन् कषायेषु परिसृते ।
इन्द्राणि जयनिर्गुण्डि तिन्त्रिणीरविमग्निका ।। 6 ।।
प्रत्येकमाढकं तेषां तैलपात्रे तु योजयेत् ।
तुङ्गक्षीरमजाक्षीरं भाजनद्वयसम्मितम् ।। 7 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

सर्वेषां तैलकल्कद्रव्याणि [परि]योजयेत् ।
मुस्तावटीदेवदारुत्रिफला च कटुत्रयम् ।। 8 ।।
पपुराष्टवर्गभार्गी च बला रास्नाद्विपौष्करैः ।
हरेणु जातिकोग्राया जयाकक्कोलपद्मकैः ।। 9 ।।
मृगनाभिः पद्मरेणु चोरकद्वयचित्रकम् ।
चातुर्जातागरुनिशापत्रं सर्षपदीप्यकम् ।। 10 ।।
न कामिसितृटियुग्मं मृणालूशीरसैन्धवम् ।
सुगन्धि कोलमञ्जिष्ठापाठादार्विहरेणुकम् ।। 11 ।।
कणामूलं करिकणा धान्यकं शतपुष्पिके ।
तेजोवति विषातीक्ष्णं वत्सकं कटुरोहिणि ।। 12 ।।
चन्दनागरुकर्पूरं कस्तूरीकुङ्कुमं नखम् ।
लशुनं रामठं जाजी एरण्डद्विस्त्रिरामृतैः ।। 13 ।।
सर्वेषां समभागानि कल्कद्रव्याणि पेषयेत् ।
मृद्वग्निना सुपक्वन्तु सम्यक्पूजावतारयेत् ।। 14 ।।
एतदभ्यञ्जनं हन्याद्वातव्याधिनिबर्हणम् ।
धनुर्वातं दण्डवातं सुप्तवातं बुडाद्धितम् ।। 15 ।।
अपस्मारं ततोन्मादं विद्रधिर्मर्मगामिनि ।
सर्वाङ्गिष्वपि ये वाताः पादपृष्टगतव्यधाम् ।। 16 ।।
अस्थिभङ्गोऽस्थि भङ्गं वा खरं वा जर्झरीकृतम् ।
सर्वं प्रशमयत्याशु तैलमात्रेयपूजितम् ।
प्रसारणीतैलमिदं बलवर्ण्याग्निवर्धनम् ।। 17 ।। ‖1‖

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

2. निम्बादितैलम्

श्री निम्बत्वग्भिर्युक्तं दशफलमपि हृत्वास्य साराढ्यकस्य क्वाथे प्रस्थे समंगोदकमपि शिलजं प्रस्थमाक्षिप्य तस्मिन् श्रीखण्डैलालवङ्गागरु-मरिचघननागमांसिसुगन्धै दार्विविश्वाब्जमंभोगदमिसिमगदा रोहिणि-रक्तयष्टिचापेयोद्गमनिम्बवल्कसुरहारालः खचोरोदरी सर्वं निष्कदल-प्रमाणमपि तच्चूर्णीकृतं निक्षिपेत् । सिद्धं कार्पूरमप्रकम्पणसमं सम्मिश्रतैलं शिरोऽभ्यङ्गादाप्लवतः शिरोभवगदान् सर्वान्निहन्ति क्षणात् ।

नेत्रोद्भूतगदापहं व्रणहरं वक्रातिशोभाकरं केशान्
कृष्णकरान् करोति सततं स मध्ययत्नान्यदा ।
पित्तासृक्बलापहं भ्रमहरं देहस्य कान्तिप्रदं
त्रैदोषस्य समश्च कृद्धितमिदं श्रीपूज्यपादोदितम् ।। 1 ।।॥2॥

3. अर्कादितैलम्

अर्कचित्रकनिर्गुण्डि भूपीलू चेति बिल्वकम् ।
वैजयन्ती बलाशिग्रुकुळुत्था बदराणि च ।। 1 ।।
जलद्रोणे विपक्तव्यं चतुर्भागावशेषितम् ।
तत्र सर्षपतैलस्य प्रस्थमस्तु चतुर्गुणम् ।। 2 ।।
येलाश्वगन्धाशिन्धूत्थरास्ना जाज्यगरूणि च ।
वचा शुण्ठिकणा शिग्रुद्विपुनर्नवा चन्दनम् ।। 3 ।।
कर्कोलचोरकबलाकान्तिपत्रकपौष्करम् ।
शतपुष्पं नागपुष्पं कल्ककृत्य विपाचयेत् ।। 4 ।।
एतत्तैलं महावीर्यं वातव्याधिविनाशनम् ।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ऊरुस्तम्भे सुप्तवाते गृद्ध्रस्यामपि भाहुके ।
पक्षाघातेहनुस्तम्भे बाह्यायामे विनश्यति ।। 5 ।। ||3||

4. भल्लाततैलम्

भल्लातचरणानाञ्च तैलं पाताळयन्त्रके ।
आदाय प्रस्थमात्रं तु द्रव्यैरेतैर्विपाचयेत् ।। 1 ।।
ताळगन्धशिलाकुष्ठवासासिन्धुं निशाद्वयम् ।
कर्षांशैः सादितं सम्यक्विलिम्पात्सर्वकष्टकम् ।
गलकुष्टव्रणं हन्ति विशेषादग्निकुण्डकम् ।। 2 ।। ||4||

5. प्रपुंन्नाटकादितैलम्

प्रपुंनाटक किटमार रजनि धात्रिफला चित्रकं
पथ्यारग्वदनक्तमालहमिनि कोष्टं वचावाकुचि ।
गोमूत्रेण सुपेषितं तु कुरुते तैलेन चोद्वर्तनं
कुष्ठं चर्मदलत्वकंदुतिमिरं सर्वं विसर्पं हरेत् ।। 1 ।। ||5||

6. महानागरादितैलम्

नागरफलपञ्चैव निर्गुण्ड्यादिफलद्वयम् ।
देवदारार्कमूलस्य शिग्रुमूलस्य वारुणी ।। 1 ।।
तुलसीबर्बरी चिञ्च मूर्वा देवि शतावरि ।
स्वदंष्ट्रानलभृङ्गी च करञ्ज त्रिफला बला ।। 2 ।।
हस्तिकर्णि च तर्कारि कटुकीकटुतुम्बिका ।
पुन्नागैरण्डवज्राख्यारग्वदा चाश्वगन्धिका ।। 3 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

पीलूकादशमूली च च्छिन्नारुबुकपाटली ।
रास्नाशिरीषखदिरकपिगच्छूतपस्विनि ।। 4 ।।

सहचर्या च दुत्तूरताळसङ्ख्यासमूलकम् ।
प्रसारणी पञ्चदशं फलमात्रं तु योजयेत् ।। 5 ।।

सर्वेषां तुलमादाय षोडशाढकमम्भसि ।
चतुर्भागावशेषन्तु क्वथितं दिनसप्तकम् ।। 6 ।।

दधिमुस्ताढकं दद्यात् द्विगुणं चाम्लकाञ्जिकम् ।
अर्कक्षीरं स्नुहिक्षीरं प्रत्येकं प्रस्थमात्रकम् ।। 7 ।।

कुळुत्थपीयूषद्विप्रस्थाचोऽजक्षीरं च प्रस्थकम् ।
तैलाढकं प्रयोक्तव्यं पचे शुभदिनं भिषक् ।। 8 ।।

कल्कं तु योजयेत्सर्वं गवाक्षीरेण पेषयेत् ।
मदनं चित्रमूलं च अश्वगन्धपुनर्नवि ।। 9 ।।

भूपीलुका च निर्गुण्डि व्याघ्रियुग्मा च कर्करी
वासादस्पर्शममरी जीवन्ती कण्टकारिका ।
मूर्वामृकामेघनादि बर्बर्याभिद्रमुस्तकं
इन्द्रवारुणिका शिग्रुरर्कगळ्यासमूलकम् ।। 10 ।।

क्षारद्वयं त्रिकटुकं यष्टिमधुकपद्मकम् ।
चातुर्जातं जायिफलं चन्दनं मांसिलूषितम् ।। 11 ।।

हीयावळिरालिनखं सरळागरुगुग्गुलु ।
गजपिप्पलिकर्कोलश्यामालवणपञ्चकम् ।। 12 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

पलाशगन्धं भृग्वञ्च मुरुढं च समाक्षिकम् ।
हिङ्गुळं गन्धकं ताळं सिन्धूरं वत्सनाभिकम् ।। 13 ।।
मनःशिलाविषं तुत्थमयस्कान्तं च कान्तकम् ।
भार्गी निशाद्वयं कुष्ठं रास्नातगरचोरकम् ।। 14 ।।
शतपुष्पं देवदारु शारिबे द्वे वचात्रिवृत् ।
ग्रन्थिकं कटुरोहिण्या मञ्जिष्ठोशीरवत्सकम् ।। 15 ।।
त्रिफलं सर्षपं निम्बं दीप्यं लशुनचव्यकम् ।
जीरके द्वे विळङ्गं च इङ्गुभल्लातकित्रिभिः ।। 16 ।।
सर्वेषां कल्कमादाय षण्णवत्यौषधं भिषक् ।
प्रत्येकं तु त्रिगद्याणं फलमष्टदशं भवेत् ।। 17 ।।
समुहूर्ते सुनक्षत्रे सप्तवारं पचेत् शुभम् ।
रसभस्मफलार्धं च दत्वा तैलं च योजयेत् ।। 18 ।।
अशिपतिं वातरोगं च अन्तर्वृद्धिहरं परम् ।
अङ्गवातं कम्पवातं धनुर्वातं च नाशयेत् ।। 19 ।।
गजानामश्वभग्नानां वातानां च नृणामपि ।
गरुडानिव दृष्टिस्यात्प्रकाशयति तक्षणम् ।। 20 ।।
पानवस्तौ च दातव्यं खरं वा जर्झरीकृतम् ।
दन्तरोगं शिरोरोगं सन्निवातात्रयोदश ।। 21 ।।
सर्वशूलं कर्णरोगं शेषोदरनिवर्तिका ।
वन्ध्या च लभते गर्भं षण्डोऽपि पुरुषायते ।। 22 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

अभ्यङ्गत्वग्गतं हन्ति निरुहं सर्वकामिकाम् ।
श्लेष्मिकाश्चैव विंशत्या चत्वारिंशत्तु पैत्तिकान् ।। 23 ।।
गृद्रसिं वातभग्नं च ज्वरमष्टविधं जयेत् ।
ये नरा नष्टशुक्लास्य ऋतुहीनश्च या स्त्रियः ।। 24 ।।
मूढवन्ध्यालभेद्गर्भं ऋतुस्नाता न संशयः ।
हन्त्यष्टदशकुष्टानि व्रणरोगान्विनाशयेत् ।। 25 ।।
आयुर्वृद्धिकरं चैवं तथा जनकपूजिता ।
नागरादिमहातैलं देहं चन्द्रप्रभाकरम् ।
कथितं व्याधिविध्वंसं पूज्यपादेन भाषितम् ।। 26 ।। **॥6॥**

7. ज्वरे सहदेवीतैलम्

सहदेवी च तर्कारि चार्कचिञ्चाररसाढकम् ।
तक्राढकं च तैलं च प्रस्थं च विपचेद्बुधः ।। 1 ।।
त्रिकटुः त्रिसुगन्धि च बला लाक्षा निशा वचा ।
यष्टिकटुकरोहिण्या शारिबे द्वे पुनर्नवा ।। 2 ।।
रास्ना सैन्धवकर्कोलजातीफलखचोरकम् ।
अमृतं चन्दनं सेव्यं मौर्विसर्षपनिम्बकम् ।। 3 ।।
अश्वगन्धिमेघनादि मुस्ता गन्धिकं चित्रकम् ।
कुष्ठं देवद्रुमं नाभिलोहितागरुकुङ्कुमम् ।। 4 ।।
द्राक्षारेणुकधान्याकगण्डीरं केसरं मिशि ।
पलागन्धा च मधु च प्रसारण्यास्तु मूलकम् ।। 5 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ये कनिष्कप्रमाणं तु रालं षोडशनिष्ककम् ।
सर्वेषां पल चत्वारो विपचेत्तैलमात्रकम् ।। 6 ।।
एकद्वित्रिचतुर्थादि विषमज्वरनाशनम् ।
अभ्यङ्गमात्रको हन्याद्वातव्याधिविनाशनम् ।। 7 ।।
पाने वस्तौ च दातव्यं निरूहं सर्वकामिकाम् ।
दाहज्वरं सान्निपातं वातव्याधिविनाशनम् ।। 8 ।।
भूतज्वरं केशरोगान् बलवर्णाग्निवर्धनम् ।
सर्वव्याधिहरं शीघ्रं महातक्राख्यतैलकम् ।। 9 ।। ||7||

8. रास्नादितैलम्

रास्ना नागरकुष्ठचन्दननिशायष्टयाह्व कृष्णा
बला लाक्षा सैन्धवशारिबा मधुरसादेवद्रुलोहीतकैः ।
सोशीरम्बुधिफेनलोहितजलैः तैलं पचेत् षड्गुणि
तक्रे सिद्धमिदं ज्वरोष्ण सकलं शीतादिकान्नाशयेत् ।। 1 ।।
||8||

9. तक्रतैलम्

समुफेनलामज्ञा चन्दनं कुष्ठशारिबा ।
ह्रीवेरनागरं मूर्वा तगरं सैन्धवं विषा ।। 1 ।।
तैलस्य षड्गुणे तक्रे सर्वे हि मृदुवह्निनाम् ।
अङ्गदाहं शिरोदाहं शितिकं ज्वरनाशनम् ।। 2 ।। ||9||

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

10. इन्द्राणितैलम्

इन्द्राणि झरसि गौरिसिंहपर्णि च मर्कटी ।
सर्वेषां सरसं सितां तैलप्रस्थं कटुत्रयम् ।। 1 ।।
श्रृङ्गिभार्गिकणामूलं कुण्डली कण्टकारिका ।
त्रिफलातिबलारास्ना मञ्जिष्ठा जटिला वृषा ।। 2 ।।
पलाशगन्धं माक्षिकं भूनिम्बं वचरत्नकम् ।
आरग्वदं पुम्बिझेन्टि त्वग्निशामरिचैर्युतम् ।। 3 ।।
शङ्खपुष्पि शङ्खनिचपिशाचिनिम्बबीजकम् ।
लोहितं यष्टिलशुनं समभागानिदं पचेत् ।। 4 ।।
तैलं नश्ये च पाने च सन्निपातकुलान्तकम् ।
निर्गुण्ड्यार्ककरञ्जतापसि निशा तर्कारिकानां रसे ।। 5 ।।
गोऽजामूत्रयुते चतुर्गुणयुते प्रस्थं पचेत्तैलकम् ।
व्योषग्रन्थिकमुस्तुतिक्तरजनियष्ट्यांह्व सिन्धूत्थकम् ।। 6 ।।
श्रीखण्डं त्रिफला रसोनशरपुम्बिवासरास्नायुतम्
सिद्धार्थागुरुकुष्ठसर्षपशटिजीरद्वयं दीप्यकम् ।। 7 ।।
मञ्जिष्ठा हपुषाशतांह्व बृहति शिग्रुद्वयं केसरीबीजम् ।
पुन्नागनक्तां ह यमुनि बृहति निम्बजाकोजातं सारम् ।। 8 ।।
माधूकनिम्बं सकलपटुयुतं राल तीक्ष्णारयुक्तम् ।
तैलं सिद्धं सुपक्वं विधिविहितमहासन्निपातान्तकोऽयम् ।
नाम्ना श्रीपूज्यपादोदितमतिहितदं सिद्धयोगं प्रसिद्धम् ।। 9 ।।

||10||

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

11. धात्र्यादितैलम्

क्वाथे धात्रि गुळूच्योर्वि समधुक बला शारिबो शिरपदैः
काकोल्यादि त्रिजातागरुसरळवरा चोत्पलाम्बोवरीभिः ।
श्रेष्ठा कर्कोलजातितगरं चन्दनाब्देन्दु चोरै-
स्तै पक्वं सुदुग्धं शमयति नितरां रोगजालं शिरोष्टम् ।। 1 ।।

॥ 11 ॥

12. अङ्कोलादितैलम्

अङ्कोलत्रिफलकुलित्थरजनी गुञ्जास्तिकोठासनः
क्षीरत्वक्तरुवारिभद्रखदिरारिब्रह्मवृक्षार्जुनैः ।
पिष्ट्वारक्वथितैस्सचाद्रिचतुभिस्तैलं प्रसिद्धं भवेत्
पानाद्यैः परिदाहकुष्ठपटिकान् मेहान्निहन्यात्खलु ।। 1 ।।

॥ 12 ॥

13. क्षीरवृक्षादितैलम्

क्षीरद्रुमत्वक्स्वरसे रसो वा तथा निशायाः स्वरसे रसो वा ।
कल्ककृता तैलगुणं प्रसिद्धं तैलं च दाहं पिटकामयघ्नम् ।। 1 ।।

॥ 13 ॥

14. एरण्डतैलम्

एरण्डतैलं वृषणप्रवृद्धौ सगोष्पयस्कंपितमेतदुक्तम् ।
स राजवृक्षामृतवल्लिवासा क्वाथो हितामारुत शोणितेषु ।।
।। 1 ।।

॥ 14 ॥

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

15. त्रिकटुकादितैलम्

यत्नेन तैलपात्रेण तैलं हृत्वा कटुत्रिकम् ।
संयुक्तं पचनं कृत्वा मर्दनं सर्ववातनुत् ।। 1 ।। ||15||

16. एरण्डमूलादितैलम्

एरण्डमूलं तुलसिशतांह्वा
जीवन्तिरास्ना लवणोत्तमं च ।
भृङ्गशतांह्वा मधुयष्टिका च
विश्वौषधिं चेति समानि कुर्यात् ।। 1 ।।

एतैर्विपक्वं पयसा च तैलं
चतुर्गुणे भृङ्गरसे तथैव ।
षड्सिन्दुरो नासिकया प्रयुक्तान्
सर्वान्निहन्याञ्चिरजीविकं तान् ।। 2 ।।

च्युतांश्च केशान्पतकोहिदन्तान्निर्मूलां सदृढं करोति ।
सुवर्णनागप्रतिमञ्च चक्षुर्बाह्वोर्बलं चाप्यधिकं करोति ।। 3 ।।
||16||

17. मञ्जिष्ठादितैलम्

मञ्जिष्ठाञ्जनशारिबकटुकाकर्कोलजातीफलं
श्रीपर्णीत्रिफलाजटं तगररोग्यष्टिचातुर्जातकैः ।
सोशीरागरुचोचयुग्ममृगनाभिन्दूत्पलाम्भोबिभिस्तैलं
नेत्रशिरोर्तिहारी सपयसिद्धं कुमारी रसे ।। 1 ।। ||17||

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

18. लघुनारायणीतैलम्

बिल्वाग्निमन्थश्योनाकपाटलापारिभद्रकः ।
प्रसारण्यश्वगन्धा च बृहति कण्टकारिका ।। 1 ।।
बलाजातिबलामुस्ता स्वदंष्ट्रां च पुनर्नवा ।
येषां शतफलान् भागान् चतुर्द्रोणेऽम्भसि पचेत् ।। 2 ।।
पादशेषं परिश्राव्य तैलपात्रे निदापयेत् ।
शतपुष्पं देवदारुमांसिशैलियकं वचा ।। 3 ।।
चन्दनं तगरं कुष्ठमेलापर्णी चतुष्टयम् ।
रास्नातुरगगन्धा च सैन्धवं स पुनर्नवम् ।। 4 ।।
येषान्विषमितान् भागान् पेषयित्वा विनिक्षिपेत् ।
शतावरी रसं चैव तैलसाम्यं प्रदापयेत् ।। 5 ।।
अजं वायिधिवागव्य प्रत्येकं तु चतुर्गुणम् ।
पाने वस्तौ तदाभ्यङ्गे भोज्ये नश्ये प्रशस्यते ।। 6 ।।
अश्वो वा वातसम्भग्नो गजं वा यदि वानरः ।
पङ्गुलः पिटसर्पस्य तैलेनानेन सिद्ध्यति ।। 7 ।।
अधोभागे च ये वाताः शिरोमध्यगताश्रये ।
मन्यास्तम्भे गतस्तम्भे दन्तरोगे गलग्रहे ।। 8 ।।
बदिरागळजिंह्व च मन्दमेव स एव वा ।
अल्पप्रजा च या नारि या च गर्भं न विन्दति ।। 9 ।।
वातर्थि वृषणो येषां मन्त्रवृद्धिश्च दारुणः ।
यस्य तिष्ठति चैकाङ्गं गतिर्यस्य च विह्वलम् ।। 10 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

क्षीणेन्द्रियो नष्टशुक्लो ज्वरक्षीणस्य यो नरः ।
एतत्तैलं वरं तेषां नाम्ना नारायणं श्रुतम् ।। 11 ।। ||18||

19. पृथक् नारायणीतैलम्

शतावरीचांशुमतिप्रश्निपर्णिशटीबला ।
एरण्डस्य च मूलानि बृहत्यो पूतिकस्य च ।। 1 ।।
गवेदुकस्य मूलानि निकथासहचरस्य च ।
येषान् दशफलान्भागान् जलद्रोणे विपाचयेत् ।। 2 ।।
चतुर्भागावशेषन्तु कषायमवतारयेत् ।
पुनर्नवा वचा दारु शतांह्वा चन्दनागरु ।। 3 ।।
शैलेयं तगरं कुष्ठमेला मासि स्थिरा बला ।
अश्वगन्धिसिन्धुरास्ना फलार्धानि च पाचयेत् ।। 4 ।।
गव्याजपयसौ प्रस्थौ द्वौ द्वावत्र प्रदापयेत् ।
शतावरी रसं प्रस्थं तैलप्रस्थं विपाचयेत् ।। 5 ।।
अस्य तैलस्य सिद्धस्य श्रृणु वीर्यमतःपरम् ।
अश्वानां वातभग्नानां कुञ्जराणां नृणामपि ।। 6 ।।
तैलमेतत् प्रयोक्तव्यं सर्ववातनिवारणम् ।
आयुष्मांश्च नरे पीत्वा निश्चयेन दृढो भवेत् ।। 7 ।।
गर्भमत्वशरीं विन्ध्या किम्पुनर्दनस्वीकृता ।
हृच्छूलं पार्श्वशूलं च तथा चार्धावभेदकम् ।। 8 ।।
अपचिं गण्डमालां च वातरक्तं हनुग्रहम् ।
कामिलं पाण्डुरोगं च अश्मरिं च विनाशयेत् ।। 9 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

तैलमेतत्प्रयोक्तव्यं विष्णुना परिकीर्तितः ।
नारायणमिति ख्यातं वाता सृक्सनिवारणम् ।। 10 ।। ||19||

20. वटाङ्कुरतैलम्

लोहचूर्णं तथा केशि शारिबे द्वे तथैव च ।
मार्कवस्वरसे नैव तैलं मृद्वग्निना पचेत् ।
शिरस्युत्पत्तिकाकेशाः ग्लायन्ते घनकूर्जिताः ।। 1 ।। ||20||

21. अरिमेदादितैलम्

अरिमेदस्त्वचः पक्त्वा तुलां द्रोणे जले शृतैः ।
चतुर्भागावशेषेऽस्मिन् तैलप्रस्थद्वयं क्षिपेत् ।। 1 ।।
मञ्जिष्ठामधुकं लोध्रमरिमेदस्यकल्कलम् ।
मरीचं कट्फलं लाक्षान्यग्रोधोदुम्बरत्त्रुटि ।। 2 ।।
त्वक्तत्र जातिकर्कोललवङ्गागरुदारुकम् ।
कर्पूरङ्गैरिकं सेव्यं शतांह्वा धातकि समम् ।। 3 ।।
पृथगक्षप्रमाणानि कल्कद्रव्याणि निक्षिपेत् ।
सुपक्वं तैलमेतद्धि दन्तमूलोद्भवान् गदान् ।। 4 ।।
सौषिरादि निहन्त्याशु क्रिमिदन्तादिकावहम् ।
सर्वेषु मुखरोगेषु दौर्गन्ध्यं सहितेषु च ।
दन्तव्रणेषु दन्तानां स्थैर्यकृदद्वीर्यपूजितम् ।। 5 ।। ||21||

22. गुळूचितैलम्

तुलां पचेत् जलद्रोणि गुळूच्यापादशेषितम् ।
क्षीरद्रोणयुतं कल्कैः पचेत्तैलाढकं शनैः ।। 1 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

यष्टिमधुकमञ्जिष्ठाजीवनीयैर्युतं तथा ।
कुष्ठैलागरुमृद्वीक मांसि व्याघ्रनखं वचा ।। 2 ।।
हरेणु शावणि व्योषशतांह शृङ्गिशारिबैः ।
त्वक्पत्रागरुविश्रान्तस्थिरतामलकी बला ।। 3 ।।
नतकेसरह्रीवेरपद्मकोत्पलचन्दनैः ।
सिद्धं मृद्वग्निना तैलं पानाभ्यञ्जनवस्तिषु ।। 4 ।।
दन्यं प्रसवनं स्त्रीणां गर्भदं वातपित्तनुत् ।
तोदकम्परुजायामाशिरः कम्पामयार्धितान् ।
हन्याद् व्रणकृतान् दोषान् गुळूचितैलमुत्तमम् ।। 5 ।। ‖22‖

23. अमृतादितैलम्

अमृतायास्तुलापञ्चद्रोणेष्वमावतारयेत् ।
पादशेषे समक्षीरं तैलस्यार्धाढकं पचेत् ।। 1 ।।
येलामांसिनकोशीरशारिबा कुष्ठचन्दनैः ।
शतपुष्पा महामेधा मेहमेद्वर्धिजीरकैः ।। 2 ।।
काकोळिक्षीरकाकोळि श्रावण्यति बला नखैः ।
महाश्रावणि जीवन्ति विदारि कपिकच्छुभिः ।। 3 ।।
शतावरी चामलकि कर्कोटाभ्याहरेणुभिः ।
वचा गोक्षुरकैरण्डरास्ना लाक्षा सहाचरैः ।। 4 ।।
पद्मकं देवदारुश्च त्रिदशाह्वैश्च कार्षितैः ।
मञ्जिष्ठाया प्रकर्षेण मधुकाष्ठफलेन च ।। 5 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

कल्कैस्तक्षणवीर्याग्निबलस्य मूढचेतसः ।
उन्मादगानमपस्मारैः गताश्च प्रकृतिर्नये ।
वातव्याधि अरेश्रेष्ठं तैलाख्यातामृताह्वयम् ।। 6 ।। ||23||

24. निर्गुण्ड्यादितैलम्

निर्गुण्डिभृङ्गजातीनां काकमाच्या रसाढके ।
तैलप्रस्थं वचा भार्गी कणनागरशिग्रुभिः ।। 1 ।।
श्वेतसर्षपपाठाग्निमन्थकुङ्कुमसैन्धवैः ।
हिङ्गुशुण्ठियुतैः कर्षसम्मितैः कल्कितैः पचेत् ।। 2 ।।
तैलं जिह्वामया सर्वानुपजिह्वान्विशेषतः ।
सप्तषष्टिमुखोद्भूतान्रोगानाशु व्यपोहति ।। 3 ।। ||24||

25. पर्पटादितैलम्

पर्पटलशुनमुण्डि इन्द्रवल्यक्षदृक्सोमरसैः ।
चित्रा तैलविपक्वं वृद्धिहरपानलेपाभ्याम् ।। 1 ।। ||25||

26. इन्द्रवल्लीतैलम्

इन्द्रवल्ली बलैरण्डाशिग्रुयुग्मपुनर्नवा ।
लशुनं यक्षदृक् भार्गी पृथग्विंशफलान्वितम् ।। 1 ।।
पूतिकं दशमूलं च चव्यचित्रकबर्बरम् ।
निर्गुण्डैरण्डवरुणस्वदंष्ट्राभिरुमोरटम् ।। 2 ।।
तीव्रदन्तिकुलत्वं च सारिणि सुरदारु च ।
तेषां पृथग्दशफलं क्षुण्णं सर्वं वहेम्भसि ।। 3 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

प्रक्षिप्य विपचेत्तस्मिन् चतुर्भागावशेषितम् ।
परिशृते कषायेऽस्मिन्क्षीरद्रोणसमन्वितम् ।। 4 ।।
चित्रतैलाढकं वज्रि क्षारे च कुडबद्वयम् ।
पञ्चकोलौषणाजाजि वचा हिङ्गुहरेणुकम् ।। 5 ।।
शारिबागुरुरास्ना च शतपुष्पाश्वगन्धिका ।
जीवकर्षभकौमांसिमधुकं देवदारु च ।। 6 ।।
त्वगेलक्रिमिचित्भार्गी सैन्धवं मुण्डिदीप्यकम् ।
एतत् सर्वं समालोड्य साधयेन्मृदुवह्निना ।। 7 ।।
पक्वं विदृदिगुल्मार्शो कफकुष्ठकटिग्रहम् ।
शूलाद्मान् प्लीहानाहक्रिमिगुल्ममोहदम् ।। 8 ।।
वातव्याधिमुदावर्तं श्वासकासमरोचकम् ।
तथाष्ठिलाप्रतितुनिं योनिप्रकोष्टमागतम् ।। 9 ।।
नारीणां कर्मणि व्याधौ येतान्याश्वानि वृद्धयेत् ।
विशेषाद्वृद्धिमखिलं नाशयेन्नात्र संशयः ।। 10 ।। ||26||

27. वातान्तकतैलम्

वातान्तकबलावह्नि चाश्वगन्धा पुनर्नवा ।
चिरबिल्वार्कनिर्गुण्डि तपसि खदिरद्वयम् ।। 1 ।।
करञ्जगोक्षुरं हिम्स्रादुत्तूरं गिरिकर्णिका ।
वज्रवल्लिकुबेराक्षितर्कारिवरणं बिडम् ।। 2 ।।
सोमवृक्षचकोरण्ड चाग्निमन्थं च केतकी ।
पर्पाटकं पलाशं च महाबेरी च लुङ्गकम् ।। 3 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

क्षुद्रनागाबलाशूकं वृश्चिकाळि स्नुहिं प्रिया ।
कोशातकी शिरीषं च शिग्रुद्वयगजप्रियः ।। 4 ।।
अजागन्धा महागन्धा बर्बरं गैरविप्रिया ।
तेषां पत्ररसं चैव आढकं च पृथक् पृथक् ।। 5 ।।
द्विद्रोणे तिलतैलं च दद्याच्चूर्णं क्षिपेत्ततः ।
त्रिकटुत्रिफलाहिङ्गुचित्रकम् लशुनं वचा ।। 6 ।।
सर्षपं लवणं पञ्चक्षारद्वयनिवारणि ।
करञ्ज नक्तमालं च पीलुद्वयशतांह्वयम् ।। 7 ।।
शिग्रुद्वयामृतापाठाजीरद्वयसभृङ्गकम् ।
पृथक् स तु फलं चैव स्नुहिक्षीराढकद्वयम् ।। 8 ।।
विपचेद्वैद्यविप्रं वा वरपक्वं परिशृतम् ।
लेपमात्रेण नश्यन्ति स्नायुसन्ध्यस्थिकोष्ठजम् ।। 9 ।।
धनुर्वातं शिरःकम्पं दन्तापतनमायुतम् ।
मन्यास्तम्भं हनुस्तम्भं जिह्वास्तम्भं गलग्रहम् ।। 10 ।।
ऊरुस्तम्भं कटिस्तम्भं वस्तिवं क्षणशूलजित् ।
आक्षेपतिमिरं हन्ति अपबाहुकशल्यकम् ।
वातान्तकमिदं तैलं सर्ववातनिबर्हणम् ।। 11 ।। ||27||

28. बलातैलम्

बलामूलान्यष्टभागांश्चत्वारो दशमूलकान् ।
क्वाथश्चतुर्गुणे तोयेऽथवा द्रोणस्य सङ्ख्यया ।। 1 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

तत्राढकं क्षिपेत्क्षीरमाढकं मिश्रयेद्धधि ।
आटकं माषकुल्माषयूषं परियुतं क्षिपेत् ।। 2 ।।
तैलं तिलानां द्रोणं च कटाहे पाचयेत् शनैः ।
जीवन्ति जीवनीया च काकोल्यौ जीवकर्षकान् ।। 3 ।।
मेधे द्वौ सरळं दारु बिल्वकं च कुचन्दनम् ।
कालेयकं सञ्जरसं मञ्जिष्ठा त्रिसुगन्धकम् ।। 4 ।।
मांसि शैलेयकं कुष्ठं वचाकालानुशारिबा ।
शतावरी चाश्वगन्धा शतपुष्पा पुनर्नवा ।। 5 ।।
किण्वकं चोशीरामुस्तायष्टितालेसपत्रकम् ।
कटुत्रयं वालुकौ च सर्वं तत्रैव मिश्रयेत् ।। 6 ।।
सिद्धं तत्र प्रदुष्येत ततो मङ्गलवाचनम् ।
सौवर्णे रजते कुम्भे अथ वामृन्मायायसे ।। 7 ।।
स्वनुगुप्तं दारयित्वापानाभ्यङ्गे निरुहके ।
वस्तौ वापि च प्रक्तव्यं मनुष्यस्य यथाबलम् ।। 8 ।।
वातार्धिते तथा भग्ने भग्नेवापि प्रदापयेत् ।
या च वन्ध्या भवेन्नारी पुरुषस्याल्परेतसः ।। 9 ।।
क्षीणो वा दुर्बलो वापि तथा जीर्णज्वरातुरः ।
आमवातनराणां च तथा पक्ष प्रकुञ्चके ।। 10 ।।
प्रतानके प्रयोक्तव्यं तथा शुष्के हनुग्रहे ।
कर्णमूले चाक्षिशूले मन्यस्तम्भे च पार्श्वके ।। 11 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

सर्ववातविकाराणां हन्ति तैलं यथामृतम् ।
हन्ति सश्वासकासं च गुल्मर्षो ग्रहणि गदम् ।। 12 ।।
अष्टादशानि कुष्ठानि शीघ्रं वाऽपि नियच्छति ।
ग्रहभूतपिशाचानां शाकिनीडाकिनी तथा ।। 13 ।।
दूरादेव पलायन्ते बला तैलस्य दर्शनात् ।
अपस्मारादि ये दोषाः तांश्च दूरानि यच्छति ।। 14 ।।
वृद्धो युवानो भवति वन्ध्या च लभते सुतम् । ||28||

29. जम्बीरादितैलम्

तैलप्रस्थं सधान्याम्लं जम्बीरस्य रसाढके ।
यष्टित्रिजातकोशीरकुष्ठजातिचवायकैः ।। 1 ।।
कर्कोलदारुमरिचकर्पूरमृगनाभिका ।
त्रिफलाङ्कोलबीजैश्च चन्दनागरुकुङ्कुमैः ।। 2 ।।
सम्यक्सिद्धमिदं तैलं सर्ववातविकारजित् ।
शिरोङ्गदाहशमनं अङ्गदौर्गन्ध्यनाशनम् ।
पुष्टिकान्तिकरं बल्यं सर्वधातुविवर्धनम् ।। 3 ।। ||29||

30. त्रिपुराभैरवतैलम्

सितं गन्धकताळकं मणिशिला कोष्टं कणा सैन्धवं
जेपाळं शिभिकुत्थटकणा निशा क्षारत्रयं चित्रकम् ।
मारीचं लशुनं सुपञ्चलवणं सर्वं समञ्चूर्णितं
स्नूह्यार्कापयसारनाळकनकनिर्गुण्डिकासारसैः ।। 1 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

गोमूत्रेण सुमर्दितं तु मथनाकल्केन लेपाम्बरं
छायो शुष्कसुवर्तिकानिल रिपुस्तैलेन प्रज्वाल्यते ।
तत्तैलं धृतलोहपात्रविहितं सर्वाङ्गलेपैर्बहिः
क्वाथे नागबलानुलेपसहितं युक्तैर्बुधैः सेवितम् ।। 2 ।।

शूलं पाण्डुविषादिकाकरगुदगुल्फं ग्रहं पिण्डिको
ऊरुस्कन्दज गृध्रसंव्रणको पङ्गुत्वमेढ्रो गदम् ।
विस्फोटोदरवर्तिव क्षणमहा श्रोणित्रि कापृष्टका
खञ्जं कुब्जक वामपार्श्व उदरा वेष्टोरुबाहुर्नखम् ।। 3 ।।

मूकत्वं बधिरत्वदन्तशिथिलं बादिर्यनेत्रद्वयं भ्रू
शङ्खोर्धललाट मूर्ध्नि लशुना एकाङ्गसर्वाङ्गगम् ।
पक्षाक्षेपकदण्डक श्रममदामोह भ्रमाज्रम्बिकाः
स्वस्थग्लानविषादरोषशिशिरा दुर्गन्धपूताढ्यका ।। 4 ।।

एतेषानिलशीतनाशनरुजा पित्तं कफं दोषजं
श्वासं लूतिजगण्डजज्वरहरं कण्डूयविर्पापहम् ।
गुल्माष्ठीलविषूचिका व्रण निशा भूतामपस्मारयोः ।
शाकिन्या भयनाशनं बलकरं दीर्घायुवृद्धिप्रदम् ।। 5 ।।

कान्तिं पुष्टिविवर्धनं दृढकरं धैर्यं स्थिरं लक्षितं
कार्मं दिव्यबलं सुवर्धनसुखाध्यानाग्निद्वन्द्वैर्हता ।
सिद्धो मन्त्रविषं विनश्यति यदा सूर्योदयान्तेतमः
कारुण्यं रसभावभव्यजननं श्रीपूज्यपादोदितम् ।। 6 ।। ॥30॥

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

31. प्राणेश्वरतैलम्

त्रिफलषट्फलं दन्ति कचोरं हंसपादिका ।
काकमाचि बृहद्भृङ्गि स्नूहिरर्कश्च बर्बरा ।। 1 ।।
गान्धारी विश्वदन्ती च गुग्गुलुर्जतुगुग्गुलु ।
संहारभैरवादण्डे कर्कोलं च वराटकम् ।। 2 ।।
चातुर्जातमुशीरं च श्रीखण्डं चव्यनागरम् ।
समांशं विजयाङ्कोल महिषिवल्कलारुहा ।। 3 ।।
पञ्चबिल्वारुद्रझटा जेपालं सममिश्रितम् ।
वज्रबीजं तिलाद्वीजं वाकुचिर्चिककांस्तथा ।। 4 ।।
एतानि समभागानि भाण्डं लौकिकमानकः ।
प्रमाणफलमित्युक्तं कषायं चतुर्भागिकम् ।। 5 ।।
तैलाढकं प्रयोक्तव्यं पचेत्शुभदिनं भिषक् ।
येषां मरीचतैलानां नेत्ररोगकफं हरेत् ।। 6 ।।
श्रोणितं चामवातस्य गूढगुल्फं च गृध्रसि ।
पाण्डुरोगज्वरं हन्याद्गर्भिणी सन्निपातजित् ।
प्राणेश्वरमहातैलं पार्वतीपुत्रशासनात् ।। 7 ।। ||31||

32. ओष्ठरोगे निम्बतैलम्

अझटा निम्बनिर्गुण्डि स्वरसेन विपाचितम् ।
निशा कल्कयुतं तैलं ओष्ठरोगविनाशनम् ।। 1 ।। ||32||

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

33. ज्वरादौ त्रिशूलितैलम्

फलं त्रिशूलिकामूलं वचालशुनरोहिणि ।
कुष्टजीरकमौर्वीकं सैन्धवं निष्कमात्रकम् ।। 1 ।।
तैलप्रस्थं प्रदातव्यं करपाकं च कारयेत् ।
देव धूपहरिद्रे द्वे सूक्ष्मचूर्णानि कारयेत् ।। 2 ।।
तत्तैलं लेपमात्रेण विषमज्वरनाशनम् ।
चातुर्थिकं च कम्पं च शीतिकं सततं तथा ।
सन्निपातं ज्वरं हन्ति पूज्यपादेन भाषितम् ।। 3 ।। ||33||

34. विषमुष्टितैलम्

विषतिन्दुकवृक्षस्य फलसारं तु भाजने ।
द्व्याढकं चारनाळेन मात्र पादोदकं तथा ।। 1 ।।
जम्बीरनीरद्विप्रस्थं प्रस्थं तद्वीजचूर्णितम् ।
प्रस्थमेरण्ड तैलस्य द्विप्रस्थं तिलतैलकम् ।। 2 ।।
शनैर्मृद्वग्निना पक्त्वा नववस्त्राणि पीडयेत् ।
सर्ववातं निहन्त्याशु पक्षघातं परिसृतम् ।
शोषं च रक्तवातं च सुप्तवातं विशेषतः ।। 3 ।। ||34||

35. प्रकारान्तरेण धात्र्यादितैलम्

धात्र्यश्वगन्धातिबलाशिरीषोशीरशारिबा ।
तेषां क्वाथे पचेत्तैलं क्षीरलाक्षारसान्वितम् ।।
पिष्टैर्यष्टिनिशाभीरुमूर्वामुस्तासुरद्रुमौ ।
पिप्पलीन्द्रयवानन्ता विषा तिक्ता झटामयैः ।। 1 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

मृणालबिसशालूकमांसिचन्दनपद्मकैः ।
स चतुर्जातकी सिद्धं तदभ्यङ्गादिभिर्यचेत् ।। 2 ।।
जीर्णज्वरां गजघुने पार्श्वपृष्टशिरोरुजः ।
विसर्पकम्पविस्फोटं रक्तपित्तमसृग्धरम् ।। 3 ।।
कासश्वासप्रतिश्यायन् गर्भिणी सूतिकान् गदान् ।
कामिलं पाण्डुरोगं च मांसिं रक्तक्षयं तथा ।। 4 ।।
वर्णहानिं च रौक्ष्यं च कार्श्यं चाङ्गस्य नाशयेत् ।
एकादश च षट् चैव शोषिणां य उपद्रवाः ।
बह्वोदनं च प्रशमेन्मेधान्निरिव दृष्टिमान् ।। 5 ।। ||35||

36. अश्वगन्धबलालाक्षादितैलम्

अश्वगन्धबलालाक्षा प्रस्थं पृथक् पृथक् ।
जलद्रोणे विपक्तव्यं चतुर्भागावशेषितम् ।। 1 ।।
तैलं त्रिमानिकं दद्यादधिमस्तु चतुर्गुणम् ।
अश्वगन्धबलारास्ना कान्तिकुष्ठाब्दचन्दनैः ।। 2 ।।
निशां निक्तां शताह्वां च द्राङ् मूर्वां च समू[ल]कम् ।
सुरदारु समञ्जिष्ठा मधुकोशीरशारिबा ।। 3 ।।
समभागानि सर्वाणि कल्ककृत्य विपाचयेत् ।
सर्वज्वरहरं पत्थ्यं शोषघ्नं परिबृंहणम् ।। 4 ।।
कासश्वासहरं चैव सर्वधातुविवर्धनम् ।
एतदभ्यञ्जनं श्रेष्ठं क्षयव्याधिहरं परम् ।। 5 ।। ||36||

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

37. वाते विजयभैरवीतैलम्

रसागन्धशिलाताळं चूर्णं संमध्यकाञ्जिकैः ।
लिप्त्वा वस्त्रिकृतां वर्तिं तैलाक्तां ज्वालयेत्पुनः ।। 1 ।।
तद्द्रुतं ग्राहयेत्तैलं मधपात्रे द्रुते सति ।
तत्तैलं लेपयेत्पात्रं नागवल्यास्त भक्षयेत् ।। 2 ।।
बाहुकम्पं शिरःकम्पं एकाङ्गं जानुकम्पनम् ।
नाशयेत् भक्षणाल्लेपात्तैलं विजयभैरवम् ।। 3 ।। ||37||

38. हस्तिकर्णितैलम्

सौवीरे हस्तिकर्ण्याश्च कन्दनाळदलान्वितम् ।
क्षोदयित्वावृतं सम्यक् चतुर्भागावशेषितम् ।। 1 ।।
तस्याः स मूलकल्कं च पिष्ट्वा क्षीरचतुर्गुणे ।
तैलप्रस्थं पचेद्वैद्यं सम्यक् पक्त्वैव पाचयेत् ।। 2 ।।
पानाभ्यञ्जनवस्तिश्च नस्यनेत्राञ्जनादिना ।
शीतज्वरहरं श्रेष्ठं विषमज्वरनाशनम् ।। 3 ।।
सन्ततादिहरं कफनाशनं परमौषधम् । ||38||

39. गर्भिणीज्वरे एरण्डतैलम्

एरण्डलोध्रागरुहस्तिकर्णी
मृद्वीकलाक्षाम्बुधलोध्रमूर्वा ।
संसिद्धतैलं पयसा प्रयुक्तं
गर्भान्तनानासकलज्वरघ्नम् ।। 1 ।। ||39||

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

मृणालबिसशालूकमांसिचन्दनपद्मकैः ।
स चतुर्जातकी सिद्धं तदभ्यङ्गादिभिर्यचेत् ।। 2 ।।

जीर्णज्वरां गजघुने पार्श्वपृष्टशिरोरुजः ।
विसर्पकम्पविस्फोटं रक्तपित्तमसृग्धरम् ।। 3 ।।

कासश्वासप्रतिश्यायन् गर्भिणी सूतिकान् गदान् ।
कामिलं पाण्डुरोगं च मांसिं रक्तक्षयं तथा ।। 4 ।।

वर्णहानिं च रौक्ष्यं च कार्श्यं चाङ्गस्य नाशयेत् ।
एकादश च षट् चैव शोषिणां य उपद्रवाः ।
बह्वोदनं च प्रशमेन्मेधान्निरिव दृष्टिमान् ।। 5 ।। ||35||

36. अश्वगन्धबलालाक्षादितैलम्

अश्वगन्धबलालाक्षा प्रस्थं पृथक् पृथक् ।
जलद्रोणे विपक्तव्यं चतुर्भागावशेषितम् ।। 1 ।।

तैलं त्रिमानिकं दद्यादधिमस्तु चतुर्गुणम् ।
अश्वगन्धबलारास्ना कान्तिकुष्ठाब्दचन्दनैः ।। 2 ।।

निशां निक्तां शताह्वां च द्राङ् मूर्वां च समू[ल]कम् ।
सुरदारु समञ्जिष्ठा मधुकोशीरशारिबा ।। 3 ।।

समभागानि सर्वाणि कल्ककृत्य विपाचयेत् ।
सर्वज्वरहरं पत्थ्यं शोषघ्नं परिबृंहणम् ।। 4 ।।

कासश्वासहरं चैव सर्वधातुविवर्धनम् ।
एतदभ्यञ्जनं श्रेष्ठं क्षयव्याधिहरं परम् ।। 5 ।। ||36||

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

37. वाते विजयभैरवीतैलम्

रसागन्धशिलाताळं चूर्णं संमध्यकाञ्जिकैः ।
लिप्त्वा वस्त्रिकृतां वर्तिं तैलाक्तां ज्वालयेत्पुनः ।। 1 ।।
तद्रुतं ग्राहयेत्तैलं मधपात्रे द्रुते सति ।
तत्तैलं लेपयेत्पात्रं नागवल्यास्त भक्षयेत् ।। 2 ।।
बाहुकम्पं शिरःकम्पं एकाङ्गं जानुकम्पनम् ।
नाशयेत् भक्षणाल्लेपात्तैलं विजयभैरवम् ।। 3 ।। ||37||

38. हस्तिकर्णितैलम्

सौवीरे हस्तिकर्ण्याश्च कन्दनाळदलान्वितम् ।
क्षोदयित्वावृतं सम्यक् चतुर्भागावशेषितम् ।। 1 ।।
तस्याः स मूलकल्कं च पिष्ट्वा क्षीरचतुर्गुणे ।
तैलप्रस्थं पचेद्वैद्यं सम्यक् पक्त्वैव पाचयेत् ।। 2 ।।
पानाभ्यञ्जनवस्तिश्च नस्यनेत्राञ्जनादिना ।
शीतज्वरहरं श्रेष्ठं विषमज्वरनाशनम् ।। 3 ।।
सन्ततादिहरं कफनाशनं परमौषधम् । ||38||

39. गर्भिणीज्वरे एरण्डतैलम्

एरण्डलोध्रागरुहस्तिकर्णी
मृद्वीकलाक्षाम्बुधलोध्रमूर्वा ।
संसिद्धतैलं पयसा प्रयुक्तं
गर्भान्तनानासकलज्वरघ्नम् ।। 1 ।। ||39||

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

40. गर्भरोगे हस्तिकर्णितैलम्

हस्तिकर्णिविशालाक्षं बुधलोध्रागरुर्वचा ।
मूर्वा मृद्वीक चैरण्ड अश्वगन्धिसमांशकम् ।। 1 ।।
तत्कल्कं तत्कषायं च तैलं क्षीरं पचेद्दिनम् ।
हस्तिकर्ण्यादि तैलं च सकलज्वरनाशनम् ।
गर्भान्तनानारोगघ्नं सिद्धतैलमुदाहृतम् ।। 2 ।। ||40||

41. अपवाहुके कार्पासादितैलम्

कार्पासादिकुलुत्थानां क्वाथे तैलं पयोन्वितम् ।
स सैन्धवेन ताभ्यां च सिद्धं तदपवाहुके ।। 1 ।। ||41||

42. माषतैलम्

माषक्वाथेन संयुक्तं तैलं सैन्धवकल्कवत् ।
आरनाळेन सहितमपवाहुकनाशनम् ।। 1 ।। ||42||

43. पक्षघातादिषु माषतैलम्

कार्पासास्तिबलामाषा कुलुत्थः क्वथिते रसे ।
देवदारुवचाकुष्ठरास्नासर्षपनागरैः ।। 1 ।।
शतांह्वापिप्पलिमूलचव्यशिग्रुर्पुनर्नवैः ।
कल्कतेस्तैलमज्ञेन क्षीरेण सहितं पचेत् ।। 2 ।।
तत्पाननावनाभ्यङ्गनस्यैः सर्वानिलापहः ।
विशेषादपवाहुं च पक्षघातमथार्दितम् ।। 3 ।।
बाधीर्यं कर्णशूलं च मन्यास्तम्भं हनुग्रहम् ।
माषतैलमिदं नाम अपवाहुविनाशनम् ।। 4 ।। ||43||

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

44. वाते पञ्चाग्नितैलम्

स्नुह्यर्कसोमचिञ्चाग्नि क्षोदयित्वा पृथक् पृथक् ।
एतेषां स्वरसं प्रस्थमजामूत्रं गवां तथा ।। 1 ।।

अत्र कल्कं प्रयुञ्जीत तीक्ष्णगन्धां ससर्षपाम् ।
नागरं चित्रकं चोग्रां तैलप्रस्थं पयः समम् ।। 2 ।।

पक्वं पञ्चाग्निकं नाम तैलमभ्यञ्जनादिकम् ।
सर्ववातान्निहन्त्याशु विशेषं कोष्टशीर्षकम् ।। 3 ।। ॥44॥

45. वाते कार्पासादितैलम्

कार्पासास्तिबलामाषा कुलुत्थानां पृथक् पृथक् ।
प्रस्थं चित्रकमूलस्य तदर्धं च विपाचयेत् ।। 1 ।।

द्रोणद्वयेषु धान्याम्ला तस्मिन् पादावशेषिते ।
कुलुत्थकार्पासबीजं रास्नासैन्धवदारुभिः ।। 2 ।।

पिष्टैस्तैलघृतं तैले नाळिकेररुलूकयोः ।
क्षीरं च द्विगुणं दत्वा विपचेद्विनिहन्ति च ।। 3 ।।

सर्ववातान्विशेषेण विश्वभिद् गृद्ध्रसिं तथा ।
अवबाहुं पक्षघातं चतुःस्नेहोयमख्यया ।। 4 ।।

ऊरुस्तम्भे हनुस्तम्भे न च सङ्क्रमणं हितम् ।
श्लेष्मा तु मेधो बाहुल्यद्युक्त्याकक्षेपणोऽन्यथा ।। 5 ।।

कुर्याद्द्रुतोपचारं च यवः शाम्यक कोद्रवाः ।
शाकैरलवणैश्शस्ताः किञ्च तैलेः जलैश्शृताः ।। 6 ।। ॥45॥

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

46. वाते बलामूलतैलम्

बलामूलात्पलाशतं कुट्टयित्वा जले पचेत् ।
चतुर्भागावशेषेऽस्मिन् तत्कल्कं दशभिः फलैः ।। 1 ।।
तैलाढकं पचेत्सम्यक् द्विगुणं क्षीरसम्मितम् ।
एतत्सिद्धं महातैलं वातरोगहरं परम् ।। 2 ।।
गर्भिणीनां च नारीणां सूतिकानां च शस्यते ।
वाताद्यैरनिलव्याधीनशीतिर्नाशयेद्ध्रुवम् ।। 3 ।। ||46||

47. सर्षपतैलम्

सर्षपक्वथिते तोये तैलं प्रस्थं विपाचयेत् ।
अजाक्षीराढकयुते वचया चाश्वगन्धया ।। 1 ।।
सर्ववातान्निहन्त्याशु सुप्तवातं विशेषतः ।। 2 ।। ||47||

48. स्नुह्यर्कादितैलम्

स्नुह्यर्कस्वरसे सिद्धं तैलं तन्मूलकल्कवत् ।
सर्ववातान्निहन्त्याशु सुप्तवातं विशेषतः ।। 1 ।। ||48||

49. प्रकारान्तरेण स्नुह्यर्कादितैलम्

स्नुह्यर्कनिर्गुण्डिकवैजयन्ति रसेऽश्वगन्धागरुकुष्ठविश्वैः
वचाग्निशिग्रुद्रुमपूतिकत्वक् सिन्धूत्थरास्नाकणमूलयुक्तैः ।
सान्द्रामिळे ग्रन्थिपुनर्नवैश्च ससर्षपैस्साधुविपक्वमेतत्
तैलं निहन्यादनिलार्तिमुग्रमभ्यञ्जनाद्दृद्रसि विश्वभिश्च ।। 1 ।।
||49||

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

50. बला गुळूचितैलम्

बला गुळूचिमेरण्डकोरण्टं च पृथक्समम् ।
जलद्रोणे विपक्तव्यं चतुर्भागावशेषितम् ।। 1 ।।
तस्मिन् क्वाथ समं तैलं द्विगुणं क्षीरसम्मितम् ।
अशीतिवातजान्रोगान् तैलमेतद्व्यपोहति ।
पानानुवासनाभ्यङ्गनश्यैर्वातासृजं जयेत् ।। 2 ।। ||50||

51. वाते प्रसारणीतैलम्

तोयद्रोणे प्रसारण्या बलापलशतं पादशेषं विपाच्यं
तस्मिंस्तुल्य दध्नि द्विगुणितजले पञ्चशुण्ठि फलानि ।
द्वे द्वे रास्ना प्रसारण्यानलमधुकसिन्धूद्भवग्रन्थिकानां
द्वे च क्षारस्य पिष्ट्वा क्वथितमनिलहृत्तैलमभ्यञ्जनाद्वै ।।
अशीतिर्वातजान्रोगान् तैलमेतद्व्यपोहति ।
गृध्रसिमस्ति भङ्गं च अन्तवृद्धिं च नाशयेत् ।। 1 ।।
अपस्मारं ततोन्मादं विद्रधिं मन्दगामिताम् ।
त्वग्गताश्चापि ये वाताः शिरा सन्धिगतश्च ते ।। 2 ।।
पङ्गुर्वा पाठसर्पिर्वा पीत्वा तत् सम्प्रधावति ।
सर्वं प्रशमयेत्येत तैलमात्रेयपूजितम् ।। 3 ।। ||51||

52. लघुप्रसारणीतैलम्

प्रसारणीरसे सिद्धं तैलमेरण्डजं पिबेत् ।
यथा बलं सर्ववातान्कफरोगान्विनाशयेत् ।। 1 ।। ||52||

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

53. वाते लशुनादितैलम्

लशुनस्य दलं त्रिंशत् सैन्धवस्य फलद्वयम् ।
तैलमेरण्डजं चैव सम्यक्तुल्यं निदापयेत् ।
दशरात्रौ स्थितं पेयं सर्ववातारुजापहम् ।। 1 ।। ||53||

54. स्वदंष्ट्रादितैलम्

स्वदंष्ट्रायाः कषायस्य प्रस्थौ द्वौ पयसौ समौ ।
षट्फलं श्रृङ्गवेरस्य गुळस्य च पलाष्टकम् ।
तैलप्रस्थं विपक्वं तैर्दद्यात्स वानिलार्तिषु ।। 1 ।। ||54||

55. वाते अर्कादितैलम्

अर्कचित्रकनिर्गुण्डिभूपीलुचिरबिल्वकम् ।
वैजयन्तिबलाशिग्रुकुलुत्थबदराणि च ।। 1 ।।
जलद्रोणे विपक्तव्यं चतुर्भागावशेषितम् ।
तत्र सर्षपतैलस्य प्रस्थमस्तु चतुर्गुणम् ।। 2 ।।
एलाश्वगन्धसिन्धूत्थरास्नाचव्यगरूणि च ।
वचाशिग्रुकणाशुण्ठिद्विपुनर्नवचन्दनम् ।। 3 ।।
कर्कोलकुङ्कुमबला कौन्तिपुत्रकपौष्करम् ।
शतपुष्पा नागपुष्पं कल्ककृत्य विपाचयेत् ।। 4 ।।
एतत्तैलं महावीर्यं वातव्याधिविनाशनम् ।
ऊरुस्तम्भे सुप्तवाते गृध्रस्यामपबाहुके ।
पक्षाघाते हनुस्तम्भे बाह्यायामपि शस्यते ।। 5 ।। ||55||

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

56. कैतकीतैलम्

कैतकीस्वरसे प्रस्थं तैलप्रस्थं विपाचयेत् ।
चन्दनं मधुकं कुष्ठं त्वगेलापत्रमेव च ।। 1 ।।
कारवीचोरमुस्ता च सुरदारुसुगन्धि च ।
उशिरं हिरिवेरं च बलाजाति बला तथा ।। 2 ।।
कल्ककृत्य तथा पक्वं वातस्रुग्मारुतातिनुत् ।
पित्तोद्रिकं कफोद्रिक्तं सर्वोद्रिक्तं च नाशयेत् ।। 3 ।। ॥56॥

57. पूतिकर्णस्य कार्पासफलतैलम्

तरुणं कार्पासफलं पिष्ट्वा तैलं विपच्य तद्बिन्दून् ।
※श्रवसिनि दद्याद्द्वित्रानवान्यतियदिपूयघर्मर्षम् ।। 1 ।।
निर्गुण्डिस्वरसस्तैलं सिन्धुधूमरजो गुडः ।
पुराणपूतिकर्णस्य शमनो मधुसंयुतः ।। 2 ।। ॥57॥

58. कर्णरोगे निर्गुण्डितैलम्

निर्गुण्डिजातिरविभृङ्गरसोनरंभावार्ताक-
शिग्रुसरसार्द्रककारवल्याः तेषां रसे तिलरुहम् ।
श्रुतिमाद बादिर्यशूलमपहन्ति च पूतिकर्णम् ।। 1 ।। ॥58॥

59. प्रकारान्तरेण कर्णरोगे तैलम्

चूर्णेन गन्धा रजनी करञ्जो
मुस्ततिकेन कटुतैलफलाष्टकं च ।

※ अपपाठः चिन्तनीयः ।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

दुत्तूरपत्ररसतुल्यमिदं विपक्वं
पूतिं हरभेरभवामपि कर्णजातम् ।। 1 ।। ||59||

60. कर्णबर्बरतैलम्

कुष्ठहिङ्गुवचादारुशताह्वां विश्वसैन्धवैः ।
पूतिकर्णापहं तैलं बस्तमूत्रेण साधितम् ।
धूपनं कर्णदौर्गन्ध्ये गुग्गुलु श्रेष्ठ उच्यते ।। 1 ।। ||60||

61. बर्बरतैलम्

बर्बररसेदतैलं तन्मूलत्वद्व्चोषणैः सिद्धम् ।
स निशा सैन्धवं लशुनैश्शूलं कर्णस्य पूतिगन्धहरम् ।।1।। ||61||

62. तुरुष्कतैलम्

तुरुष्ककल्कसंयुक्तं तुलसि स्वरसे शृतम् ।
तैलं पूयान्वितं कर्णरोदमाशु विनाशयेत् ।। 1 ।। ||62||

63. कर्णस्रावारितैलम्

द्रुतिं लिकुचसारेण पृष्टकर्णौ [च] प्रेरयेत् ।
कर्णशूलं पूतिगन्धं कर्णस्रावं च नाशयेत् ।। 1 ।। ||63||

64. शतावरीतैलम्

शार्ङ्गेरिपत्रमरीचनिशाभिः कल्कतैः शृतम् ।
कर्णस्रावं पूतियक्तं तैलमेतद् व्यपोहति ।। 1 ।। ||64||

65. प्रकारान्तरेण शतावरीतैलम्

शतावरीवाजिगन्धा पयस्वैरण्डजीवकैः ।
तैलं विपक्वं स क्षीरं पालीनां पुष्पकृत्परम् ।। 1 ।। ||65||

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

66. वाते पञ्चस्नेहतैलम्

दशमूलबलामाप कार्पसास्थिकुलित्थकः ।
प्रस्थं प्रस्थं पृथक् क्षुण्णं जलद्रोणे विपाचयेत् ।। 1 ।।
सूर्पकं च तया युक्तं पादशेषेण तेन तम् ।
वराहतिलजैरण्डनाळिकेरजचक्रजः ।। 2 ।।
पृथक् पृथक् द्विकुडुबं सस्नेहं द्विगुणं पयः ।
कल्कैरेतैर्विपक्तव्यं रास्ना सैन्धवदारुकम् ।। 3 ।।
कार्पासास्थिकुलुत्थाग्निकं गण्डीरं च सुपेषितम् ।
सम्यक् पक्त्वा विदित्वा तु तैलमेतद्विशेषितम् ।। 4 ।।
जयेद्वातरुजास्तम्भदीर्घभग्नरुजं तथा ।
बाहुशोफाय बाहुं च बाहुस्तम्भं च गृद्रसि ।। 5 ।।
करोति बाहुवृद्धिं च वातशेषापहारि च ।
पञ्चस्नेहमिदं प्रोक्तं ब्रह्मणा निर्मितं पुरा ।। 6 ।। ||66||

67. श्रोणिके केतकितैलम्

केतकिमूलजे सारे तत्समे जललक्षिजे ।
अत्र कल्का नियोज्यानि मधुकं चन्दनं तथा ।। 1 ।।
एलालवङ्गकर्कोलमसिपत्रसुरांह्वयम् ।
सुगन्धापुष्करोशीरनखचोरक्तसंयुतम् ।। 2 ।।
तैलमेतत्समं क्षीरं विपचेन्मृदुवह्निनाम् ।
वातरक्ते सशोषे तु पित्तरक्ते कफोत्थिते ।। 3 ।।
संसृष्टे दाहयुक्ते च तैलमेतत्प्रशस्यते । ||67||

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

68. गुळूच्यादितैलम्

गुळूच्या एकभागस्यात्तदर्धं चन्दनं भवेत् ।
उशीरं च तदर्धं स्यात् तदर्धं हिरिवेरकम् ।। 1 ।।

जलद्रोणे विपक्तव्यं चतुर्भागावशेषितम् ।
तत्कषायं परिश्राव्यं तैलप्रस्थं विपाचयेत् ।। 2 ।।

तैलस्य द्विगुणं क्षीरं रसमामळकस्तथा ।
अत्र कल्कं प्रवक्ष्यामि मधुकं चन्दनं तथा ।। 3 ।।

कुष्ठं शतावरी चाश्वगन्धगुग्गुलकं तथा ।
शारिबा च बलारास्नाकौन्तिपत्रं घनं जटा ।। 4 ।।

नयनं केशजं रोगं हन्तिमात्रेयपूजितम् ।। 5 ।। ||68||

69. नाळिकेरादितैलम्

नाळिकेरसमेलनसाधितं चन्दनोत्पलमुशीरशारिबैः
वारिरिक्तमधुकाञ्जनचोरैः पद्मकेसरजटामिशि
पद्मकन्दनळमांसितुरङ्गैः ।। 1 ।।

देवदारुसरळागरुकालैः दुग्धं सिक्तमतुलं
तिलतैलं मूर्ध्नितर्पणमरीवहितं स्यात् ।
मूर्ध्ननेत्रभवसर्वगदास्तं नाशयेदधितवानिदमरि ।। 2 ।।||69||

70. भृङ्गामलकतैलम्

भृङ्गामलकरसस्य प्रस्थं क्षीराढके फलं यष्ट्या
तैलप्रस्थं पक्वं बला कमपि कोकिलान्कुरुते ।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

अन्धमनन्धं कुरुते बधिरमबधिरं तथैव च दन्तं
उपचितपीनोरस्को भवति युवा सप्तरात्रेण ।। 1 ।। ||70||

71. अरुणादितैलम्

अरुण रिपु गुळूचि कूलकानिम्ब धात्रि
तरुणजल कुमारी केतकिस्वस्तिकानम् ।
सलिलमपि च कुष्ठस्यापि तैलं पयश्चे-
त्सलिलमपि समानं भागतो दाहपक्वम् ।। 1 ।।

अगळरुघन गुळूचि जातिकर्कोल
यक्तैर्मधुकनयनभूषाशारिबावारिसितैः ।
त्रिशुरभिशशिकुष्ठो शिरमुस्तोत्पलाद्वै-
र्मिशितगरविदारि स्पृक्क मांसिक्षतोथैः ।। 2 ।।

एतत्तैलं शितपिण्डाभिधानं
चक्षुमूर्ध्नोदाहपात्तन्निहन्यात् ।
वाता स्फोटारुक्षतामूर्ध्नजाना-
मक्ष्णोश्चापि श्रावतैर्मिर्यकाभान् ।। 3 ।। ||71||

72. शिरोव्याधिनाशने तुङ्गद्रुमतैलम्

तुङ्गद्रुमस्य तरुसास्य जलेषु गन्धा
लामञ्जयष्टिमधुकोत्पलचन्दनानाम् ।
कल्केन दुग्धसमिलेन विपक्व-
मेतत्तैलं शिरोनयनतर्पणमर्पणेन ।। 1 ।। ||72||

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

73. अन्तवृद्धिगे एरण्डतैलम्

गोमूत्रैरण्डतैलं च त्रिफला च समन्वितम् ।
क्वाथे लाक्षाथ तुल्यांशं तैलशेषं विपाचयेत् ।
तत्तैलं तु पिबेत् करुषमन्त्रवृद्धिप्रशान्तये ।। 1 ।। ॥73॥

74. ज्वरे हस्तिकर्णितैलम्

पत्रं च कन्दनाळं च मूलं पुष्पं गजेन्द्रकर्ण्याश्चा-
म्रारनाळपक्वं तैलं समदुग्धकं पचेत् पिष्ट्वा ।
यष्टिचोरकमांसिजटिलाकटुरोहिणि रास्ना
मञ्जिष्ठा तृटितिक्तकमूर्वासञ्जरससोरजन्याश्च ।
आम्रनाळपक्वं तैलं समदुग्धकं पचेत्पिष्ट्वा
संलोड्यपक्वमेतत्पित्तज्वरमाशु सन्ततानिश्च ।। 1 ।। ॥74॥

75. त्रिजाततैलम्

त्रिजातं चन्दनोशीरदारुतिक्तैलयष्टिभिः ।
सुगन्धिचोररुग्माङ्गितृटियुग्मं च सादयेत् ।। 1 ।।
केतकि केतकितोये सपयस्कं तिलोद्भवम् ।
तदातरक्त शमयेत् सोपद्रवमपि ध्रुवम् ।। 2 ।। ॥75॥

6. चोचादितैलम्

चोचचोरनखपत्रहरेणु
जीवकट्फलत्रिवृद्धयमेधा ।
अश्वगन्ध्यागरुमांसिसर्षपं
नागचम्पकबलाद्विसर्जजम् ।। 1 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

पेष्यपाचिकविन्दंयत्तुलाह्वं
वातशोणितहितं परमं परम् ।। 2 ।। ||76||

77. वाते मधुयष्टितैलम्

मधुयष्ट्या पलशतं कषाये पादशेषितम् ।
तैलाढकं समं क्षीरं पचेत्कल्कं फलान्वितैः ।। 1 ।।

स्थिरातामलकि मूर्वा यस्योशिरचन्दनैः ।
लोहं हंसपदिमांसिद्धिमेधामधुयष्टिका ।। 2 ।।

काकोळीक्षीरकाकोळि शतपुष्पार्धपावकैः ।
जीवन्तिजीवर्षभत्वक्पत्रनखवालुकैः ।। 3 ।।

प्रपौण्डरीकमञ्जिष्ठाशारिबे द्वे वितुंन्नकम् ।
चतःप्रयोगं वातासृक् पित्तदाहज्वरार्तिनुत् ।। 4 ।। ||77||

78. वाते सृगे क्षुद्रपर्णितैलम्

शुष्कं क्षुण्णं क्षुद्रपर्णिं मूलं शतफलं भवेत् ।
सर्वं त्रिंशत् पलं चैव चतुर्द्रोणे जले पचेत् ।। 1 ।।

चतुर्भागावशेषन्तु कषायमवतारयेत् ।
तैलाढकं समायुक्तं तैलस्य द्विगुणं पयः ।। 2 ।।

अत्र कल्कानिमान् दद्यात् हिमं सरळदारु च ।
त्वगेलापत्रमांसिं च उत्पलं मधुकं तथा ।। 3 ।।

तासृदा त्रिफलागरुपद्मकम् ।
ह्रिवेरं शारिबा रास्ना शताह्वां च द्विजीरकम् ।
मञ्जिष्ठामृगनाभिश्च वाजिगन्धा हरेणवः ।। 4 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

एतानि समभागानि करपातान्विपाचयेत् ।
अश्विभ्यां निर्मितं श्रेष्ठं लेपमात्राद्विनश्यति ।। 5 ।।
वाता सृग्वातरोगांश्च महावीर्यमनुत्तमम् ।
अङ्गदाहं स शोषं च नाशयेन्नात्र संशयः ।। 6 ।।
उत्थानलेपनाभ्यङ्गपरिषेकावगाहनैः ।
यतेत स्थापनं स्नेहपानैर्गम्भीरमाचयेत् ।। 7 ।। ||78||

79. शिरोव्रणे कुण्डल्यादितैलम्

कुण्डलिभृङ्गराजार्क चेन्द्राणि चिञ्चसर्षपाः ।
एरण्डकटुशुण्ठिबीजसामलक्यार्धचन्द्रिका ।। 1 ।।
एतेषां वरपत्राणि अमृतारजनीरसम् ।
केतक्यास्वरसं चैव प्रत्येकं कुडुबद्वयम् ।। 2 ।।
सिद्धार्थपथ्यारजनि विळङ्गनिम्बबेम्बड ।
वाकूचिचक्रमर्धश्च प्रत्येकं तु द्विनिष्ककम् ।। 3 ।।
तिलतैलं द्विकुडुबं प्रस्थं गोक्षीरसंयुतम् ।
सुसिद्धतैलमभ्यङ्गशिरोव्रणनिवारणम् ।। 4 ।। ||79||

80. व्रणे रविभक्ततैलम्

रविभक्तसमूलस्य रसस्य पयसः समम् ।
सुसिद्धतैलमभ्यङ्गात् शिरोव्रणनिवारणम् ।। 5 ।। ||80||

81. बलाधात्रितैलम्

एकभागो बलाधात्र्यैर्गूळूच्यास्तु तदर्धकम् ।
तदर्धं हिरिवेरं च तदर्धं जलमूलकम्(मुडिवाळकम्) ।। 1 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

तदर्धं चन्दनं यष्टिप्रसूनं वकुलस्य च ।
द्रोणेऽपि विपचेत्सम्यक् चतुर्भागावशेषिते ।। 2 ।।
कषाये निक्षिपेत्तत्र गोक्षीरस्याढकद्वयम् ।
तैलप्रस्थं शतावर्या रसप्रस्थञ्च दापयेत् ।। 3 ।।
भृङ्गामळकतुङ्गद्रु केतकीनां पृथग्रसम् ।
प्रस्थं प्रस्थं क्षिपेत्तत्र कल्कैरेतैः सुपेषितैः ।। 4 ।।
चन्दनद्वितयं मांसि चातुर्जातं फलत्रयम् ।
शशिबाह्लीककस्तूरीवालं ह्रीवेरमुत्पलम् ।। 5 ।।
मृणाळबिसमब्जं च तण्डुलीयं सपद्मकम् ।
कटङ्कटिकुष्ठदार्वी ऋष्यमानिकरोहिणि ।। 6 ।।
तगरं दारुमञ्जिष्ठाधातकी चरसाञ्जनम् ।
जतुकाचाश्वगन्धा च नळेकां नलमूलकम् ।। 7 ।।
वटप्ररोहं स्थौणेयं रेणुकं चाष्टवर्गकम् ।
पचेत्तैलं विशेषेण सुपक्वं मतिमान् भिषक् ।। 8 ।।
मूर्ध्नतैलमिदं श्रेष्ठं वातपित्तोत्तरे गदे ।
चक्षुष्यं बालवृद्धानां तुष्टिपुष्टिबलप्रदम् ।। 9 ।।
अङ्गदाहे शिरोरोगे नेत्रदाहे प्रशस्यते ।
अक्ष्णोस्तैमिर्यरोमांशरेचने मूर्ध्निशोषिणे ।। 10 ।।
केशोद्धरणसम्बाधे तनुर्विस्फोटचेद्गमे ।
बलाधात्र्यादिकं तैलं शिरोरोगेषु शस्यते ।। 11 ।। ॥81॥

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

82. काकजङ्घादितैलम्

य काकजङ्घाह्वयभृङ्गराज
धात्रीविभीते स्वरसेषु सिद्धम् ।
तैलं शिरोरुक्षुभिषग्भिराप्तै-
रुक्तं कुलोत्तङ्गसमाख्यमेतत् ।। 1 ।। ||82||

83. शिग्रुतैलम्

शिग्रुमयूरकबीजैर्निमिस्वरसे शृतेन तैलेन ।
नस्याद्धन्ति शिरस्योनस्य चिरकालरुढ्वापि ।। 1 ।। ||83||

84. धात्रिगुळूचितैलम्

क्वाथे धात्रिगुळूच्योः स
मधुक बला शारिबोशीरपद्मैः ।
काकोल्यादि त्रिजातागरु
सरळमधुकोत्पलाम्भोवरिभिः ।। 1 ।।
श्रेष्ठा कर्कोलजाति तगर-
मृगमदैश्चन्दनाब्देन्दुचोरैस्तैः ।
पक्वं सुदुग्धं शमयति
नितरां शिरोगजालं शिरोक्षैः ।। 2 ।। ||84||

85. गुळूचितैलम्

गुळूच्या एकभागस्य तदर्धं चन्दनं भवेत् ।
उशिरं च तदर्धं स्यात्तदर्धं हिरिवेरकम् ।। 1 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

जलद्रोणे विपक्तव्यं चतुर्भागावशेषितम् ।
तत्कषायं परिस्राव्य तैलप्रस्थं विपाचयेत् ।। 2 ।।
तैलस्य द्विगुणं क्षीरं रसमामलकस्य च ।
अत्र कल्कं प्रवक्ष्यामि मधुकं चन्दनं वरा ।। 3 ।।
कुष्ठशतावरी चाश्वगन्धा गुग्गुलुकं तथा ।
शारिबा च बला रास्ना कान्तिपत्रं घनं जटा ।। 4 ।।
नयनं केशरोगघ्नमात्रेयेण सपूजितम् ।। 5 ।। ||85||

86. शिरोरोगनाशने बलाधात्र्यादितैलम्

एकभागा बलाधात्र्यार्गुडूच्यास्तु तदर्धकम् ।
उशीरस्य तदर्धं स्यात्तदर्धं हिरिवेरकम् ।। 1 ।।
तदर्धं चन्दनं यष्टि प्रसूनं वकुळस्य च ।
द्रोणेषां विपचेत्सम्यक्चतुर्भागावशेषितम् ।। 2 ।।
अत्र कल्कं प्रदातव्यं मधुकं चन्दनद्वयम् ।
कुष्ठमुत्पलमब्जञ्च शारिबा च त्रिजातकम् ।। 3 ।।
जातीफलं च कर्कोलं कर्पूरं च शतावरी ।
जीवकर्षभकौमेधे मृद्वीकं कुङ्कुमं तथा ।। 4 ।।
लामज्जकं च शालूकं चोरकद्वयपुष्करम् ।
नागपुष्पं नतं स्पृक्का मञ्जिष्ठा कटुरोहिणी ।। 5 ।।
अञ्जनं सरळं दारु कुङ्कुमं मृगनाभिकम् ।
मधुकरपुष्पं त्रिफला फलिनी मिसि ।। 6 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

मुस्तागुरुस्तथा मांसि तगरं पद्मकेसरम् ।
कषायस्य समं क्षीरं रसमामलकं तथा ।। 7 ।।

दत्वा दत्वा शतावर्यास्तैलप्रस्थं विपाचयेत् ।
एतत्तैलं निहन्त्याशु पानाभ्यञ्जननावनैः ।। 8 ।।

शिरोनेत्रगतान्रोगानन्यात् पित्तानिलोद्भवान् ।
अङ्गदाहे शिरोदाहे नेत्रदाहे प्रशस्यते ।। 9 ।।

क्षतक्षयहरं वृष्यं रक्तमांसबलप्रदम् ।
ऊर्ध्वजत्रूगतान्रोगान्विशेषेण शमं नयेत् ।। 10 ।।

नवेजंनोत्तरे जाते योजयेदपशीर्षकि ।
वातव्याधिक्रियापक्वे कर्मविद्रृदिचोदितम् ।। 11 ।।

आमपक्वे यथा योग्यं विद्रृदौ पिटकार्बुदे ।। 12 ।। ||86||

87. मण्डे तिमिरके लिकुचतैलम्

लिकुच स्वरसे तैलं पचेऽश्मरी च कारवी ।
कल्ककृत्य तदभ्यङ्गात्केश्यमुर्वाककण्डहृत् ।। 1 ।। ||87||

88. दुत्तूरतैलम्

दुत्तूरकस्य स्वरसे तद्बीजैस्तीक्ष्णकल्कतैः ।
पक्वं तैलं निहन्त्याशु कण्डू केश्यं रती नृणाम् ।। 1 ।। ||88||

89. कुण्डूमितैलम्

कुण्डूमिफलसारेण बहुशः [पल]भावितम् ।
अङ्कोलबीजमरीचकुष्ठचूर्णं ततः पुनः ।। 1 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

तैलेन मिश्रितं धान्यैः स्थापयेत्सप्तवासरम् ।
तत्परं केशकण्डूं नाशनं केशरोहणम् ।। 2 ।। ॥89॥

90. चिञ्चादितैलम्

चिञ्चार्कलर्कनिमिचसुक-
कुरुटकाकेतकि चन्द्रवल्ली ।
विराचिमूकभृङ्गामृतहपुष-
निशाकुण्डमिचापि तेषाम् ।। 1 ।।

तैलं सिद्धरसेषु त्रिकटु-
करजनिस्तेजनिसोमराजि ।
पथ्या सिद्धार्थकैस्तत् प्रणुदति
शिरसो रोगजालातिकेश्यम् ।। 2 ।। ॥90॥

91. मञ्जिष्ठादितैलम्

मञ्जिष्ठा पद्मकं कुष्ठं चन्दनं गैरिकं बला ।
हरिद्रे द्वे प्रियङ्गुं च नागयष्टिं सवाकुचम् ।। 1 ।।

दारुप्रपौण्डरीकं च पिष्ट्वा तु श्रपितानि तु ।
तैलप्रस्थं गवाक्षीरं दत्वा क्वाथं तदासनात् ।। 2 ।।

चतुर्गुणं भृङ्गरसं शनैर्मृद्वग्निना पचेत् ।
अस्य तैलस्य पक्वस्य श्रुणु वीर्यमतः परम् ।। 3 ।।

केशशाते शिरोरोगे मन्यस्तम्भे हनुग्रहे ।
कर्णदन्ताक्षिशूली च नश्येऽभ्यङ्गे च योजयेत् ।। 4 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

सुकुञ्चिकाग्रान् केशांश्च स्निग्धान् रञ्जनयेद्बहून् ।
पमिते चद्रलुप्ते च तैलमेतत्प्रशस्यते ।। 5 ।।
मञ्जिष्ठाद्यमिदं नामा शिरोरोगनिवारणम् ।। 6 ।। ॥91॥

92. नस्ये प्रपौण्ड्रकादितैलम्

प्रपौण्डरीकयष्ट्यांह्वा पिप्पलुत्पलचन्दनैः ।
धात्र्यम्बुसाधितं तैलं नावनात् श्रपितानि चेत् ।।1।। ॥92॥

93. नीलाञ्जनादितैलम्

समामास्थायशश्चूर्णं तत्समं त्रैफलं रजः ।
स्तोकं नीलाञ्जनं चूर्णं येतच्चूर्णं चतुष्टयम् ।। 1 ।।
षड्गुणेन कषायेण त्रिफलाय विलोळितम् ।
द्विगुणेन तु तैलेन लोहपात्रे विमर्दितम् ।। 2 ।।
ततो निधापयेत् धान्यराशौ मासचतुष्टयम् ।
तत्करोति बलाकाभान् केशान्नीलाञ्जनोपमान् ।। 3 ।। ॥93॥

94. केशवाते श्लेष्मातकतैलम्

बीजैः श्लेष्मातकस्य व्यपगवातकुष्ठैः
काम्लकश्लक्षणपिष्टैः यंलिप्ता लोहदण्डा-
दिनकरकिरणैस्तापितात्प्रच्यवन्ती तत्तैलं
केशकाष्र्यं जनयति परमं नावनाभ्यञ्जनाभ्याम् ।
मूर्ध्नघ्राणाङ्घ्रि दन्तश्रवणगलरुजां हन्ति निःशेषतश्च ।। 1 ।।
॥94॥

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

95. पूतिकातैलम्

पूतिकस्य रसाढके तिलभवं कल्कैर्बला शारिबा
रास्ना हिङ्ग्वभयाविळङ्गरजनि देवाह्वशैलेयकम् ।
शैलोग्राह्वयगन्धमांसिमधुकश्यो नाकमेधामहि
स क्षीरं परिपक्वमेतदनिलं सध्योजयेदर्धितम् ।। 1 ।। ॥95॥

96. वाते पञ्चार्कतैलम्

मूलैः सपत्रै हि फलपुष्पकाण्डै-
श्शाकस्यनिष्पीड्य रसाढकं वा ।
शुष्कस्य वातस्य तु शोधकेन
सिद्धस्य हार्यः क्वथिताढकं वा ।। 1 ।।

भूपीलुकवह्निपुनर्नवानां
तुरङ्ग गन्धार्कगलस्य मूलम् ।
निर्गुण्डिकायाश्च तथैव शिग्रु
मूलानि विन्ध्यात्पृथगाददेत ।। 2 ।।

एलालवङ्गतगरं सकुष्ठं
ससैन्धवं सर्षपचोरकं च ।
चतुर्दशैतान्निजकर्षकाणि
क्षीरेण पिष्ट्वा पयोर्धकंसे ।। 3 ।।

प्रस्थं तु तैलस्य पचेत्तत्र
पञ्चार्कतैलं प्रवदन्ति तद्रे ।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

श्रोणिगतान्सन्धिगतांश्च वाता-
न्निहन्ति वाता सृगदार्दितं च ।। 4 ।।
अभ्यंजनैस्त्रैस्त्रिभिरेव सद्यो
निहन्ति वाताश्शिरजानशेषम् ।। 5 ।। ॥96॥

97. निर्गुण्ड्यादितैलम्

निर्गुण्डिका वैजयन्ति सोमस्नुह्यार्कजैः रसैः ।
सर्वैरितैश्चतुर्भागैस्त्रिभिर्द्वाभ्यां पृथक्फलम् ।। 1 ।।
तैलं पचेद्दारुविश्वघनभूसर्षपैरिदम् ।
अशीतिवातजान्रोगान् कृच्छ्रानपि निहन्ति तत् ।।2।। ॥97॥

98. स्नुह्यर्कादितैलम्

स्नुह्यर्का स्वरसे पुनर्नवावचाबिल्वाग्निशिग्रूत्तमैः
सिद्धं तैलमशेषमारुतहरं तद्वद्रसे चार्कजे ।
चोलैलामयराजिवक्रसरळत्वग्भिस्तु तद्वद्वला
क्वाथेदिन्दुबलासुराह्वयजटारास्नाह्वसिद्धार्थकैः ।। 1 ।। ॥98॥

99. प्रसारणीतैलम्

प्रसारणी रसे सिद्धं तैलमेरण्डनागरम् ।
यथा बलं सर्ववातान् कफरोगान्विनाशयेत् ।। 1 ।। ॥99॥

100. यष्ट्यादितैलम्

यष्टिकुङ्कुमचव्यदारुसरळा श्रेष्ठा त्रिजातागरु
श्रीखण्डाग्निपुनर्नवा द्विरजनि सिन्धूत्थमांसिकणैः ।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

शुण्ठिग्रन्थिमधूकरोचकवचा सेव्याम्बुरास्नावरी
मञ्जिष्ठामिशिशाकवेणुतगरा स्पृक्काष्टवर्गामयैः ।। 1 ।।
संपक्वं तिलजं च[तु]र्गुणपयस्तद्वाजिगन्धोदके ।
पानाद्यैर्बलवर्णशुक्रमतिकृत् सर्वानिलव्याधिजित् ।। 2 ।।
शोषश्वासगराग्निसादगुदजत्वद्दोषयोन्यापदो हन्या-
द्गर्भहितं च गर्भजननं शुक्रार्तिवार्तिं जयेत् ।। 3 ।। ॥100॥

101. जिह्वामये निर्गुण्डितैलम्

निर्गुण्डिमरीचिभृङ्गजातीनां च रसाढके ।
तैलप्रस्थं पचेद्धीमान् कल्कैरेतैश्च कार्षिकैः ।। 1 ।।
कणाभार्जावचाशिग्रु सितसर्षपनागरैः ।
हिङ्गुपाठाग्निमन्दैश्च शौण्डसैन्धवकुङ्कुमैः ।। 2 ।।
हन्ति जिह्वामयान् सर्वान् विशेषादुपजिह्वकान् ।
नासामुखगतान् रोगान् तैलमेतद्व्यपोहति ।। 3 ।। ॥101॥

102. ज्वरे कौन्त्यादितैलम्

कौन्तिमूर्वामिशिवचानिशादारुरास्नाश्वगन्धा
मुस्ताकुष्ठप्रवरकटुका मूलजैस्तुल्यभागैः ।
तैलप्रस्थं जतुरससमं मस्तकंसेविपक्वं
अभ्यङ्गेन क्षयकसनजित् सर्वभूतज्वरघ्नम् ।। 1 ।। ॥102॥

103. ज्वरादौ सहदेवीतैलम्

सहदेवी समूलस्य तुलां संक्षुद्यभाजने ।
जलद्रोणे विपक्तव्यं चतुर्भागावशेषिते ।। 1 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

तैलप्रस्थं जतुरसं प्रस्थमस्तु समन्वितम् ।
मधुकं चन्दनं मांसि रोहिण्यादधिफेनकम् ।। 2 ।।
नागरं पिप्पलिरास्नालाक्षामञ्जिष्ठकं तृटि ।
मुस्तापुष्करमूलं च दार्विमूर्वासुरद्रुमम् ।। 3 ।।
शारिबा वाजिगन्धा च बला सेव्यमुदीच्यकम् ।
निशि निशाचरं चोर सैन्धवं चोरतिक्तकम् ।। 4 ।।
अजाजि चोपकाळी च कौन्तिकर्कोलकारिकैः ।
एतत् कल्कं समालोड्य शनैर्मृद्वग्निना पचेत् ।। 5 ।।
एतत्तैलं महावीर्यं क्षणे दाहज्वरं हरेत् ।
सततज्वरसन्तापहरं शीतज्वरापहम् ।। 6 ।।
क्षयमेकादशं हन्यात्सर्वज्वरमुरान्तकः ।। 7 ।। ||103||

104. बलापुनर्नवादितैलम्

बला पुनर्नवा पीलु बहुत्वग्मूलचित्रकम् ।
प्रसारणीरविनिशाकोरण्टैरण्डपूतिकम् ।। 1 ।।
वरणं वज्रवृक्षं च मोरटं नक्तमूलकम् ।
तेषां पलशतं क्षुण्णं कुम्भद्विगुणमम्भसि ।। 2 ।।
तीक्ष्णाढकं जलद्रोणे पचेत् पादावशेषिते ।
अत्र भागावशिष्टं तु तैलपात्रं निधापयेत् ।। 3 ।।
अजापयः शुभयुतं प्रस्थार्धं चार्कदुग्धकम् ।
भारद्वाज च निर्गुण्डिजयन्तीर्वारुरसम् ।। 4 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

प्रत्येकं प्रस्थसंयुक्तं कल्कद्रव्याणि पेषयेत् ।
दारुदार्वि जटामांसि चोङ्गकं कृष्णरामठम् ।। 5 ।।
रास्नाविळङ्गद्विक्षारं वचा सज्जरसं वरा ।
कुष्ठचोरकयष्ट्याह्वा चन्दनं जीरकद्वयम् ।। 6 ।।
शटीमरीचमञ्जिष्ठापटुपञ्चचपत्रकम् ।
चिरबिल्वग्रन्थिकं च कुळीरं शृङ्गिबर्बरम् ।। 7 ।।
पिष्ट्वा पूर्वयुतं लोड्यं शुद्धभाण्डे निदापयेत् ।
सुदिने शुभनक्षत्रे शुभवारेव कारयेत् ।। 8 ।।
वस्तिनस्यानुलेपोऽयं समीरणगणं जयेत् ।
जिह्वास्तम्भं हनुस्तम्भं शिरोरोगं च पीनसम् ।। 9 ।।
पक्षघातं च पङ्गुत्वं गुधृसिपिठकार्दितम् ।
बला पुनर्नवा तैलं सद्यः शूलनिवारणम् ।। 10 ।। ||104||

105. महानारायणीतैलम्

दशमूलावरीरास्ना वाजिगन्धा च वारुणी ।
मूर्वा च कुण्डमी चिञ्चा स्वदंष्ट्रावरणामृता ।। 1 ।।
प्रसारणी सहचरनिर्गुण्डिखदिरासन ।
तर्कारिकटुकिश्यामा वनशिग्रुशिरीषकम् ।। 2 ।।
दुरालभा च भूपीलु मिसिपर्णित्रयं तथा ।
स्नूह्यर्काळर्कखदिर पुंनागं च निशाद्वयम् ।। 3 ।।
पूतिकारग्वदं हिंस्रादशमूलिबलाद्वयम् ।
जीवन्तिसरळं दारुपुनर्नवा महौषधम् ।। 4 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

करञ्जवृश्चिकाळी च त्रिशूलिसिंहकेसरी ।
विषतिन्दुकदुत्तूर कटुतुम्बी च चित्रकम् ।। 5 ।।
कफकच्छारुभूकञ्च पुष्करं तुलसिद्वयम् ।
बर्बरि हस्तिकर्णी च सहदेवी समूलकम् ।। 6 ।।
पृथक् पञ्चफलान् भागान् कषायौषधिसप्तति ।
सार्धत्रीणितुलान् कृत्वा तान् सर्वाण्यौषधानि च ।। 7 ।।
आयसे रते ताम्रे कटाहे सममिश्रयेत् ।
चतुर्दशजलद्रोणे सर्वक्षुण्णं च दापयेत् ।। 8 ।।
क्वथितं दिवसं सप्तचतुर्भागावशेषिते ।
तस्मिन्कषाये पूते तु कल्कद्रव्याणि दापयेत् ।। 9 ।।
काकोळिक्षीरकाकोळिजीवन्तिशारिबे बला ।
जीवकर्षभकौमेदे मुस्ता मूर्वा च पुष्करम् ।। 10 ।।
अहिंस्रोशिरकास्मार्यवालं कङ्कुणि पर्पटम् ।
ईक्ष्वाकुः कटुकि सिंहकेसरि चन्द्रवारुणि ।। 11 ।।
श्यामारग्वदपुंनागत्रिशूली च पुनर्नवा ।
स्नुह्यर्काळर्कतर्कारि झरसि चिञ्चकिण्वकम् ।। 12 ।।
पीलुद्वयं व्याघ्रियुग्मं तुलसीचित्रबर्बरम् ।
दशमूलिमेघनादिगोकण्टकदुरालभा ।। 13 ।।
मदनं सिंहपर्णी च बिल्वकं च कुचन्दनम् ।
मञ्जिष्ठा मधुकं दारु सरळं कटुकत्रयम् ।। 14 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

मधूकं पिप्पलिमूलत्रिफला चव्यपद्मकम् ।
शताह्वसर्षपं पाठा दीप्यकं रजनीद्वयम् ।। 15 ।।
अजाजिलोध्ररास्नोग्रा सैन्धवं कारभी शटी ।
शैलेयकजटामांसि धान्यकातिविषात्रिवृत् ।। 16 ।।
गजपिप्पलिकर्कोलजातीफललवङ्गकम् ।
हीयावळिरालनखं चातुर्जातकगुग्गुळु ।। 17 ।।
कुष्ठं तगरनिम्बञ्च चन्दनं च बलात्रयम् ।
कुङ्कुमागरुकस्तूरी कर्पूरं रक्तचन्दनम् ।। 18 ।।
पलाशगन्धसिन्दूरं भार्गी रेणुकरोहिणी ।
एते कल्कौषधा सङ्ख्या सर्वौषधशतं मितम् ।। 19 ।।
प्रत्येकं तु त्रिगद्याणं पलानामेकविंशति ।
तैलं चतुर्दशप्रस्थमजाक्षीरं च तत्समम् ।। 20 ।।
करीरसं च तत्तुल्यं चोरक्षीरं तदर्धकम् ।
त्रयाढकं माषकुल्माषयूषं पर्युषितं क्षिपेत् ।। 21 ।।
दधिमस्त्याढकं दद्यात्त्रिगुणं चाम्लकाञ्चिकम् ।
कल्कं तु योजयोत्सर्वं गवाक्षीरेण पेषयेत् ।। 22 ।।
सुमुहूर्ते सुनक्षत्रे सप्तवारं पचेत् शनैः ।
सिद्धं तत्र प्रदृश्येत ततो मङ्गलवाचनम् ।। 23 ।।
गीतवाद्यादिना नृत्यं कर्तव्यं गणिकाजनैः ।
दर्पणं कलशं धृत्वा ततो मङ्गलवाचनम् ।। 24 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

वस्तौ पाने भोजने च नश्येऽभ्यङ्गे च शस्यते ।
अश्वानां वातभग्नानां गजानां च नृणामपि ।। 25 ।।

बाह्यायामे हनुस्तम्भे कलायः खञ्जगृध्रसिम् ।
ग्रीवास्तम्भे शिरोरोगे दारुणी च गलग्रहे ।। 26 ।।

अधोभागे च ये वाताः शिरोमध्ये गताश्रये ।
उन्मादं च स्मृतिभ्रंशगुदकीलभगन्दरान् ।। 27 ।।

मूत्रकृच्छ्रं योनिशूलं कण्ठरोगोपजिह्वकम् ।
पक्षघातं चार्दितं च शर्कराशूलमश्मरि ।। 28 ।।

आमशूलं सुप्तवातं सुप्तवातं च विद्रधिम् ।
ऊरुस्तम्भं च बाधिर्यं वलीषलितनाशनम् ।। 29 ।।

इन्द्रलुप्तं वातरक्तं गण्डमालं तथापचिम् ।
मूत्ररोधं मूढवातं शोषं शूलं गुदाश्रयम् ।। 30 ।।

अङ्गवातं धनुर्वातं मन्यस्तम्भं प्रकम्पनम् ।
कर्णरोगं दन्तरोगं ज्वरमष्टविधं जयेत् ।। 31 ।।

बाधिर्ये पूतिकर्णे च वातकण्टकपीनसि ।
कुष्ठविचर्चिकसिध्मकिटपं वातकुण्डलिम् ।। 32 ।।

ग्रहभूतपिशाचानां शाकिनीडाकिनीहरम् ।
आमवातनराणां च तथा पक्षप्रकुञ्चनम् ।। 33 ।।

कर्णमूलं चाक्षिशूलं मन्यस्तम्भं च पार्श्वकम् ।
अपस्मारे च ये दोषाः तांश्च दूरान्नियच्छति ।। 34 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

वृद्धो युवानो भवति वन्ध्या च लभते सुतम् ।
हन्ति सश्वासकासं च गुल्मार्शो गृहणीगदान् ।। 35 ।।
बल्यं पुष्टिकरं वृष्यमायुःसौभाग्यवर्धनम् ।
महानारायणं तैलं पूज्यपादेन भाषितम् ।। 36 ।। ||105||

106. वाते धान्वन्तरीतैलम्

बलामूलकषायस्य भागाः षट्पयसस्तथा ।
यवकोलकुलुत्थानां दशमूलस्य चैगदा ।। 1 ।।
निःक्वाथ्यभागो भागः स्यात्तत्तैलं तु चतुर्दश ।
द्विमेददारुमञ्जिष्ठा काकोळिद्वयचन्दनैः ।। 2 ।।
शारिबे कुष्ठतगरजीवकर्षभसैन्धवैः ।
शेयकागरुवचा साश्वगन्धा पुनर्नवा ।। 3 ।।
वरीक्षीरतुकायष्टिवरासर्षपरोहिणी ।
शताह्वा शूर्पपर्ण्येला त्वक्पत्रैः सूक्ष्मकल्कितैः ।। 4 ।।
पक्वं मृद्वग्निना तैलं सर्ववातविकारजित् ।
सूतिकाबालमर्मस्य क्षतक्षीणेषु पूजितम् ।। 5 ।।
ज्वरगुल्मग्रहोन्मदा मूत्रातिसारवृद्धिजित् ।
धन्वन्तरीमिदं तैलं पूज्यपादेन भाषितम् ।। 6 ।। ||106||

107. बृहन्नारायणतैलम्

दशमूलबलारास्ना वाजिगन्धा शतावरी ।
वरणैरण्डनिर्गुण्डिकरञ्जखदिरासना ।। 1 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

प्रसारणीसहचरपाठाशोभाञ्जनामृता ।
पूतिकारग्वदं हिंस्रा वृश्चिकाळिपुनर्नवा ।। 2 ।।
चित्रके क्षुरकं शिग्रुमिशिपर्णिद्वयं तथा ।
अर्काळर्कं च सरळं देवदारुनिशाद्वयम् ।। 3 ।।
दुरालभा च भूपीलु जीवन्ति च बलात्रयम् ।
पृथग्दशफलान् भागान् संक्षुद्यायसभाजने ।। 4 ।।
चतुर्द्रोणे जले पक्त्वा चतुर्भागावशेषिते ।
तस्मिन् कषाये पूते तु कल्कद्रव्याणि दापयेत् ।। 5 ।।
काकोळिक्षीरकाकोळिमञ्जिष्ठामधुकं बला ।
जीवन्ति सरळं दारुमधूकं कटुकत्रयम् ।। 6 ।।
त्रिफलापिप्पलीमूलाचव्यपद्मकशारिबे ।
शताह्वां रजनीपाठामुस्तामूर्वात्रिजातकम् ।। 7 ।।
सर्षपाशिविषालोद्रमजाजिपुष्परंशटी ।
मांसि शैलेयकं मेदे हिंस्रादीप्यकसैन्धवम् ।। 8 ।।
जीवकर्षभकौ रास्ना कुष्ठकं कुणिका रवि ।
कुङ्कुमागरुकस्तूरीजातिकर्कोलचन्दनैः ।। 9 ।।
तगरोशीरकास्मर्यवचारग्वदकेसरम् ।
सम्यगालोड्य विपचेत्तैलं क्षीरं समन्वितम् ।। 10 ।।
शतावरीरसं चैव तैलसाम्यं निदापयेत् ।
पानौ वस्तौ तदभ्यङ्गे भोज्ये नस्ये च शस्यते ।। 11 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

गजानां वातभग्नानामश्वानाञ्च नृणामपि ।
कलादः कञ्जगृद्रस्य बाह्यायामे गलग्रहे ।। 12 ।।
आक्षेपके हनुस्तम्भे शिरोरोगे च दारुणि ।
अधोभागे च ये वाताः शिरोमध्यगताश्रये ।। 13 ।।
मन्यस्तम्भे हनुस्तम्भे ग्रीवस्तम्भे विशेषितः ।
यकृदष्टिमिकानाहप्लीहोदरमहोदरान् ।। 14 ।।
उन्मादं च स्मृतिभ्रंशगदकीलभगन्दरान् ।
अश्मारी मूत्रकृच्छ्रं च कण्ठरोगं तदार्धितम् ।। 15 ।।
पक्षाघातं योनिशूलं शर्करा शूलमेव च ।
आमशूलं कुक्षिशूलं अन्तर्वृद्धिं च विदृधिम् ।। 16 ।।
ऊरुस्तम्भं सुप्तवातं वलिफालितनाशनम् ।
इन्द्रलुप्तञ्च बाधीर्यं गण्डमालां तथापचिम् ।। 17 ।।
सूर्यवर्तं वातरक्तं वातकण्टकपीनसे ।
कुष्ठं विचर्चिका सिद्धकिटपं वातकुण्डलिम् ।। 18 ।।
निहन्याद्वातसम्भूतान्रोगानन्यांश्चदारुणान् ।
बाल्यं पुष्टिकरं वृष्यं सर्वव्याधिविनाशनम् ।। 19 ।।
सम्यक्सिद्धमिदं तैलमात्रेयेण सपूजितम् ।
नाहिताय प्रदातव्यं बृहन्नारायणस्मृतम् ।। 20 ।। **||107||**

108. धूपतैलम्

रालाढके पत्रवरालजातिखचोर-
तिक्तातिविषानिशारुक् ।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

कटुत्रयं मांसिमिशि समेतान्
चूर्णं विदद्यात्कर्षप्रमाणम् ।। 1 ।।
तैलं पचेद्यामश्रुगाख्यनाह सु-
यन्त्रे तेन प्रलेपपादनिलासृगुत्थे ।
रोगान्निहन्त्याशु कफोद्भवानां
कण्डूयमुख्यादनिलामयेषु ।। 2 ।। ||108||

109. दार्व्यादितैलम्

दार्विमूलकचन्दनाम्बुजरुजादूर्वाशिवगन्धाशुका-
रास्नारेबिकरोहिणिद्विरजनिकुष्ठन्दचैरौषधैः ।
सिद्धमस्तु चतुर्गुणे परिमिते प्रस्तैकलाक्षारसे
तैलं पुष्टिकरं ग्रहे ज्वरहरं सौभाग्यलक्ष्मीकरम् ।। 1 ।।||109||

110. बालग्रहे ज्वरे लाक्षादितैलम्

द्राक्षाहरिद्रामञ्जिष्ठाफेनिलामधुकं बला ।
लामज्जकं चन्दनं च गैरिकं नीलमुत्पलम् ।। 1 ।।
एषान् भागान् समं कृत्वा पक्त्वा तोयचतुर्गुणे ।
चतुर्भागावशेषन्तु गर्भे चेन्दुसमावपेत् ।। 2 ।।
हरेणुकं पद्मकं च वाजिगन्धा च शारिवा ।
वेतसं चोरकं कुष्ठं देवदारुनखत्वचम् ।। 3 ।।
शतपुष्पं पुण्डरीकं मांसिमधुकमेव च ।
एभिरक्षसमैकल्कैः कषायेणावशेषितैः ।। 4 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

मध्वाजक्षीरे कोलानामाढकाढकमावपेत् ।
क्षीराढकं समायुक्तं तैलप्रस्थं विपाचयेत् ।। 5 ।।
तदभ्यङ्गं प्रशंसन्ति दाहं शीतनिवारणम् ।
वातपित्तभवं क्षिप्रं ज्वरमेतन्नियच्छति ।। 6।।
सप्रलापं सतृष्णां च तालुशेषमदभ्रमम् ।
ग्रहोपतृष्णा बालं च रक्तसन्दूषिकाश्च ये ।। 7 ।।
एतत्तैलं प्रशमये लाक्षादिस्मृत[मुत्तम]म् ।
भेदा ज्वरे बालग्रहे लाक्षादितैलम् ।। 8 ।। **||110||**

111. लाक्षादितैलम्

लाक्षारसं समादाय तैलप्रस्थं चतुर्गुणम् ।
मस्तुनस्याढकं दद्यात् द्रवैरेभिस्तु कार्षिकैः ।। 1 ।।
रास्नायाः कटुरोहिण्या चन्दनेनाश्वगन्धया ।
शतांह्वया च कुष्ठेन हरिद्रा देवदारुणा ।। 2 ।।
मञ्जिष्ठापद्मकोशीरबलामांसि हरेणुभिः ।
सुसिद्धमथ पूतं च स्थापयेद्भाजने शुभे ।। 3 ।।
क्षीणज्वरेऽल्परेतश्च क्षीणानां शोषिणां तथा ।
विषमज्वरमोक्षार्थं श्वासकासार्दितापहम् ।। 4 ।।
गर्भिणीनां च नारीणां बालानां शुष्यतामपि ।
तैलं लाक्षादिकं नाम सर्वज्वरग्रहापहम् ।। 5 ।। **||111||**

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

112. ज्वरादौ लाक्षादितैलम्

लाक्षारससमं तैलं तैलाश्मस्तु चतुर्गुणम् ।
अश्वगन्धानिशादारुकौन्तिकुष्ठाब्दचन्दनैः ।। 1 ।।

समूर्वारोहिणीरास्ना शतांह्वा मधुकैः समैः ।
सिद्धं लाक्षादिकं नाम तैलमभ्यञ्जनादिभिः ।। 2 ।।

सर्वज्वरग्रहोन्मादश्वासापस्मारवातनुत् ।
यक्षराक्षसभूतघ्नं गर्भिणीनां च शस्यते ।। 3 ।।

पित्तज्वरेण तीव्रेण दह्यमानस्य देहिनः ।
प्रवातमन्दिरस्थस्य कुर्याच्छितमिमां क्रियाम् ।
सर्वज्वरे ग्रहोन्मादे स्मृतं लाक्षादितैलकम् ।। 4 ।। ||112||

113. पृथक् लाक्षादितैलम्

लाक्षाचूर्णदलप्रस्थं प्रस्थार्धं शाबरस्य च ।
जलद्रोणे विपक्तव्यं यावत्पादावशेषितम् ।। 1 ।।

तैलप्रस्थं पचेद्धीमान्दधिमस्तुचतुर्गुणम् ।
तस्माद्गुरुतुरुष्कं च मञ्जिष्ठादेवदारु च ।। 2 ।।

निषेवेत् कुङ्कुमं मांसि पतङ्गं नागकेसरम् ।
कुसुम्भमधुकोशीरफलानि कुष्ठचन्दनैः ।। 3 ।।

एभिरर्धफलैर्भागैः शनैर्मृद्वग्निना पचेत् ।
यक्षराक्षसभूतघ्नं गर्भिणीनां च शस्यते ।। 4 ।।

मासमात्रप्रयोगेन भवेत्कनकसन्निभः ।
सर्वग्रहभूतराक्षसज्वरे लाक्षादिकं तैलम् ।। 5 ।। ||113||

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

114. प्रकारान्तरेण लाक्षादितैलम्

आढकद्वयसंयुक्तं श्रीघनस्य रसस्य च ।
अलक्तकरसप्रस्थं तैलं प्रस्थं तिलोद्भवम् ।। 1 ।।

अश्वगन्धाक्षपामुस्तकौन्तिरुक्शतपर्विकम् ।
मिशि चन्दनयष्ट्याह्वा रास्ना कटुकरोहिणी ।। 2 ।।

चूर्णीकृत्य समं सर्वं तत्र पक्वं विनिक्षिपेत् ।
लेपमात्रेण देहस्य सर्वज्वरविनाशनम् ।। 3 ।।

समस्तपवनोद्मानमपस्मारं यक्षराक्षसम् ।
सर्वभूतप्रशमनं गर्भिणी सूतिकाहितम् ।। 4 ।।

ज्वरादौ लाक्षादितैलम् । ॥114॥

115. ज्वरे जात्यादितैलम्

नवपत्राङ्कुरौ जात्या द्वे हरिद्रे शतावरि ।
जीवकर्षभकौ रास्ना सरळं देवदारु च ।। 1 ।।

मुस्तातालिसमञ्जिष्ठा पाठावरणचित्रकः ।
कुष्ठदूर्वाश्वगन्धा च मधुकं द्वे च शारिबे ।। 2 ।।

अनन्तामलकं दूर्वा मधुकं करवीरकम् ।
देवपुष्पं शिरीषस्य मूलं श्योनाकमेव च ।। 3 ।।

चव्यलाक्षापयस्या च कल्ककृत्यक्षसंमिता ।
यवाढककषायेण तैलप्रस्थं विपाचयेत् ।। 4 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

एतदभ्यञ्जनाद्धन्यात्सन्निपातात्मिकं ज्वरम् ।
तैलं जात्यादिकं नाम वातपित्तज्वरापहम् ।। 5 ।।
क्षारपाणे ज्वरे जात्यादिकतैलम् । ||115||

116. पृथक् प्रसारणीतैलम्

प्रसारणी शतं बिल्वं कलशं वर्गवारियम् ।
क्वाथे चतुर्थशेषं तु तरुणं नारिकेळजम् ।। 1 ।।
कूष्माण्डफलसारेण केतकिस्तनवारिणाम् ।
जललक्ष्मिरसं चैव प्रत्येकं पात्रसंयुतम् ।। 2 ।।
अत्र कल्कं प्रयुञ्जीत त्रिफलं यष्टिरोहिणी ।
परुषकोशीर एलामांसिचन्दनशारिबा ।। 3 ।।
मधूकपुष्पं खर्जूरं रेणुकागरुजीरकम् ।
राजीवकुमुदं लोद्र ह्रीवेरं कुष्ठमुस्तकम् ।। 4 ।।
लाक्षापर्पटधान्याकनिम्बनिर्या [च] पद्मकम् ।
मोचारं च तु काद्राक्षा मञ्जिष्ठाशटिकेसरम् ।। 5 ।।
अस्मपुष्पं समुद्राङ्कमुसलिगोक्षुरामृत ।
वरातमालपत्रं च कृष्णाशुण्ठिसमांशकम् ।। 6 ।।
तैलाढके पचेत्सम्यक् शुभं सर्वत्र योजयेत् ।
अभ्यङ्गपाननस्यादैः वस्तिकर्मणि शस्यते ।। 7 ।।
सर्वं पित्तं निहन्त्याशु वातशोणितनाशनम् ।
क्रुद्धं रक्तं रक्तपित्तं कफोद्रिक्तं च शूलजित् ।। 8 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

अङ्गदाहं शिरोदाहं विषमज्वरशोषणम् ।
शोभपाण्ड्वामयाश्वासरक्तगुल्महरं परम् ।। 9 ।।
षण्डोऽपि पुरुषं वृष्यं वनिताकुलमन्मथा ।
इयं प्रसारणीतैलं शोणितव्याधिनाशनम् ।। 10 ।। **॥116॥**

117. बाहुकम्पविजयभैरवीतैलम्

माक्षिकं रसगन्धताळकमिदं तुत्थं तथा खर्परम् ।
वत्सा मूषकटं कणं चकनटे सिन्दूरकं म्लेच्छकम् ।। 1 ।।
वज्रार्कोत्थपयं विमर्दितमिदं संलिप्य सूक्ष्मं पटम् ।
छायाशुष्कममुं विदाय च ततस्तैलाक्तमावेष्टयेत् ।। 2 ।।
लोहं दण्डकमाप्रदीप्य तददः संस्थापयेद्भाजनम् ।
तस्योऽर्ध्वं तिलतैलजां तनुतरां दारुं शनैः कारयेत् ।। 3 ।।
दीपाग्रात्पलितं सुतैलमनिशम् संलिप्य पत्रं सुधे ।
भादेत्प्रातरिदं निहन्ति विविधान् शूलान् महान् ।। 4 ।।
घोराजा सर्वं दुस्तरमष्टमष्टपिटकं हन्त्युग्रग्राह्यामयान्
बाह्वो कम्पमथोत्तमाङ्गमुररं जङ्घाभवं कम्पनम् ।
चैकाङ्गोत्थितशोषमाशु हरते हस्ताङ्गुलोत्थं महत्
नानारोगविनाशनं सुखकरं कायस्य कान्तिप्रदम् ।। 5 ।।
तैलं तद्विजयादिभैरवमिदं श्रीपूज्यपादोदितम् । **॥117॥**

118. लशुनाद्येरण्डतैलम्

लशुनस्य तुलामेकां जलद्रोणे विपाचयेत् ।
चतुर्भागावशेषन्तु कषायमवतारयेत ।। 1 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

तत्कषायं परिस्राव्य विशाले ताम्रभाजने ।
चित्रतैलाढकं दद्याद्भेषजानि प्रदापयेत् ।। 2 ।।

त्रिकटुत्रिफलादन्ति हिङ्गुसैन्धवचित्रकम् ।
सुवर्चलं विळङ्गानि दीप्यकं हस्तिपिप्पली ।। 3 ।।

एतेषां प्रमितान् भागान् त्रिवृत् षट्पलानि च ।
पिष्ट्वा कषाये आलोड्य शनैमृद्वग्निना पचेत् ।। 4 ।।

तत्पित्तं प्रातरुत्थाय यथाग्निबलमात्रया ।
निहन्ति सर्वगुल्मानि जठराणि विशेषतः ।। 5 ।।

मूत्रकृच्छ्रमुदावर्त सर्ववृद्धिगुदक्रिमीन् ।
पार्श्वकुक्षिभवं शूलम् आमशूलमरोचकम् ।। 6 ।।

यकृदष्ठिलीकानाहप्लीहानां चाङ्गवेदनम् ।
मासमात्रेण नश्यन्ति अशीतिर्वातनाशनम् ।। 7 ।। **||118||**

119. सिन्धुवारादितैलम्

आढकं सिन्धुवाराम्बुप्रस्थं तैलं तिलोद्भवम् ।
प्रस्थं द्वितीयमूलस्यमवाकुक्षिरुजावचा ।। 1 ।।

सैन्धवं दारुरास्ना च प्रत्येकं वसुनिष्ककम् ।
तान्यौषधानि मर्दित्वा पक्त्वा तैलेन संयुतम् ।। 2 ।।

कर्णनासाशिरोदिश्च देहमर्दनमाचरेत् ।
वातमार्जितमित्येवं सर्ववातविनाशनम् ।। 3 ।। **||119||**

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

120. सुश्रुतज्वरे तक्रतैलम्

लाक्षाविश्वनिशामूर्वा मञ्जिष्ठा स्वर्जिकामहेः ।
षड्गुणेन सतक्रेण सिद्धं तैलं ज्वरातकृत् ।। 1 ।।
सुश्रुतज्वरे तक्रतैलम् । ||120||

121. प्रग्यादनतैलम्

यवार्धकुडुबम्बिष्ठा मञ्जिष्ठार्धफलं तथा ।
आम्लप्रस्थयुतोन्मिश्रं तैलप्रस्थं विपाचयेत् ।। 1 ।।
एतत् प्रग्यादनं तैलं ज्वरदाहं विनाशनम् । ||121||

122. सुकुमारतैलम्

मधूकस्य शतं दद्यात् कास्मार्याणां तथाढकम् ।
परूषकायां द्राक्षाया खर्जूरोदनपार्श्वयोः ।। 1 ।।
मधूकपुष्पस्य तथा तथा मुञ्जातनाढकम् ।
द्विद्रोणेषां विपक्तव्यं चतुर्भागावशेषितम् ।। 2 ।।
तस्मिन् कषाये पूते तु पुनर्दिनावधिश्रयेत् ।
आर्द्रामककास्मर्य विदारिक्षुरसाढके ।। 3 ।।
तैलाढकन्तु संयोज्य पचेत् क्षीरैचतुर्गुणम् ।
तस्मिंस्तथाविच्यमानकल्कं शैषां समावपेत् ।। 4 ।।
पिप्पलिशृङ्गिवेरं च कदलीशितशर्करि-
शृङ्गाटकं कसेरुकं जीवनीयानि यानि च ।
त्रिफलानां पृथग्दत्वा विपचेन्मृदुवह्निना ।। 5 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

तत्सिद्धं श्रावयित्वा तु सिद्धं क्षौद्रेण संसृजेत् ।
नस्यमभ्यङ्गनं पानं प्रशस्तं वस्तिकर्मणि ।। 6 ।।

वातव्याधिषु सर्वेषु क्षतक्षीणे शिरोग्रहे ।
पार्श्वशूले प्रमेहे च गुल्मे चार्शो भगन्दरे ।। 7 ।।

व्रतभग्नाङ्गहीनानां कासे श्वासे हनुग्रहे ।
ज्वरातिसारे स्वरुचौ कर्णनादे स्वरक्षये ।। 8 ।।

सुकुमारमिदं तैलं बालवृद्धसुखावहम् ।
एतद्वृक्षं च बल्यं च रसमांसविवर्धनम् ।। 9 ।।

स्वरवर्णकरञ्चैव शोषिणाममृतोपमम् ।
विपाके चास्य तैलस्य सम्यक्सिद्धस्य यो भवेत् ।। 10 ।।

उदरस्विद् वृध्यर्थं सोऽपि कृतकरो भवेत् ।
एतादृशं तथादौ च शोषाणां दुरुपद्रवान् ।
सुकुमारप्रशमये मेघोऽग्निमिव दृष्टिमान् ।। 11 ।।

भेदाच्छोषे सर्वरोगे सुकुमारतैलम् । ||122||

123. महावज्रतैलम्

एरण्डतार्क्ष्यं घननिम्बकन्दं कम्पि-
ल्लबिल्वं फलिनि सुरवारुणीभिः ।
निर्गुण्डिपुष्करसुरद्रुमसुवर्णदुग्धं
श्रीवेष्टगुग्गुलुशिलापटुकालविश्वैः ।। 1 ।।

तुल्यं स्नुगर्कदग्धं सिद्धं स्मृतं
महावज्रकम् अतिशयतिवज्रकगुणः ।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

श्वित्रार्शो ग्रन्थिमालाघ्नं

बाहटात्कुष्ठे महावज्रकतैलम् ।। 2 ।। ||123||

124. श्वेतकरवीरादितैलम्

श्वेतकरवीरपल्लवमूलत्वक्सप्तच्छदविगण्डश्च ।

कुष्ठार्कमूलसर्षशिग्रुत्वग्रोहिणिकटुकाः ।। 1 ।।

एतत्तैलं सिद्धं कल्कं पादांशिके गवां मूत्रे ।

दत्वा तैलचतुर्गुणमभ्यङ्गे कुष्ठकण्डूघ्नम् ।। 2 ।।

चरकात्कुष्ठे श्वेतकरवीरादितैलम् । ||124||

125. कुष्टकटुकलम्बादितैलम्

कटुकलम्बो बीजं द्वे तुत्थं

रोचनाहरिद्रे द्वे बृहतिफलवेरण्ड ।

सविशालचित्रको मूर्वा कासिसं हिङ्गु-

शिग्रुत्र्यूषणसुरदारुचित्रकविडङ्गम् ।। 1 ।।

लाङ्गलीकटुकाक्षारः सरोहिणी

चैव सर्षपतैलं कल्कैर्मूत्रे ।

चतुर्गुणे गवं साध्यं कण्डूकुष्ट-

विनाशनमभ्यङ्गाद्वातकफहारि ।। 2 ।।

चरकात्कुष्टे कटुकलम्बादितैलम् । ||125||

126. भल्लातकतैलम्

भल्लात्र्यूषणसिन्धुजातदहनैः कासीसिद्धार्थकैः ।

गोलोमिसुरदारुताळकशिला दुर्गन्धगन्धोत्कटैः ।। 1 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

सिन्धूराभयसिक्ततुत्थकुवरिक्षारं हिमारञ्जनि
गोमूत्रे सवज्रभानुपयसा तैलं सुप क्वं शनैः ।
✽मालाकाक्षकपौण्डरीकपिटकैः ग्रन्थ्यार्मिदान्यापचे-
नेकाङ्गश्वयथुव्रणानुपचनीसन्दारणोक्तिव्रतान् ।। 2 ।।
तत्रान्तरत्कुष्टे भल्लातकाद्यतैलम् । ||126||

127. कुष्टे कनकक्षीरादितैलम्

कनकक्षीरभार्गी दन्तिफलानि मूलं च जातिप्रलापसर्षप-
लशुनविडङ्गं करञ्जत्वक्सप्तच्छदार्कमूलत्वग्निम्बचित्रका ।
स्फोकगुञ्जैरण्डबृहतिमूलञ्च सुरासानकफलानि कुष्टं तुम्बूरुपाठा-
मुस्तामूर्वाचषग्रन्थ्या एरण्डराजकशिग्रुत्र्यूषणभल्लातकक्षवकाः ।।1।।
हरिताळमवात्पुष्टं तुत्थककम्पि-
ल्लकोऽमृतांश्च सौराष्ट्रकासीसम् ।
दावित्वक्सर्जिकालवणं कल्कैरेतै-
स्तैलं यं सर्षपमथवा तैलम् ।। 2 ।।
गोमूत्रे चतुर्गुणे साध्यं कटुकात्प्रसिद्धम् तेन मण्डलान्याशु ।
भित्वा भिषगभ्यङ्गात्कण्डूकोर्वा सुखविनिहन्यत् ।। 3 ।।
चरात्कुष्ठकनकक्षीराद्यं तैलम् । ||127||

✽ अपपाठः चिन्तनीयः ।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

128. विषमुष्टितैलम्

विषतरुफलमज्ञप्रस्थं युग्मेर्कशिग्रु-
स्वरसलिकुचवारिं प्रस्थमेकैकशश्च ।
कनकवरणचित्रं पत्रनिर्गुण्डिकास्नूक्
सुरसतुरगगन्धावैजयन्तिरसश्च ।। 1 ।।
स्वरसमपि च चिञ्चापीलुकशैलेयकाद्रप्रभवमपि च सर्पि-
क्षीरचित्रोत्तमं च तैलं सकलमपि मिलित्वा तैलसाम्येन ।
युक्तं लशुनसरळयष्टिकोष्टसिन्धूत्थकं च दहनमिशिकणानां
कल्कयुक्तं सुसिद्धं हरति सकलवातान् घोररूपानसाध्यान् ।।3।।
प्रतिदिनमनुलेपान् पथ्ययुक्तं सुजन्तो । ||128||

129. बिन्दुसारदार्व्यादितैलम्

दार्विगण्डीरसंयुक्तैः कासमर्दकसम्भवैः ।
पलेकर्कोटकियास्तु स्वरसेन समन्विते ।। 1 ।।
स्नुहिक्षीरसिता दार्वी गृहधूमपणिजकैः ।
रालाविडङ्गमगदौ गौरसर्षपनागरैः ।। 2 ।।
चक्रमर्धकताळीसवाकुचिनक्तमालकैः ।
मूलकस्य च बीजैश्च सुरसारस्ववच्छदैः ।। 3 ।।
सक्षारलवणोपेतैर्गोमूत्रपरिपाचितैः ।
कटुतैलस्थितैः पक्वैः सम्यग्रस्विमलस्तिभिः ।। 4 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

क्षतमाशु नराणान्त हन्याद्येतत्प्रलेपनम् ।
दद्रूविचर्चिका कण्डूपममर्भक्तकास्तथा ।। 5 ।।
बिन्दुसारदार्व्याद्यं तैलम् । ||129||

130. सिन्दूराद्यतैलम्

सिन्दूरशङ्खचूर्णं हरिताळमनश्शिला यवक्षारैः कासीस-
कल्कसम्भवं गन्धाह्वा संयुतैस्तैलं दिनकरतप्तम् ।
पामाविचर्चिकाकुष्ठकिटपादीन् नाशयति लेपमात्रा-
द्भूयोभूयः कपालमष्टिस्वरनादासिन्दूराद्यतैलम् ।। 1 ।।
||130||

131. गुग्गुलादितैलम्

गुग्गुलुमरीचविडङ्गैः सर्षपकासीसमुस्तुसज्ञरसैः ।
श्रीवेष्टकागन्धैर्मनश्शिलाकुष्ठकम्पिल्लैः ।। 1 ।।
उभयहरिद्रासहितैः कटुतैलविमिश्रितैरिभिः ।
आदित्यरश्मिपक्वैकुष्ठसुपिष्टं च नक्तम् ।। 2 ।।
चरकात्कुष्टे गुग्गुलाद्यः तैलम् । ||131||

132. विषागन्धातैलम्

कम्पिल्लकनिशायुग्मशालीनिर्यासचित्रकान् ।
पुरकिटादिसंयुक्तान् फलकैश्च विचूर्णितैः ।। 1 ।।
एकीकृत्वा समैरेभिर्विषस्यापि फलद्वयम् ।
आतपे स्थापयेद्धीमान् कटुतैलपरिप्लुतम् ।। 2 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

विषागदमदं लेपाद्दद्रुसिध्मविचर्चिकाः ।
हन्तिपामविसर्पांश्च दुष्टव्रणभगन्दरान् ।। 3 ।।
चरकाद्विषागन्धतैलम् । ||132||

133. विडङ्गादितैलम्

विडङ्गानि स्नुहिक्षीरमर्कक्षीरसुधामपि ।
गुलञ्जफलानि गण्डीरं श्यामानिर्दहनिमपि ।। 1 ।।
बतैर्गोत्रसम्पिष्टैस्तैलसिद्धं निदापयेत् ।
क्रिमये पूरणादेव नश्यन्तपि विलेपनम् ।। 2 ।।
भेदात्कुष्टे विडङ्गाद्यं तैलम् । ||133||

134. बिन्दुसारार्दकतैलम्

आर्द्रकस्यर्कदुग्धस्य स्नुहिक्षीरं पृथक् पृथक् ।
द्वे द्वे फले तु द्विफलं सिन्दूरस्य समावपेत् ।। 1 ।।
हृत्तूर्यकर्षमिश्राणि कटुतैलस्य पाचयेत् ।
फलानि दत्ता चाभ्यङ्गात्कण्डूरोगविनाशनम् ।। 2 ।।
बिन्दुसारार्दकं तैलम् । ||134||

135. जीवन्त्यादितैलम्

जीवन्तिमञ्जिष्ठा दार्वीकम्पिल्लतुत्थरविदुग्धकम् ।
एष घृततैलपाके सिद्धसिद्धे च सज्ररसः ।
देयस्समधूच्छिष्टो विपादेका शाम्यते ।। 1 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

भक्ताचमैककुष्ठपिटकं कुष्ठशाम्युत्पलं वचा ।। 2 ।।

चरकात्कुष्टे जीवन्त्यादितैलम् । ॥135॥

136. द्विपञ्चमूलादितैलम्

द्विपञ्चमूल्यौ त्रिफलाचित्रको देवदारु च
एकाष्ठिलात्वपामार्गः श्रेयसि वायसि सुधा ।
बला भार्जि पृथक्पर्णिसुवहामदयन्तिका
विशाल्योशीरकाश्मर्यहिंस्रादार्व्यास्तथाग्निकः ।। 1 ।।

चिरबिल्वमशोकश्च श्वकलांशुमतिं तथा ।
पयस्या पीलुपर्णि च सगुडूची शतावरी ।। 2 ।।

एषान्पञ्चफलान्भागान् जलद्रोणेषु सप्तसु ।
अष्टभागावशेषेण पचेत्तैलाढकं शनैः ।। 3 ।।

कुष्ठं च शतपुष्पां च त्र्यूषणं चित्रकं वचा ।
देवदार्वागरुश्रेष्ठविडङ्गं मुक्तकं तथा ।। 4 ।।

अश्वगन्धा स्थिरा पाठा मूर्वाश्योनाकमेव च ।
पिप्पल्यौ शृङ्गिवेरं च तुदन्ति हिङ्ग्वम्लवेतसा ।। 5 ।।

अनेन गर्भेण भिषक् कषायेण च साधयेत् ।
सिद्धं सितं च पूतं च क्षौद्रेण सहसं शृजेत् ।। 6 ।।

तदस्य दद्यात्पानार्थं तदेवाभ्यञ्जनं भवेत् ।
ऊरुस्तम्बं शिरोत्पन्नं तैलेनानेन शाम्यति ।। 7 ।।

आढ्यवातांशिपदानि बुडवातं च नाशयेत् ।। 8 ।।

भेदादूरुस्तम्भे द्विपञ्चमूलाद्यं तैलम् । ॥136॥

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

137. अर्शसि चित्रकादितैलम्

चित्रकं मदनं पीलु शृङ्गवेरं सुकाननाम् ।
श्रोतोजं सैन्धवं दन्तिहरिताळं मनश्शिला ।। 1 ।।
ताळीसं करवीरस्य मूलं लागलकिवचा ।
भद्रकं क्षीरकां चैव स्वर्णक्षीरे च पेषयेत् ।। 2 ।।
स्नूह्यर्कक्षीरकुडजौ पच्यमाने प्रदापयेत् ।
मूत्रे चतुर्गुणे तैलं पक्वामर्शां हितं भवेत् ।। 3 ।।
क्षारकर्मकरं ह्येतदभ्यङ्गात्तैलमुत्तमम् ।। 4 ।।
खरमञ्जर्यादर्शासि चित्रकाद्यं तैलम् । ||137||

138. महाकषायतैलम्

उदुम्बरवटा चैव प्लक्षं पिप्पलमेव च ।
मधूकमाम्रं सर्जश्च जम्बूद्वयमदार्ज्जुनम् ।। 1 ।।
कम्पिल्लकं प्रियालं च कदम्बं तिन्दुकं तथा ।
पलाशलोद्रसम्मिश्रं बदरं पद्मकेसरम् ।। 2 ।।
शिरीषबीजकं चैव रक्तचन्दनकं तथा ।
एतेषां क्वाथकल्काभ्यां तैलं मन्दाग्निसादितम् ।। 3 ।।
नाम्नौ महाकषायञ्च क्षिप्रमभ्यञ्जनाद्धरेत् ।
व्रणांस्तु देहिनामेतच्चिरकाल भवानपि ।। 4 ।।
तन्त्रान्तरां महाकषायतैलम् । ||138||

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

139. स्कन्धाख्यतैलम्

यष्ट्याह्वा प्रपुन्नाटबीजफलानि व्योषार्कवज्रपयः
सिद्धार्थत्रिफला विडङ्गहुतभुक्तेजोवशीशारिबे ।
मञ्जिष्ठासननक्ततुत्थकनिशासिन्धूर्वराचन्दनैः
सिद्धमार्कवकाकमाचिकरसेस्तैलव्रणे शोधनम् ।। 1 ।।
स्कन्धाख्यमेतं नाम्नकनाडिरोपणमुत्तमम् ।
दृष्टव्रणापहृद्ग्रन्थिगण्डमालाहरं परम् ।। 2 ।।
नामनितकं स्कन्धाख्यतैलम् । ||139||

140. महावीर्यतैलम्

शशमार्जारयोबभ्रोः कफे वृकवराहयोः ।
मासानां द्वे तुले सम्यक्पचे द्रोणेषु सप्तसु ।। 1 ।।
अष्टभागावशेषेण तेन तैलाढकं पचेत् ।
करण्डकाकचाषाणां गुब्द्रस्याभोशुकस्य च ।। 2 ।।
कलविङ्ककलिङ्गानां कुक्कुटस्यचयावसा ।
मांसस्य दापयेत्तेषां पित्तान्येव च लाभकः ।। 3 ।।
अपामार्गफलं भार्गी शैरीषं बीजमेव च ।
फणिज्ञकं विडङ्गानि त्र्यूषणं हिङ्गुकट्पलम् ।। 4 ।।
हस्तिवल्या शिरीषस्या ककुभस्यासनस्य च ।
पलासस्यारिमेदस्य मूलं बीजं च संहरेत् ।। 5 ।।
पिचुमन्दस्य निर्यासं संसल्लक्या गुग्गुलुस्तथा ।
हिङ्ग्वम्लवेतसं चापि देवदारुनिदिग्धिका ।। 6 ।।

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

तुल्यान्येतानि गर्भस्या तत्तैलं कर्णपूरणम् ।
नावनं चावगाहं च शिर्षक्रिमिविनाशनम् ।। 7 ।।
तैलस्यास्य प्रणीतस्य गन्धेव क्रिमयस्थिराः ।
नस्यन्ति न विवर्धन्ते बलात्सुबहदोऽपि वा ।। 8 ।।
युक्त्यान्निष्क्रिमयस्तैलं नस्यन्ति प्रतिपादितम् ।
तैलमेतन्महावीर्यं सर्वक्रिमिविनाशनम् ।। 9 ।।
भेदात् क्रिमिचिकित्सिते महावीर्यं तैलम् । ||140||

141. फणिज्ज्रकतैलम्

पञ्चवल्कलादितैलपञ्चवल्कनिशागोऽसि कषाये
तिलं पचेत् रम्भोदकन्दमधुकत्वत्सेन्यामयचन्दनैः ।
हितं तत्तैश्यके कुष्ठे विसर्पक्षेदवत्यपि ।। 1 ।। ||141||

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ಅನುಬಂಧ

ವಿವಿಧ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಕರೆಯುವ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ವಾಜಿಗಂಧ, ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯುಮದ್ದಿನ ಗಿಡ, ಅಂಗರಬೇರು, ಅಂಗಾರಗೆಡ್ಡೆ, ಅಮರಕೀರೆಗೆಡ್ಡೆ, ಹಿಂದಿಯಲ್ಲಿ ಅಸಗಂದ್, ತೆಲಗಿನಲ್ಲಿ ಪನ್ನೇರುಗಡ್ಡ, ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ಅಮುಕಿರಾಮ್ ಕಳಂಗು, ಲ್ಯಾಟಿನ್ ವಿತ್ನಿಯಸಾಮ್ನಿಫೆರಾ ಪರ್ಯಾಯಪದಗಳು ಅಶ್ವಗಂಧಾ, ವಾಜಿಗಂಧಾ, ಕಂಚುಗ, ಅಶ್ವಾವರೋಹಕ, ವಾರಾಹಕಿರಣೀ, ತುರಗಿ, ಬಲ್ಯಾ; ವಾಜೀಕರೀ ಸ್ಮೃತಾ.

ಪ್ರಭೇದ ಎರಡು ವಿಧ. A. 1.ಬಿಳಿಯ ಬೇರು
2. ಕೆಂಪು ಬೇರು

B. 1. ದೇಶೀಯ (ನಾಟಿ)
2. ನಾಗೂನಿ (ಅಸಗನ್)

ಉಪಯುಕ್ತ ಭಾಗಗಳು : ಬೇರು, ಎಲೆ ಮತ್ತು ಬೀಜ

ಬೆಳೆಯುವ ದೇಶಗಳು : ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಮಾಳವದೇಶದಲ್ಲಿ ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೃಷಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಗುಣಗಳು : ಅಶ್ವಗಂಧಾ, ಕಷಾಯೋಷ್ಣ, ತಿಕ್ತಾ, ವಾತಾ, ಕಫಾಹತ, ವಿಷವ್ರಣ, ಕ್ಷಾಯಾಂತಿ, ಕಾಂತೇವೀರ್ಯ, ಬಲಪ್ರದಾ

ರಸ : ಮಧುರ, ಕಷಾಯ, ತಿಕ್ತ

ವಿಪಾಕ : ಮಧುರ, ವಿಪಾಕ

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ವೀರ್ಯ : ಉಷ್ಣವೀರ್ಯ

ಗುಣ : ಗುರುಸ್ನಿಗ್ಧ ಗುಣವುಳ್ಳದ್ದು

ದೋಷಘ್ನತ : ಕಫವಾತಘ್ನ

ಕರ್ಮ : ಶುಕ್ರಲ, ವೃಷ್ಯ, ರಸಾಯನಬಲ್ಯ

ಉಪಯೋಗ : ಶೋಥ, ಶ್ವಿತ್ರ, ಕ್ಷಯ

ರಸಾಯನಿಕ ಸಂಯೋಜನೆ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ನಿಫೆರಿನ್ ಎಂಬ ಅಲ್ಕಲೈಡ್ ಇದ್ದು ಇದರಿಂದ ಮಾನಸಿಕ ಉದ್ವೇಗ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ನಿದ್ರಾಜನಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಸಕ್ಕರೆ ಅಂಶವನ್ನು ಕುಂಠಿತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಗೋಂದು ಮತ್ತು ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಣ್ಣದ ದ್ರವ್ಯವಿರುತ್ತದೆ.

ಉಪಯೋಗಗಳು : ಅಶ್ವಗಂಧಾರಿಷ್ಟ, ಅಶ್ವಗಂಧಾದಿ ರಸಾಯನ, ಅಶ್ವಗಂಧಾದಿ ಚೂರ್ಣ ಮುಂತಾದವುಗಳು.

ಮೂಲೈರ್ವಾಪ್ಯಾಶ್ವಗಂಧಾಯ ಕ್ಷೌದ್ರಸರ್ಷಪವಲ್ಮೀಕ |
ಮೈತ್ರಿಕಾಸಂಯುತೈರ್ಭಿಷಕ್ ಗಾಢಮುತ್ಸಾದನಂ ಕುರ್ಯಾತ್ ||
ಊರುಸ್ತಂಭೇ ಪ್ರಲೇಪನಮ್ |

ಊರುಸ್ತಂಭಕ್ಕೆ ಅಶ್ವಗಂಧದ ಬೇರು, ಜೇನುತುಪ್ಪ, ಸಾಸಿವೆ, ಹುತ್ತದ ಮಣ್ಣು ಇವುಗಳ ಲೇಪನ ಮಾಡಿದರೆ ಗುಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕ್ಷೀರಪಿಬೇತ್ ವಾಪ್ಯಥ ವಾಜಿಗಂಧಾ
ವಿಪಕ್ವಮೇವ ಲಭತೇ ಚ ಪುಷ್ಟಿಮ್ |
ತದುತ್ಥಿತಂ ಕ್ಷೀರಘೃತಂ ನೇತಾಢ್ಯಂ
ಪ್ರಾತಪಿಭೇದ್ವಾಥ ಪಯೋಽನುಪಾನಮ್ ||

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ಅಶ್ವಗಂಧಿಯ ಸಿದ್ಧಕ್ಷೀರವನ್ನು ಅಥವಾ ಈ ಸಿದ್ಧಕ್ಷೀರದಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪ ಮತ್ತು ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆಯನ್ನು ಬೆರಸಿ ಮುಂಜಾವಿನಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕು.

ಸಿತಾಶ್ವಗಂಧಾಮಗದೋದ್ಭವಾನಾಂ
ಚೂರ್ಣಂ ಘೃತಕ್ಷೌದ್ರಯುತಂ ಪ್ರಲಿಹ್ಯಾತ್ |

ಕ್ಷಯರೋಗಕ್ಕೆ ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ ಅಶ್ವಗಂಧ ಹಿಪ್ಪಲಿ ಇವುಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಜೇನುತುಪ್ಪ ಮತ್ತು ತುಪ್ಪದೊಳಗಿಂದ ಕೊಡಬೇಕು.

ಅಶ್ವಗಂಧಕಷಾಯೇ ಚ ಕಲ್ಕೇ ಕ್ಷೀರಚತುರ್ಗುಣ
ಘೃತಪಕ್ವಂ ತು ವಾತಘ್ನ ವೃಷ್ಯಂ ಮಾಂಸವಿವರ್ಧನಮ್ ||

ವಾತಾವ್ಯಾಧಿಗೆ : ಅಶ್ವಗಂಧಿಯ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಅದರ ಕಲ್ಕವನ್ನೇ ಹಾಕಿ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಸುಶ್ರುತ ಘೃತಪಾಕ ವಿಧಿಯಿಂದ ಅಶ್ವಗಂಧ ಘೃತವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ಈ ಘೃತವು ವಾತನಾಶಕವಾಗಿದ್ದು ವೃಷ್ಯ ಮತ್ತು ಮಾಂಸವರ್ಧಕವಿರುತ್ತದೆ.

ಗೋಮೂತ್ರಪಿಷ್ಟಾಮಥಾವಾಶ್ವಾಗಂಧಾ (ಉದರಚಿಕಿತ್ಸೆ)

ಉದರರೋಗದಲ್ಲಿಯ ಶೋಥಕ್ಕೆ ಅಶ್ವಗಂಧಿಯನ್ನು ಗೋಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಲೇಪನ ಮಾಡಬೇಕು.

ಕ್ವಾಥೇ ನಹಯಗಂಧಾಯಾಃ ಸಾಧಿತಂ ಘೃತಂಪಯಃ |
ಋತುಸ್ನಾತಾ ಬಲಾ ಪೀತ್ವಾದ್ಧ್ಯತ್ತೇ ಗರ್ಭಂ ನ ಸಂಶಯ ||

ಮದ್ಯತ್ವನಾಶಕ ಋತುಸ್ನಾತ ಅಬಲೆಯು ಅಶ್ವಗಂಧಾಘೃತವನ್ನು ಸೇವಿಸಿದರೆ ನಿಶ್ಚಿಂತವಾಗಿ ಗರ್ಭವತಿಯಾಗುತ್ತಾಳೆ.

ಪೀತಾಶ್ವಗಂಧಾ ಪಯಸಾರ್ಧ್ಯಮಾಸಂ ಘೃತೇನ ತೈಲೇನ
ಸುಖಾಂಬುನಾವಾ ಕೃಶಸ್ಯ ಪುಷ್ಟಿರ್ವಪುಷೋ ವಿಧ್ಯತೇ

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ಬಾಲಸ್ಯ ಶಸ್ಯಸ್ಯ ಯಥಾವೃಷ್ಟಿಃ ||

ಶಿಶುತಾರ್ಶಹರ ಅರ್ಧಮಾಸದವರೆಗೆ ಅಶ್ವಗಂಧಿಯ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಹಾಲು ಅಥವಾ ಘೃತ ಅಥವಾ ತಿಲತೈಲ ಅಥವಾ ಬೆಚ್ಚಗಿನ ನೀರು ಇದರ ಕೂಡ ತಕ್ಕೊಂಡರೆ ಕೃಶಮನುಷ್ಯನು ಪುಷ್ಟನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಪಾದಂ ಕಲ್ಕೇಽಶ್ವಗಂಧಾಯಾಃ ಕ್ಷಿತಿದಶಗುಣೇ ಪಚೇತ್ |
ಘೃತಂ ಪೇಯಂ ಕುಮಾರರಾಣಂ ಪುಷ್ಟಿಕೃತ್ ಬಲವರ್ಧನಮ್ ||

ಬಲವರ್ಧನಕ್ಕೆ : ಅಶ್ವಗಂಧಿ ಕಷಾಯದ 1/4 ಅದರ ಕಲ್ಕವನ್ನೇ ಸೇವಿಸಿ ಹತ್ತು ಪಟ್ಟು ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಘೃತಪಾಕ ವಿಧಿಯಿಂದ ಘೃತವನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಪ್ರತಿದಿನ ಕೊಟ್ಟರೆ ಬಲವರ್ಧನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಗೋಮೂತ್ರಪಿಷ್ಟಾಮಥವಾಶ್ವಗಂಧಾ
ಪೀತ್ವಾಶು ಹನ್ಯಾತ್ ಉದರಂ ಪ್ರವೃದ್ಧಂ
ಕೃಮೀನ್ ಸಶೇಥಾನುದರಂ ಚ ದೂಷ್ಯಮ್ | (ಶೋಡಲ)

ಗೋಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಗಂಧಿಯನ್ನು ಅರೆದು ಕುಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ಉದರವೃದ್ಧಿಯು ತೀವ್ರವೇ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಶೋಥಸಹಿತವಾದ ಉದರವು ಸಹ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಶಿಶಿರಯೋಽಶ್ವಗಂಧಾಯಾಃ ಕಂದಚೂರ್ಣಲೋನ್ಮಿತಮ್ |
ಮಾಸಮತ್ತಿಸಮಧ್ವಾಜ್ಯಸುವೃದ್ಧೋಽಪಿ ಭವೇದುವ್ಯ ||

ರಸಾಯನಾರ್ಥ : ಶಿಶಿರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಗಂಧಿಯ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಫಲಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪ ಮತ್ತು ಜೇನುತುಪ್ಪದ ಕೂಡ ಒಂದು ತಿಂಗಳುಗಳವರೆಗೆ ತಿಂದರೆ ವೃದ್ಧಮನುಷ್ಯನು ಸಹ ತರುಣನಾಗುತ್ತಾನೆ.

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ಪಿಪ್ಪಲಿನಾಗರಂ ಪಾಠಾಂ ಶ್ವದಂಷ್ಟ್ರಾಂ ಚ ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಕ್ |
ಭಾಗಾಂ ಸ್ತ್ರಿಪಲಿಕಾನ್ ಕೃತ್ವಾ ಕಷಾಯಮುಪಕಲ್ಪಯೇತ್ ||

ಹಿಪ್ಪಲಿ ಶುಂಠಿ ಅಗುಳಶುಂಠಿ ನೆಗ್ಗಿಲು ಇವುಗಳನ್ನೂ ತೊಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು 640 ತೊಲಿ ನೀರು ಹಾಕಿ ಅವುಗಳ ಕಷಾಯ ಮಾಡಬೇಕು.

ಗಂಡೀರಂ ಪಿಪ್ಪಲಿಮೂಲಂ ವ್ಯೋಷಂ ಚವ್ಯಂ ಚ ಚಿತ್ರಕಮ್ |
ಪಿಷ್ಟ್ವಾ ಕಷಾಯೇ ವಿನಾಯೇತ್ ಪೂತೇದ್ಧಿಪಲಿಕಂ ಪೃಥಕ್ ||

ಕಾಲುಭಾಗ ಉಳಿಯಲು ಅದನ್ನು ಸೋಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಗಂಡೀರ ಕಮಠ ಶಾಕ ಅಥವಾ ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಒಂದು ಗೆಡ್ಡೆ, ಮೋಡಿ ಶುಂಠಿ ಮೆಣಸು ಹಿಪ್ಪಲಿ ಚವಕ ಚಿತ್ರಕ ಇವುಗಳ ಕಲ್ಕವನ್ನು 8.8 ತೊಲಿ ಹಾಕಬೇಕು.

ಪಲಾನಿ ಸರ್ಪಿಷಸ್ತಸ್ಮಿಂಶ್ಚತ್ವಾರಿಂಶತ್ ಪ್ರಯೋಜಯೇತ್ |
ಚಾಂಗೇರಿಸ್ವರಸಂ ತುಲ್ಯಂ ಸರ್ಪಿಷಾ ದದಿಷದ್ಗುಣಮ್ ||

160 ತೊಲಿ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಅಷ್ಟೇ ಚಾಂಗೇರಿ (ಪುಳ್ಳಂಪುರುಚಿ) ರಸವನ್ನು ಆರುಪಾಲು ಮೊಸರನ್ನು ಹಾಕಿ ತಯಾರಿಸಬೇಕು.

ಮೃಧ್ವಗ್ನಿನ ಸಾದಯೇತ್ತಾನ್ ಸಿದ್ಧಂ ಸರ್ಪಿರ್ನಿಧಾಪಯೇತ್ |
ತದಹಾರೇ ಪರಯೋಕ್ತವ್ಯಂ ಪಾನೇ ಪ್ರಯೋಗಿಕೇ ವಿಧೌ ||

ಸಣ್ಣದಾಗಿ ಹುರಿ ಹಚ್ಚಿ ಆ ಘೃತವನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಇಡಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಪ್ರತಿದಿನ ಅನ್ನಪಾನಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು.

ಗೃಹಣ್ಯರ್ಶೋ ವಿಕಾರಘ್ನಂ ಗುಲ್ಮಹೃದ್ರೋಗನಾಶನಮ್ |
ಶೋಯಲಿಹೋ ಮೂತ್ರಕೃಛ್ರ ಜ್ವರಾಪಹಮ್ ||

ಇದು ಸಂಗ್ರಹಣಿ ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ ಗುಲ್ಮ ಹೃದ್ರೋಗ ಬಾಹು ಪ್ಲೀಹ ಉದರ ಹೊಟ್ಟೆಯುಬ್ಬುರ ಮೂತ್ರಕೃಛ್ರಜ್ವರ ಇವುಗಳು ಶಮನವಾಗುತ್ತವೆ.

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ಕಾಸಹಿಕ್ಕಾರುಚಿಶ್ವಾಸಸೂದನಂ ಪಾರ್ಶ್ವಶೂಲನತ್ |
ಬಲಪುಷ್ಟಿಕರಂ ವರ್ಣ್ಯಮಗ್ನಿಸಂದಿಪನಂ ಪರಮ್ ||

ಕೆಮ್ಮು ಬಿಕ್ಕು ಅರುಚಿ ಶ್ವಾಸ ಪಾರ್ಶ್ವಶೂಲಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವುದು ಬಲಪುಷ್ಟಿ ವರ್ಣಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರದೀಪ್ತ ಮಾಡುವುದು.

ಚೂರ್ಣಂ ಹಯಗಂಧಯಾಃ ಸಿತಯಾ ಸಹಿತಂ ತಥಾ |
ಸರ್ವೇಷಾಲಿಡಮನಿದ್ರಾಯಾಮಾಶ್ವೇವ ಸಿದ್ಧಿದಮ್ ||

ನಿದ್ರಾನಾಶಕ್ಕೆ ಅಶ್ವಗಂಧಿಯ ಚೂರ್ಣ ಮತ್ತು ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆಯನ್ನು ತುಪ್ಪದ ಕೊಡ ತಕ್ಕೊಂಡರೆ ತೀವ್ರವೇ ನಿದ್ದೆ ಬರುತ್ತದೆ.

ತಥಾಶ್ವಗಂಧಾಸುರಸಾ ಬೃಹತಿ ಪಿಪ್ಪಲಿ ಘೃತಂ
ಧೂಪನುಹಿತಮರ್ಶಸಾಮ್ |

(ವಂಗಸೇನ) ಗುದಾರ್ಶಕ್ಕೆ : ಅಶ್ವಗಂಧಿ ತುಲಸೆ ರಿಂಗಣೀ ಹಿಪ್ಪಲಿ ತುಪ್ಪ ಇವುಗಳ ಧೂಪವನ್ನು ಅರ್ಶಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕು.

ಅಪಾಮಾರ್ಗಾಶ್ವಗಂಧಾ ಚ ತಾಲಪ್ರತಿಸುವರ್ಚಲಾ |
ಉತ್ಪಾದನೇ ಪ್ರಶ್ಯಸ್ಯಂತೇ ಕಾಕೋಲ್ಯಾದಿಶ್ಚ ಯೋಗಣ ||

ಕಂಪವಾತಕ್ಕೆ ಅಶ್ವಗಂಧ ಚೂರ್ಣ, ವಾನರಿಚೂರ್ಣ ಸಮಭಾಗ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ ಮತ್ತು ತುಪ್ಪದೊಡನೆ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಸಾಯಂಕಾಲ ಎರಡು ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಸೇವಿಸಿದರೆ ಕಂಪವಾತ ಗುಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪಂಚಮೂಲಾದಿಘೃತ :

ಪಂಚಮೂಲಾಜಾಜಿಪಿಪ್ಪಲಿಮೂಲಾಸ್ಯೆಂಧವೈ |
ವಿಡಂಗತ್ರೂಪಣಶಟಿರಾಸ್ನಾ ಕ್ಷಾರದ್ವಯೈಘೃತಮ್ ||

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ಶುಕ್ತೇನ ಮಾತುಲಂಗಸ್ಯ ಸ್ವರಸೇನಾರ್ದಕಸ್ಯ ಚ |
ಶುಷ್ಕಮೂಲಕಂ ಕೋಲಾಂಬುಚಕ್ರಿಕಾದಾಡಿಮಸ್ಯ ಚ ||
ತಕ್ರಮಸ್ತು ಸುರಾಮಂಡಸಾವಿರಕತುಷೋದಕೈ |
ಕಾಂಚಿಕೇನ ಚ ತತ್ ಪಕ್ವಮಗ್ನಿದೀಪ್ತಿಕರಂ ಪರಮ್ ||
ಶೂಲಗುಲ್ಮೋದರಶ್ವಾಸಕಾಸಾನಿಲಕಫಾಪಹಮ್ |
ಸಬೀಜಪೂರಕರಸಂ ಸಿದ್ಧಂ ಮೇತ್ಶೈಪಾಯಯೇದ್ ಘೃತಮ್ ||

ಬೃಹತ್‌ಪಂಚಮೂಲ ಅಣಲೆ ಜೀರಿಗೆ ಮೋಡಿ ಸೈಂದವ ವಾವಡಿಂಗ ತ್ರಿಕಟು ಕಚೋರ ರಾಸ್ನಾ ಸಜ್ಜೀಖಾರ, ಜವಖಾರ ಇವುಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಘೃತದ ಕಾಲು ಭಾಗ ಘೃತದಷ್ಟೇ ಶುಕ್ತ ಅಷ್ಟೇ ಮಾದಳದ ರಸ, ಹಸಿಶುಂಠಿಯ ರಸ, ಒಣಮೂಲಂಗಿ ಬೋರೆ, ಚಾಂಗೇರಿ ದಾಳಿಂಬ ತೋಟಗಳ ಕಷಾಯಮಜ್ಜಿಗೆ ಮೊಸರಿನ ನೀರು ಸುರಾಮಂಡ ಸೌವೀರಕ (ಹೊಟ್ಟು ತೆಗೆದ ಜವೆಯ ಅಂಬಲಿ) ತುಷೋದಕ ಕಾಂಜಿಕ ಅಂಬಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ತುಪ್ಪ ಹಾಕಿ ಘೃತವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ಇದು ಬಹಳ ಅಗ್ನಿದೀಪಕವೂ ಶೂಲ, ಗುಲ್ಮ, ಉದರ, ಶ್ವಾಸಕೋಶ ವಾತಕಫಗಳ ನಾಶಕವು ಆಗಿದೆ. ತುಪ್ಪದ ನಾಲ್ಕು ಪಾಲು ಮಾದಳದ ರಸವನ್ನು ಹಾಕಿ ಮೇಲಿನ ಕಲ್ಕ ಮತ್ತು ದ್ರವಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಘೃತವನ್ನು ಕುಡಿಸಬೇಕು. ಇವುಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ತೈಲವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಈ ಔಷಧಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಬಿಸಿನೀರಿನೊಡನೆ ಕುಡಿಯಬೇಕು. ವಾತಕಫದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಥವಾ ವಾತದಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾದ ಸಾಮಕಫದಲ್ಲಿ ಪಚನಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಇದು ಒಳ್ಳೆಯ ಅಗ್ನಿದೀಪಕವಾಗಿದೆ.

ಫಲಕಾಲೇ ಸಮುದ್ಧೃತ್ಯ ಸಿಕತಾಯಂ ನಿದಾಪಯೇತ್ |
ಸಪ್ತಾಹಮಾತಪೇ ಶುಷ್ಕಂ ತತೋ ಮಜ್ಜನಮುದ್ಧರೇತ್ ||
ತೈಲಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಂ ಜಲೇ ಪಕ್ತ್ವಾ ತಿಲವಧ್ವಾ ಪ್ರಪೀಡಯ |

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ಚ ಲಿಹ್ಯಾದೇರಂಡತೈಲೇನ ಕೃಷ್ಟಂ ತ್ರಿಕಟುಕಾಂಚಿತಮ್ ||
ಸುಖೋದಕಂ ಚಾನುಪಿಬೋದೇಷ ಯೋಗೋ ವಿರೇಚಯೇತ್ ||

ಫಲ ಬಿಡುವ ಕಕ್ಕೆ ಗಿಡದಿಂದ ಕಕ್ಕೆ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಏಳು ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಮರಳಿನಲ್ಲಿ ಹೂತಿಡಬೇಕು. ಅನಂತರ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸಿ ತಿರುಳನ್ನು ತೆಗೆದು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿಯಾಗಲೀ ಎಳ್ಳನ್ನು ಗಾಣಕ್ಕೆ ಅರೆದು ಆ ಮೂಲಕವಾಗಿಯಾಗಲಿ ತೈಲವನ್ನು ತೆಗೆಯಬೇಕು. ಹುಡುಗರಿಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳು ತುಂಬುವವರೆಗೂ ಈ ತೈಲವನ್ನು ವಿರೇಚನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. ಈ ಕಕ್ಕೆತೈಲವನ್ನು ಹರಳೆಣ್ಣೆ ಚಂಗಲಕೋಷ್ಠ ತ್ರಿಕಟು ಚೂರ್ಣಗಳೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿ ನೆಕ್ಕಿಸಬೇಕು. ಅನಂತರ ಸುಖೋಷ್ಣವಾದ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಸಿದರೆ ವಿರೇಚನ ಮಾಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಏರಂಡತೈಲತ್ರಿಫಲಾ ಕ್ವಾಥೇನ ತ್ರಿಗುಣೇನ ತು |
ಯುಕ್ತಂ ಪೀತಂ ತಥಾ ಕ್ಷೀರರಸಾಭ್ಯಾಂ ತು ವಿರೇಚಯೇತ್ |
ಬಾಲವೃದ್ಧಕ್ಷತಕ್ಷೀಣಸುಕುಮಾರೇಷು ಯೋಜಿತಮ್ ||

ಹರಳೆಣ್ಣೆಯನ್ನು ಅದರ ಮೂರರಷ್ಟು ತ್ರಿಫಲಾ ಕಷಾಯದೊಡನೆ ಹಾಲು ಮಾಂಸ ರಸಗಳೊಡನೆಯಾಗಲೀ ಮಿಶ್ರ ಮಾಡಿ ಕುಡಿಸಿದರೆ ಬಾಲರು ಮುದುಕರು ಕ್ಷತಕ್ಷೀಣರು ಸುಖಪುರುಷರು (ಸುಕುಮಾರರು)ಗಳಿಗೂ ಕುಡಿಸಿದರೆ ಸುಖವಾಗಿ ವಿರೇಚನವಾಗುತ್ತದೆ.

ನ್ಯಗ್ರೋಧ್ಯಾದಿರ್ಗಣೋ ವ್ರಣ್ಯಃ ಸಂಗ್ರಾಯಿ
ನ್ಯಗ್ರೋಧೋದುಂಬರಾಶ್ವತ್ಥ ಪ್ಲಕ್ಷಮಧುಕಕಪಿತನಕಕು
ಭಾಮ್ರಕೋಶಮ್ರುಚೋರಕಪತ್ರಜಂಬದ್ವಯಪ್ರಿಯಾಲ
ಮಧುಕರೋಹಿಣಿವಚಲಕದಂಬದರಿತಿಂದುಕಿಸಲ್ಲಕಿರೋದ್ರ
ಸಾವರರೋದ್ರಭಲ್ಲಾತಕಪಲಾಶನಂದಿವೃಕ್ಷಶ್ಚೇತಿ ||

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ನ್ಯಗ್ರೋಧಾದಿರ್ಗಣೋ ವ್ರಣ್ಯಃ ಸಂಗ್ರಾಯಿ ಭಗ್ನಸಾದಕಃ |
ರಕ್ತಪಿತ್ತಹರೋ ದಾಹಮೇದೋಘ್ನೋ ಯೋನಿದೋಷಹೃತ್ ||

ಆಲ ಹತ್ತಿ ಅರಳಿ ಬಸರಿ (ಪ್ಲಕ್ಷಃ ಬಂಗರಳಿ ಪಾರಿಸ ಪಿಪ್ಪಲಿ ಎಂದು) ಅತಿಮಧುರ ಆಮಟೆ ಮತ್ತಿ ಮಾವು ಜೂರಿಮಾವು ಲಾಕ್ಷವೃಕ್ಷ (ಚೋರಕಪತ್ರ) ಸಣ್ಣನೇರಳೆ ದಪ್ಪನೇರಳೆ ಚಾರಪೊಪ್ಪುಗಿಡ ಹಿಪ್ಪೆ ಕಟ್ಫಲ ನೀರಂಜೀ ಈಚಲು ಎಲಚಿ ತೂಪರಗಿಡ ನಾಯಿಬೇಲ ಪಟ್ಟಿಕಾರೋದ್ರ ಸಾವರಲೋದ್ರ ಗೇರು ಮುತ್ತುಗ ನಂದಿಮರ ಇವು ನ್ಯಗ್ರೋಧಾದಿವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಮೂಲಿಕೆಗಳು.

ಈ ಗಣದ್ರವ್ಯಗಳು ವ್ರಣಗಳಿಗೆ ಹಿತಕರಗಳು ಅತಿಸಾರ (ಶರೀರಸಾರಗಳನ್ನು) ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತಡೆ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಅಸ್ಥಿಭಂಗವಾದರೆ ಅವು ಮೊದಲಿದ್ದಂತೆ ಮಾಡಿ ಮುರಿದ ಮೂಳೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ರಕ್ತಪಿತ್ತದೋಷಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸುತ್ತದೆ. ಉರಿಯನ್ನು ಮೇದಸ್ಸನ್ನೂ ಹಾಗೂ ಯೋನಿದೋಷಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸುತ್ತದೆ.

ಗುಡೂಚಿ ನಿಂಬಕುಸ್ತುಂಬುರು ಚಂದನಾನಿ ಪದ್ಮಕಂ ಚೇತಿ |
ಹೇಷ ಸರ್ವಜ್ವರಾನ್ ಹಂತಿ ಗುಡೂಚ್ಯಾದಿಸ್ತು ದೀಪನ ||
ಹೃಲ್ಲಾಸಾರೋಚಕವಮೀಪಿಪಾಸಾ ದಾಹನಾಶನಂ ಉಪ್ಪಲ |
ರಕ್ತೋತ್ಪಲಕುಮುದಸೈಗಂಧಿಕಕುವಲಯಪುಂರೀಕಾಣಿಮಧುಕಮ್ ||
ಚೇತಿ ಉತ್ಪಲಾದಿರಯಂ ದಾಹಪಿತ್ತರಕ್ತವಿನಾಶನಃ |
ಪಿಪಾಸಾವಿಷಹೃದ್ರೋಗಚ್ಛರ್ದಿಮೂರ್ಛಾಹರೋಗಣ ||

ಅಮೃತಬಳ್ಳಿ ಬೇವು ಕೊತ್ತಂಬರಿ ಗಂಧಗಳು ಪದ್ಮಕಗಳು ಸೇರಿದರೆ ಗುಡುಚ್ಯಾದಿ ಗಣದ್ರವ್ಯಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇವು ಸಕಲವಿಧ ಜ್ವರಗಳನ್ನೂ ನಿವಾರಿಸುತ್ತವೆ. ಅಗ್ನಿವೃದ್ಧಿ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಬಾಯಿ ನೀರು ಕಾರುವುದು ಅರುಚಿ

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ವಮನ ನೀರಡಿಕೆ ಮೈ ಉರಿಯುವುದನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತದೆ. ನೈದಿಲೆ ಕನ್ನೈದಿಲೆ ಸೌಗಂಧಿಕಾ (ಚಂದ್ರೋದಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾಗಿ ಅರಳುವುದು) ನೀಲ ಶ್ವೇತ ಕಮಲ, ಅತಿ ಬಿಳುಪು, ತಾವರೆ ಅತಿಮಧುರ ಇವು ಉತ್ಪಲಾದಿ ಗಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ದ್ರವ್ಯಗಳು. ಇವುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದರಿಂದ ಉರಿ, ಪಿತ್ತ, ರಕ್ತ, ನೀರಡಿಕೆ, ವಿಷ, ಹೃದ್ರೋಗ, ವಮನ, ಮೂರ್ಛಾ ಈ ರೋಗಗಳು ಗುಣವಾಗುತ್ತವೆ.

ಹಪುಷೋತ್ಕಂಚಿಕಾ ದಾನ್ಯಮಜಾಜೀಕಾರವಿಶರೀ
ಪಿಪ್ಪಲೀ ಪಿಪ್ಪಲಿಮೂಲಂ ಚಿತ್ರಕೋ ಹಸ್ತಿಪಿಪ್ಪಲೀ |
ಯಮಾನೀ ಚಾಜಮೋದಾ ಚ ತಚ್ಚೂರ್ಣಂ ತಕ್ರಸಂಯುತಂ
ಮಂದಮ್ಲಕಟುಕಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಸ್ಥಾಪಯೇದ್ ದೃತಭಾಜನೇ ||
ವ್ಯಕ್ತಮ್ಲಕಟುಕಂ ಜಾತಂ ತಕ್ರರಿಷ್ಟಂ ಮುಖಪ್ರಿಯಮ್ |
ಪ್ರಪಿಭೆನ್ಮಾತ್ರಯಾ ಕಾಲೇಷ್ವನ್ನಸ್ಯತೃಪಿತಸ್ತ್ರಿಷು ||
ದೀಪನಂ ರೋಚನಂ ವರ್ಣ್ಯಂ ಕಫವಾತಾನುಲೋಮನಮ್ |
ಗುದಶ್ವಯಥುಕಂ ಧ್ವಾರ್ತಿನಾಶನಂ ಬಲವರ್ಧನಮ್ ||

ವಿದ್ವಾಂಸನಾದ ವೈದ್ಯನು ಹಪುಷ (ಹೆಬ್ಬೆ), ಕರಿಜೀರಿಗೆ, ಜೀರಗಿ, ಹವೀಜ, ಸಣ್ಣಜೀರಿಗಿ, ಕಚೋರ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಮೋಡಿ, ಚಿತ್ರಕ, ದೊಡ್ಡಹಿಪ್ಪಲಿ, ಅಜವಾನ, ಅಜಮೋದ, ಇವುಗಳ ತೊಲಿ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ತೊಲಿ ಮಜ್ಜಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹುಳಿ ಕಾರ ಮಾಡಿ ತುಪ್ಪದ ಕೊಡದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಡಬೇಕು. ಕೆಲವು ದಿವಸಗಳ ಮೇಲೆ ಬಹಳ ಹುಳಿ, ಕಾರ ಆಗಲು ಬಾಯಿಗೆ ರುಚಿ ಕೊಡುವ ಆ ತಕ್ರಾರಿಷ್ಟವನ್ನು ಊಟದ ಮೂರು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೀರಡಿಕೆಯಾದಾಗ ಕುಡಿಯಬೇಕು.

ಇದು ಅಗ್ನಿದೀಪಕ ರುಚಿಕರ ವರ್ಣಕರ ಕಫವಾತಗಳ ಅನುಲೋಮಕ ಮತ್ತು ಗುದದಲ್ಲಿಯ ಬಾವು ಹಿಂಡಿ ನೋವುಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದಲ್ಲದೇ ಬಲವರ್ಧಕವು ಆಗಿರುತ್ತದೆ.

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ಭೂನಿಂಬಕಟುಕಾವ್ಯೋಷಮುಸ್ತಕೇಂದ್ರಯವಾನ್ಸಮಾನ್ |
ದ್ವೌ ಚಿತ್ರಕಾದ್ವತ್ಸಕತ್ವಗ್ಭಾಗಾನ್ಷೋಡಶಚೂರ್ಣಯೇತ್ ||
ಗುಡಶೀತಾಂಬುನಾ ಪೀತಂ ಗ್ರಹಣಿದೋಷಗುಲ್ಮನುತ್ |
ಕಾಮಾಲಾಜ್ವರಪಾಂಡುತ್ವಮೇಹಾರುಚ್ಯತಿಸಾರನುತ್ ||

ಚಿರಾಯುತ ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ, ತ್ರಿಕಟು, ಚೇಕು, ಇಂದ್ರ, ಜವೆ, ಇವುಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದು ಭಾಗ ಚಿತ್ರಕ ಎರಡು ಭಾಗ, ಹಲಗತ್ತಿ ತೋಟೆ ಹದಿನಾರು ಭಾಗ ಇವುಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಬೆಲ್ಲ ಮತ್ತು ತಣ್ಣೀರಿನೊಡನೆ ಕುಡಿದರೆ ಸಂಗ್ರಹಣಿ ಗುಲ್ಮ ಕಾಮಾಲೆ, ಜ್ವರ, ಪಾಂಡುರೋಗ, ಮೇಹ, ಅರುಚಿ, ಅತಿಸಾರಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವುದು.

ವಚಾಮತಿವಿಷಾಂ ಪಾಠಾಂ ಸಪ್ತಪರ್ಣಾಂ ರಸಾಂಜನಮ್ |
ಶ್ಯೋನಾಕೋದಿಚ್ಯಕಟ್ವಂಗವತ್ಸಕತ್ವಗ್ದುರಾಲಭಾಃ ||
ದಾರ್ವಿಪರ್ಪಟಕಂ ಪಾಠಾಂ ಯಮಾನೀಂ ಮಧುಶೀಗ್ರುಕಮ್ |
ಪಟೋಲಪತ್ರಂ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥನ್ಯೂಧಿಕಾಂ ಜಾತಿಪಲ್ಲವಾನ್ ||
ಜಂಬ್ವಾಮ್ರಬಿಲ್ವಮಧ್ಯಾನಿ ನಿಂಬಶಾಕಫಲಾನಿ ಚ |
ತದ್ರೋಗಶಮಮನ್ವಿಚ್ಛನ್ಭೂನಿಂಬಾದ್ಯೇನ ಯೋಜಯೇತ್ ||

ಮೇಲಿನ ರೋಗಗಳ ಶಮನಕ್ಕಾಗಿ ಬಜಿ, ಅತಿವಿಷ, ಅಗಳುಶುಂಠಿ, ಸಪ್ತಪರ್ಣ, ರಸಾಂಜನ, ಹೆಮ್ಮರ, ಬಾಳದಬೇರು, ಹಲಗತ್ತಿಯ ತೋಟೆ ನೆಲಇಂಗಳ ಮರ, ಅರಿಶಿಣ, ಕಲ್ಲುಸಬ್ಬಸಿಗೆ, ಅಜವಾನ, ಮಧುಶೀಗ್ರು, ಕೆಂಪುನುಗ್ಗಿ, ಕಹಿಪಡವಲ, ಬಿಳಿಸಾಸಿವೆ, ಕಾಡುಮಲ್ಲಿಗೆ, ಮಲ್ಲಿಗೆ ಎಲೆ, ನೀರಲಮಾವು, ಬಿಲ್ವಗಳ ಮಜ್ಜ, ಬೇವುಶಾಕ (ಸಾಗ-ರಾಳದ ಜಾತಿ) ಫಲಗಳನ್ನು ಮೇಲಿನ ಭೂನಿಂಬಾದಿ ಚೂರ್ಣದೊಡನೆ ಯೋಜಿಸಬೇಕು.

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ನಾಗರಾತಿವಿಷಮುಸ್ತಂ ದಾತಕೀಂ ಸರಸಾಂಜನಮ್ |
ವತ್ಸಕತ್ವಕ್ಫಲಂ ಬಿಲ್ವಂ ಪಾಠಾಂ ತಿಕ್ತಕರೋಹಿಣೀಮ್ ||
ಪಿಬೇತ್ಸಮಾಂಶಂ ತಚ್ಚೂರ್ಣಂ ಸಕ್ಷೌದ್ರಂ ತಂಡುಲಾಂಬುನಾ |
ಪೈತ್ತಿಕೇ ಗ್ರಹಣೀದೋಷೇ ರಕ್ತಂ ಯಚ್ಚೋಪವೇಶ್ಯತೇ ||
ಅರ್ಶಾಂಸ್ಯಥ ಗುದೇ ಶೂಲಂ ಜಯಚ್ಚೈವ ಪ್ರವಾಹಿಕಮ್ |
ನಾಗರಾದ್ಯಮಿದಂ ಚೂರ್ಣಂ ಕೃಷ್ಣಾತ್ರೇಯೇಣ ಪೂಜಿತಮ್ ||

ಶುಂಠಿ, ಅತಿವಿಷ, ಜೇಕು, ದಾತಕೀಪುಷ್ಪಂ ರಸಾಂಜನ ಹಲಗತ್ತಿ ತೊಟೆ, ಇಂದ್ರಜವೆ, ಬಿಲ್ವತಿಳಲು, ಅಗಳಶುಂಠಿ, ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ ಇವುಗಳ ಸಮಭಾಗ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಜೇನು ಕಲಸಿ ಅಕ್ಕಿ ತೊಳೆದ ನೀರಿನೊಡನೆ ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಇದು ಪಿತ್ತಗ್ರಹಣಿಯನ್ನು ರಕ್ತ ಬೀಳುವುದನ್ನು ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ ಗುದದಲ್ಲಿಯ ಶೂಲ ಪ್ರವಹಿಕೆಗಳನ್ನೂ ಕಳೆಯುವುದು ಈ ನಾಗರಾದಿ ಚೂರ್ಣವು ಕೃಷ್ಣಾತ್ರೇಯವರಿಗೆ ಬಹುಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಸಮೂಲಾಂ ಪಿಪ್ಪಲೀಪಾಠಾಂ ಚವ್ಯೇಂದ್ರಯುವನಾಗರಮ್ |
ಚಿತ್ರಕಾತಿವಿಷೇ ಹಿಂಗುಶ್ವದಂಷ್ಟ್ರಾಂ ಕಟುರೋಹಿಣೀಮ್ ||
ವಚಾಂ ಚ ಕಾರ್ಷಿಕಾನ್ ಪಂಚಲವಣಾನಾಂ ಫಲಾನಿ ಚ |
ಘೃತತೈಲೇ ದ್ವಿಕುಡವೇ ದ್ವೇ ಪ್ರಸ್ಥೇ ದದ್ನ ಏವ ಚ ||
ಚೂರ್ಣೀಕೃತಾನಿ ನಿಃಕ್ವಾಥ್ಯ ಶನೈರಂತರ್ಗತೇ ರಸೇ |
ಅಂತರ್ಧೂಮಂ ತತೋ ದಗ್ಧ್ವಾ ಚೂರ್ಣಂ ಕೃತ್ವಾ ಘೃತಪ್ಲುತಮ್ ||
ಖಾದೇತ್ ಪಾಣಿತಲಂ ತಸ್ಮಿನ್ ಜೀರ್ಣೆಸ್ಯಾನ್ಮದುರಾಶನ |
ವಾತಾಶ್ಲೇಷ್ಮಾಮಯಾನ್ ಸರ್ವಾನ್ ಹನ್ಯಾದ್ವಿಷಗರಾಂಶ್ಚ ಸಃ ||

ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಮೋಡಿ ಅಗಳಶುಂಠಿ. ಚವಕ ಇಂದ್ರಜವೆ ಶುಂಠಿ ಚಿತ್ರಕ ಅತಿವಿಷ ಇಂಗು ನೆಗ್ಗಿಲು ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ ಬಜೆ ಇವುಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಒಂದೊಂದು

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ತೊಲಿ ಪಂಚಲವಣಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ತೊಲಿ ಘೃತತೈಲಗಳನ್ನು ಮುವ್ವತ್ತೆರಡು ಮೂವ್ವತ್ತೆರಡು ತೊಲಿ ಮೊಸರು ಇನ್ನೂರ ಐವತ್ತಾರು ತೊಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಕುದಿಸಿ ರಸವು ಅಟ್ಟಿಸಲು ಅದರ ಮೇಲೆ ಪರಿವಾಣವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಹೊಗೆ ಹೊರಗೆ ಹೋಗದಂತೆ ಸುಟ್ಟು ತೆಗೆದು ಚೂರ್ಣ ಮಾಡಿ ಒಂದು ತೊಲಿಯಷ್ಟು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತುಪ್ಪ ಕಲಸಿ ತಿನ್ನಬೇಕು. ಅದು ಪಚನವಾಗಲು ಮಧುರವಾದ ಆಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸೇವಿಸಬೇಕು. ಅದು ಎಲ್ಲಾ ವಾತಕಫರೋಗಗಳನ್ನು ವಿಷ ಮತ್ತು ಗರಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವುದು.

ಭಲ್ಲಾತಕಂ ತ್ರಿಕಟುಕಾಂ ತ್ರಿಫಲಾಂ ಲವಣತ್ರಯಮ್ |
ಅಂತರ್ಧೂಮಂ ದ್ವಿಪಲಿಕಂ ಗೋಪುರಿಷಾಗ್ನಿನಾ ದಹೇತ್ ||
ಸಕ್ಷಾರಃ ಸರ್ಪಿಷಾ ಪೀತೋ ಭೋಜ್ಯೋ ವಾಪ್ಯವಚಾರಿತಃ |
ಹೃತ್ಪಾಂಡುಗ್ರಹಣೀರೋಗಗುಲ್ಮೋದಾವರ್ತಶೂಲನುತ್ ||

ಕೇರು, ತ್ರಿಕಟು, ತ್ರಿಫಳೆ, ಸೈಂದವ, ಸೌವರ್ಚಲ, ಬಿಡಲವಣ ಇವುಗಳನ್ನು ಎಂಟೆಂಟು ತೊಲಿ ತಗೊಂಡು ಹೊಗೆ ಹೊರ ಹೋಗದಂತೆ ಕುಡುಗೋಲಿನ ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಸುಡಬೇಕು. ಈ ಕ್ಷಾರವನ್ನು ತುಪ್ಪದೊಡನೆ ಕುಡಿದರೆ ಅಥವಾ ಆಹಾರದೊಡನೆ ಸೇವಿಸಿದರೆ ಹೃದ್ರೋಗ ಪಾಂಡುರೋಗ ಸಂಗ್ರಹಣಿ ಗುಲ್ಮ ಉದಾವರ್ತ ಶೂಲಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವುದು.

ಭೂನಿಂಬಂ ರೋಹಿಣಿತಿಕ್ತಂ ಪಟೋಲಂ ನಿಂಬಪರ್ಪಟಮ್ |
ದಹೇನ್ಮಾಹಿಷಮೂತ್ರೇಣ ಕ್ಷಾರ ಏಷೋಽಗ್ನಿವರ್ಧನಃ ||

ಚಿರಾಯುತ ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ ಕಹಿಪಡವಲ ಬೇವು ಕಲ್ಲುಸಬಸಿಗೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಸಮವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಇವುಗಳಷ್ಟೇ ಎಮ್ಮೆ ಮೂತ್ರವನ್ನು ಹಾಕಿ ಮೇಲಿನಂತೆ ಸುಡಬೇಕು. ಈ ಕ್ಷಾರವು ಅಗ್ನಿವರ್ಧಕವಾಗಿದೆ.

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ತ್ರಿಫಲಾಕಟುಭಿಂ ಚವ್ಯಂ ಬಿಲ್ವಮಧ್ಯಮಯೋರಜಃ |
ರೋಹಿಣಿಕಟುಕಾಂ ಮುಸ್ತಕುಷ್ಟಂ ಪಾಠಾಂ ಚ ಇಂಗು ಚ ||
ಮಧುಕಂ ಮುಷ್ಕಕ ಯವಕ್ಷಾರೌ ತ್ರಿಕಟುಕಂ ವಚಾಮ್ |
ವಿಡಂಗಪಿಪ್ಪಲಿಮೂಲಂ ಖರ್ಜಿಕಾ ನಿಂಬಚಿತ್ರಕೌ ||
ಮೂರ್ವಾಜಮೋದೇಂದ್ರಯವಗುಡುಚಿದೇವದಾರು ಚ |
ಕಾರ್ಷಿಕಂ ಲವಣನಾಂ ಚ ಪಂಚನಾಂ ಪಲಿಕಾನ್ ಪೃಥಕ್ ||
ಭಾಗಂದಾದ್ಮಿ ತ್ರಿಕುಡವೆ ಘೃತತೈಲೇನ ಮೂರ್ಛಿತಮ್ |
ಅಂತರ್ಧೂಮಂ ಶನ್ಯೆದಗ್ಧ್ವಾ ತಸ್ಮಾತ್ಪಾಣಿತಲಂ ಪಿಬೇತ್ ||
ಸರ್ಪಿಷಾ ಕಫವಾತಾರ್ಶೋಃ ಗ್ರಹಣಿ ಪಾಂಡುರೋಗವಾನ್ |
ಪ್ಲೀಹಮೂತ್ರಗ್ರಹಶ್ವಾ ಸಹಿಕ್ಕಾಕಾಸಕ್ರಿಮಿಜ್ವರಾನ್ ||

ತ್ರಿಫಳೆ ಕಟಭಿ (ಕ್ಷುದ್ರ ಶಿರೀಷದ ಗಿಡ) ಚವಕ ಬಿಲ್ವದ ತಿಳಲು ಲೋಹ ಭಸ್ಮ ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ ಜೇಕು, ಕೋಷ್ಠ, ಅಗಳಶುಂಠಿ, ಇಂಗು ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಮುಷ್ಕಕ (ಮುಳ್ಳುಮುತ್ತುಗ) ಕ್ಷಾರ, ಜವಖಾರ, ತ್ರಿಕಟು, ಬಜಿ, ವಾವಡಿಂಗ, ಮೋಡಿ, ಸಜ್ಜೀಖಾರ, ಬೇವು, ಚಿತ್ರಕ, ಮೂಲ (ಮೂರ್ವಾ ಹೆಗ್ಗೊರಟಿಗೆ) ಅಜಮೋದ, ಇಂದ್ರಜವೆ, ಅಮೃತಬಳ್ಳಿ, ದೇವದಾರು ಇವುಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದು ತೊಲಿ ಮೊಸಲಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಘೃತತೈಲಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಅಂತರ್ಧೂಮ ವಿಧಿಯಿಂದ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ಸುಟ್ಟು ಒಂದು ತೊಲಿಯಷ್ಟು ನಾಲ್ಕು ಪಾಲು ತುಪ್ಪದೊಡನೆ ತಿನ್ನಬೇಕು. ಈ ಕ್ಷಾರವು ಕಫವಾತ, ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ ಸಂಗ್ರಹಣಿ, ಪಾಂಡುರೋಗ, ಪ್ಲೀಹ, ಮೂತ್ರಾಘಾತ, ಶ್ವಾಸ; ಬಿಕ್ಕು, ಕೆಮ್ಮು, ಜ್ವರ ಇವುಗಳ ನಿವಾರಣೆಯಾಗುತ್ತವೆ.

ಶೋಷಾತಿಸಾರಶ್ವಯಥುಪ್ರಮೇಹಾನ್ ಖುದ್ಸ್ರಹಾಂಸ್ತಥಾ |
ಹನ್ಯತ್ಸವಿಷಾಣಂ ಚ ಕ್ಷಾರೋಹಯಂ ಶಮನೋ ವರಃ ||

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ಜೀರ್ಣೋ ರಸೈರ್ವಾ ಮಧುರೈರನ್ನಿಯಾತ್ಪಯಸಾ ಸಹ |
ಏಷ ಕ್ಷಾರೋ ಮಹಾವೀರ್ಯೋ ಕೃಷ್ಣಾತ್ರೇಯೇಣ ಭಾಷಿತ ||

ಶೋಷ ಅತಿಸಾರ, ಬಾವು ಪ್ರಮೇಹ ಹೃದ್ಸ್ರಹಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವುದು ಅಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲ ವಿಷಗಳ ಒಳ್ಳೆಯ ಶಾಮಕವೂ ಆಗಿದೆ. ಇದು ಪಚನವಾದ ನಂತರ ಮಧುರರಸದೊಡನೆ ಅಥವಾ ಹಾಲಿನೊಡನೆ ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನಬೇಕು. ಮಹಾಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಈ ಕ್ಷಾರವನ್ನು ಕೃಷ್ಣಾತ್ರೇಯರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಮೃದುಶಿಥಿಲಸುಕುಮಾರಣ್ಯ ಸ್ಪರ್ಶಸಹಾನಿ ರಕ್ತಪೀತನೀಲಕೃಷ್ಣಾನೀ ಸ್ವೇದೋಪಕ್ಲೇದಬಹುಲಾನಿ ವಿಸ್ರಗಂಧಿನಿ ತನುಪೀತರಕ್ತಸ್ರಾವೀಣಿ ರುದಿರ ವಹಾನಿ ದಾಹಕಂಡುಶೂಲನಿಸ್ತೋದಪಾಕವಂತಿ ಶೀತೋಪಶಯಾನಿ ಸಂಬಿನ್ನ ಪೀತಹರಿತವರ್ಚಾಂಸಿ ಪೀತವಿಸ್ರಗಂಧಪ್ರಚುರೇಣ ತ್ರಾಣಿ ಪಿಪಾಸಜ್ವರ ತಮಕಸಮ್ಮೋಹಭೋಜನದ್ವೇಷಕರಾಣಿ ಪೀತನಖನಯನತ್ವಜ್ಮೂತ್ರ ಪುರಿಷಸ್ಯ ಪಿತ್ತೋಲ್ಬಣನ್ಯರ್ಶನ್ಸಿತಿ ವಿದ್ಯಾತ್ ||

ಮೆತ್ತನ್ನ ಸಡಿಲ ಕೋಮಲ ಮುಟ್ಟುಗೊಡದ ಕೆಂಪು ಹಳದಿ ನೀಲಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಬೆವರು ರಸಿಕೆಗಳು ಬಹಳವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಹೊಲಸು ನಾರುವ ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ತಿಳಿ ರಕ್ತವನ್ನು ಸ್ರವಿಸು ಅಥವಾ ರಕ್ತವನ್ನೇ ಸುರಿಸುವ ದಾಹ ತಿಂಡಿ ಶೂಲ ಚುಚ್ಚುವಿಕೆ ಪಾಕಗಳುಳ್ಳ ಶೀತದಿಂದ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವ ತೆಳ್ಳಗಿನ ಹಳದಿ ಹಸಿರು ಮಲವನ್ನು ಕೆಡವುವ ಹಳದಿ ಮತ್ತು ಹೊಲಸು ನಾರು ಬಹಳ ಮಲಮೂತ್ರಗಳುಳ್ಳ ನೀರಡಿಕೆ ಜ್ವರತಮಕಶ್ವಾಸಮೋಹ ಅನ್ನದ್ವೇಷಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ರೋಗಿಯ ಉಗುರುಕಣ್ಣು ತ್ವಚೆ ಮಲಮೂತ್ರಗಳು ಹಳದಿಯಾಗಿರುವ ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಗಳು ಪಿತ್ತಾಧಿಕವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ಕಟ್ವಮ್ಲಲವಣಕ್ಷಾರವ್ಯಾಯಾಮಾಗ್ನ್ಯಾತಪಪ್ರಭಾಃ |
ದೇಶಕಾವಲಶಿಶಿರೌ ಕ್ರೋಧೋ ಮಧ್ಯಮಸೂಯನಮ್ ||
ವಿದಾಹಿ ತೀಕ್ಷ್ಣಮುಷ್ಣಂ ಚ ಸರ್ವಂ ಪಾನಾನ್ನ ಭೇಷಜಮ್ |
ಪಿತ್ತೋಲ್ಬಣಾನಾಂ ವಿಜ್ಞೇಯಃ ಪ್ರಕೋಪೇ ಹೇತುರರ್ಶಸಾಮ್ ||

ಕಾರ, ಹುಳಿ, ಉಪ್ಪು, ಕ್ಷಾರ, ವ್ಯಾಯಾಮ, ಬೆಂಕಿ ಬಿಸಿಲು ಬೆಳಕುಗಳ ಸೇವನೆಯು ಉಷ್ಣದೇಶ ಕಾಲಗಳು ಕ್ರೋಧ ಮದ್ಯ ಅಸೂಯೆಗಳು ವಿದಾಯಿ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಉಷ್ಣವಾದ ಎಲ್ಲ ಅನ್ನಪಾನ ಔಷಧಗಳೂ ಪಿತ್ತಾಧಿಕ ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಗಳ ಪ್ರಕೋಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ.

ವೈದ್ಯಗಳ ಮೂಲಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು

ಪಂಚಭೂತಜತ್ರಿದೋಷಗಳು ದೇಹಾದ್ಯಂತ ಎಲ್ಲ ಸ್ರೋತಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಸದಾಕಾಲದಲ್ಲೂ ಶರೀರ ಸಹಜ ಸಹಜ ವ್ಯಾಪಾರಗಳ ಕರ್ತೃಗಳಾಗಿವೆ. ದೇಹಕ್ಕೆ ಶಲ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾದರೂ ಇವುಗಳ ವೈಷಮ್ಯವಾಗದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ. ಮಿಥ್ಯಾಹಾರ, ವಿಹಾರಗಳಿಂದ ಈ ದೋಷಗಳ ಸಾಮ್ಯತೆಗೆ ಲೋಪ ಬಂದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ರಸಾದಿ ಸಪ್ತಧಾತುಗಳನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿ ರೋಗಕಾರಕಗಳಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ದೇಶಿವೈದ್ಯರಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಷಯ.

ಕ್ರಿಮಿಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಧಿಕಾರಕ :

ಅತಿಪ್ರಚಲಿತ ಸಲ್ಫಾನಮೈಡ್ ಮತ್ತು ಪೆನ್ಸಿಲಿನ್‌ಗಳು ಕ್ರಿಮಿನಾಶಕಗಳಲ್ಲ. ಕ್ರಿಮಿಸಂತಾನ ನಿರೋಧಕಗಳು ಮಾತ್ರ. ಇವುಗಳಿಂದ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ನಡೆಸಿದರೆ ಆ ಔಷಧಗಳು ದೇಹದಲ್ಲಿ ಇರುವಾಗ ಕ್ರಿಮಿಗಳ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತವೆ. ಅದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧಾತುಗಳು ಕ್ರಿಮಿಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೆ ಕ್ರಿಮಿಗಳು ನಾಶವಾಗಿ ರೋಗಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ.

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ಮೇಲಿನ ಹೇಳಿಕೆಗಳು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುವುದಾದರೂ ಏನು ಕ್ರಿಮಿ ಪ್ರತಿಬಂಧ ಕ್ರಿಮಿವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಕ್ರಿಮಿನಾಶ ಮತ್ತು ರೋಗನಿವಾರಣೆಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಮೂಲದೋಷ ಮತ್ತು ಧಾತುಗಳ (ಹ್ಯೂಮರ್ಸ್ ಮತ್ತು ಟಿಸ್ಸುಸ್) ಬಲಾಬಲವು ಎಂದಲ್ಲವೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಆಯುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಾದ ತ್ರಿದೋಷ ಸಪ್ತಧಾತುಗಳು ಮತ್ತು ಇವುಗಳ ಮಲಗಳ ಸಹಜಾಸಹಜ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಪ್ರತಿ ಆಹಾರ ವಿಹಾರಗಳ ದೃಷ್ಟ್ಯಾ ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇವು ಸಹಸ್ರಾರು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ತಜ್ಞರಾದ ಅನೇಕ ಮೇಧಾವಿಗಳಿಂದ ಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ. ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲ ಪ್ರಯೋಗಜನ್ಯ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಕಾಲ ಒಂದೇ ಗ್ರಾಹ್ಯ. ಗ್ರಾಹ್ಯ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯವೈದ್ಯರ ಮಾನ್ಯತೆ. 'ಫಿಜಿಸಿಯನ್ ಕನ್ಸುಸುಡ್ ಬೈ ದ ಮಲ್ಟಿಟ್ಯೈಡ್ ಆಫ್ ಅವೈಲೇಬಲ್ ಈಸ್ಟೋಜೆನಿಕ್ ಪ್ರಿಪರೇಷನ್ಸ್ ಯಾವ್ ಅಟ್‌ಲಿಸ್ಟ್ ಒನ್ ರಿಲಿಯೆಬಲ್ ಪ್ರಾಕ್ಟಿಕಲಿ ಇನ್ ಫಲ್ಲಿಯೆಬಲ್ ಸ್ಟ್ಯಾಂಡರ್ಡ್ ಟು ಗೈಡ್ ದೆಮ್ ದಟ್ ಸ್ಟ್ಯಾಂಡರ್ಡ್ ಟು ಗೈಡ್ ಈಸ್ ದ ಟೆಸ್ಟ್ ಆಫ್ ಟೈಮ್' ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದರಲ್ಲವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಪೂರ್ಣ ಪರಿಚಯ ಸಾಧ್ಯ. ಈ ನಿರ್ದೇಶನವೆ ತ್ರಿದೋಷಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಅಚಲವಾಗಿ ರಕ್ಷಿಸಿದೆ.

ಕ್ರಿಮಿಸಿದ್ಧಾಂತವಾದರೋ ಹಿಂದೆಯೇ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಎಲ್ಲ ಕ್ರಿಮಿ ಮತ್ತು ವೈರಸ್‌ಗಳ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿಲ್ಲ. ಈ ಘಳಿಗೆಯಲ್ಲೂ ಕ್ರಿಮಿ ಮತ್ತು ವೈರಸ್‌ಗಳ ಸಂಖ್ಯಾದೃಷ್ಟ್ಯಾ ಅತ್ಯಲ್ಪ ತಿಳಿದಿರುವ ಕ್ರಿಮಿ ಮತ್ತು ವೈರಸ್‌ಗಳ ಜೀವನಚರಿತ್ರೆ.

ಆಯುರ್ವೇದ ಔಷಧ ಕೀಲುನೋವು, ಬೆನ್ನುನೋವು, ಮೈ-ಕೈ ನೋವು ಇವುಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸಬಲ್ಲ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಹೊರ ಲೇಪನ. ಮೂಳೆ ಮತ್ತು

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

ಕೀಲುಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದ ಬದಲಾವಣೆ ಕೀಲುನೋವು ಬೆನ್ನು ನೋವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದು ಈ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ವಾತದೋಷವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಔಷಧಗಳಾದ ಗೋಲ್ತೇರಿಯ ತೈಲ, ಭೂಸ್ತ್ರೀಣತೈಲ, ಕರ್ಪೂರ ಪುದೀನ ಕಾ ಫೂಲ್ ಇವು ಉತ್ತಮ ನೋವು ನಿವಾರಕಗಳಾದರೆ ಕಂಟಕಾರಿ, ನಿರ್ಗುಂದಿ ದೇವದಾರು ಮತ್ತು ಶಲ್ಲಕಿ ಇವುಗಳು ಆಯುರ್ವೇದ ಶತಮಾನಗಳಿಂದ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ವಾತದೋಷನಿವಾರಕಗಳು. ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ಸಂಕುಲಿತ ಸಂಯೋಜನೆ ರೋಬೋವಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹನಿಯು ಅಪ್ಯಾಯಮಾನವೆನಿಸುವ ಸುವಾಸನಭರಿತ ಔಷಧಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದು ಕೀಲುನೋವು, ಬೆನ್ನುನೋವು ಮತ್ತು ಮಾಂಸಖಂಡಗಳ ನೋವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುತ್ತದೆ. ರೋಬೋ ಜಿಡ್ಡಿಲ್ಲದ ಔಷಧವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಚರ್ಮ ಉರಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ದೀರ್ಘಕಾಲದ ನೋವಿನಿಂದ ಬಳಲುತ್ತಿರುವವರು ನೋವು ಇರುವ ಕಡೆ ಲೇಪನ ಮಾಡುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಔಷಧ ಸೇವನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಬಹುದು.

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy

प्राच्यविद्यासंशोधनालयः,(Est.1891) मैसूरु विश्वविद्यानिलयः, मैसूरु-570005

CC-0. Oriental Reasearch Library, Mysore. Digitized by Sri Muthulakshmi Research Academy